

SOSIAALISET SUHTEET USKONNON ILMENTÄJINÄ

Entisten Jehovan todistajien kokemukset vuorovaikutussuhteista

Uskontotieteen pro gradu -tutkielma

Teologinen tiedekunta

Anneli Nahkola

Tammikuu 2013

Sisällysluettelo

1. JOHDANTO	1
1.1. TUTKIMUSTEHTÄVÄ.....	1
1.2. TUTKIMUSKYSYMYKSET	2
1.3. TUTKIMUSMENETELMÄ	4
1.4. AIKAISEMPI TUTKIMUSKIRJALLISUUS	5
2. JEHOVAN TODISTAJIEN LIIKE	8
2.1. HISTORIA	8
2.2. LIIKKEEN TOIMINTA SUOMESSA	11
2.3. JEHOVAN TODISTAJIEN OPPI JA OHJEISTUKSET	13
2.3.1. <i>Oppi Jumalasta</i>	13
2.3.2. <i>Harmageddon ja tuhatvuotinen valtakunta</i>	15
2.3.3. <i>Yhteiskunta ja organisaation sanelema elämä</i>	16
2.4. JÄRJESTÖN ORGANISATORINEN RAKENTUMINEN	18
2.4.1. <i>Ylin hallinto</i>	18
2.4.2. <i>Aluevalvojistia tienraivaajiin</i>	20
3. USKONTO JA SOSIAALINEN	22
3.1. IHMISEN SOSIAALINEN TODELLISUUS.....	22
3.2. USKONTO JA YHTEISÖLLISYYS.....	25
3.3. USKONNON SOLIDAARISUUS	28
4. TUTKIMUSAINEISTO	30
4.1. AINEISTON HANKINTA	30
4.2. TUTKIMUSETIIKKA	32
4.2. ANALYYSIMENETELMÄ	33
4.4. ANALYYSIN RAKENNE	34
5. USKONNON VAIKUTUS YKSILÖÖN	36
5.1. YHDESSÄ JA ERILLÄÄN	36
5.2. IRTAANTUMINEN YHTEISÖSTÄ.....	39
5.3. SOLIDAARISUUS TODISTAJIA KOHTAAN	41
5.4. SAMANARVOISIA VAI ERIARVOISIA?	43
5.5. USKONNON MERKITYS	46
6. SOSIAALISTEN SUHTEIDEN KOKEMUKSET	48
6.1. IHMISSUHTEET YHTEISÖSSÄ.....	48
6.2. SOSIAALINEN TURVAVERKKO JA TYHJYYS.....	50
6.3. MUUTOKSET PERHESUHTEISSA	52
6.4. MUUTOKSET MUISSA SOSIAALISISSA SUHTEISSA.....	55
7. YHTEENVETO	58
7.1. TULOSTEN TARKASTELU	58
7.2. TULOSTEN ARVIOINTI	65
8. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS	67
PAINAMATTOMAT LÄHTEET	67
PAINETUT LÄHTEET.....	68
INTERNET-LÄHTEET	68
KIRJALLISUUS	69
LIITE	74

1. JOHDANTO

1.1. Tutkimustehtävä

Se portti on ahdas ja tie kapea, joka vie elämään, ja harvat ovat ne, jotka sen löytävät.(Matt.7:14)

Jehovan todistajien tavat ja tottumukset herättivät huomioni jo lapsuudessa. Värikkäillä kuvilla varustettujen lehtien kanssa kiertelevät ihmiset saivat uteliaisuuteni kasvamaan ja monet kysymykset nousivat mieleeni. Mikseivät he vietä syntymäpäiviä tai syö veriruokia? Entä, minkä takia he eivät osallistu uskontotunneille? Pro gradu -tutkielmani aihetta pohtiessani oivalsin lapsuudessa heränneiden kysymysten olevan yhä vailla vastauksia. Kiinnostukseni Jehovan todistajia kohtaan avasi siten väylän yhden uskonnollisen liikkeen todellisuuteen.

Tutkielmani käsittelee entisten Jehovan todistajien kokemuksia yhteisössäoloaikana sekä sen jälkeen. Tutkin työssäni, millä tavalla uskonnolliset lähtökohdat vaikuttavat yksilön sosiaaliseen kokemusmaailmaan sen jälkeen, kun irtaantumisen on tapahtunut. Tarkastelen järjestössä toimimista ja siitä poislähtöä sosiaalisten suhteiden luomien merkitysten kautta. Lisäksi luon katsauksen tutkittavien käsityksiin siitä, miten he nykyisin näkevät Jehovan todistajien liikkeen ja mitä uskonto heille ylipäänsä merkitsee. Tutkin aihetta tästä näkökulmasta, koska olen kiinnostunut ihmisen hyvinvointiin vaikuttavista sosiaalisista tekijöistä. Työni tehtävänä on lisätä ymmärrystä siihen, millä tavalla tiivis uskonnollinen yhteisö vaikuttaa yksilöön ja samalla hänen sosiaaliseen todellisuuteensa. Tutkimuskohteenani on yhdeksän entistä Jehovan todistajaa, joiden kokemuksia olen selvittänyt teemahaastattelun keinoin.

Työni rakentuu siten, että käsillä olevassa johdantoluvussa esittelen tutkimukseni kysymyksenasettelua ja tutkimusmenetelmää sekä aiempaa kirjallisuutta. Tämän jälkeen käyn läpi Jehovan todistajien historiaa, opillisia kysymyksiä sekä organisatorista rakennetta luvussa kaksi. Niiden avulla luon yleiskuvan siitä, minkälaisen uskonnon vaikutuspiiriin tutkielmani kohdistuu. Ennen varsinaiseen

analyysin siirtymistä esittelen kolmannessa luvussa ihmisen sosiaalisen todellisuuden rakentumisen ja uskonnon sosiaalisen luonteen kuvausten kautta niitä teoreettisia käsitteitä, joiden avulla peilaan omaa aineistoani. Sen jälkeen luon neljännessä luvussa katsauksen keräämääni aineistoon ja analyysimenetelmään. Varsinainen analyysiosuus jakautuu kahteen lukuun (5 ja 6), joista ensimmäisen painopiste on uskonnon vaikutuksessa sosiaaliseen todellisuuteen ja jälkimmäisen puolestaan siihen, millä tavalla itse sosiaaliset suhteet vaikuttavat sosiaaliseen todellisuuteen. Seitsemännessä eli viimeisessä luvussa esittelen tutkimustuloksiani ja lopuksi omaa pohdintaani työstä sekä mahdollisista jatkotutkimusaiheista.

1.2. Tutkimuskysymykset

Sosiaalisten suhteiden vaikutus yksilön hyvinvointiin on merkittävä, ja sitä ilmentävät esimerkiksi hänen henkilökohtaiset vuorovaikutussuhteensa. OECD-maissa tehdyn tutkimuksen mukaan laadukkaat sosiaaliset kontaktit, sosiaalinen tuki, sekä luottamuksen tunne korreloivat korkeamman positiivisen tyytyväisyyden kokemisen kanssa elämässä.¹ Tässä työssäni tutkin sitä, millä tavalla uskonto vaikuttaa ihmisen sosiaaliseen todellisuuteen, ja yksilöllisten kokemusten kautta luon teoriaohjautuvan katsauksen aiheesta.

Lähtökohtaisena ajatuksena tutkielmassani on Peter L. Bergerin ja Thomas Luckmanin näkemys *sosiaalisen todellisuuden rakentumisesta*. Sen mukaan yksilöllä on jo syntyessään taipumus sosiaalisuuteen ja tämä mahdollistaa sen, että hänestä voi tulla yhteiskunnan jäsen. Jäsenyyden saavuttaminen edellyttää kuitenkin *sosialisaatiota*, jolla tarkoitetaan yksilönkehityksellistä prosessia, jonka kautta ihminen perehtyy ja oppii toimimaan yhteiskunnassa. Samalla tavalla uskonnolliseen maailmaan kuulumisen edellyttää soziaalistumista uskonnolliseen yhteisöön.²

¹ Social Connections 2011; 170-172; Subjective Well-being 2011, 277

² Berger & Luckman 1994, 147, 149, 178–179.

Émile Durkheimin uskontoteoreettisen ajatuksen mukaisesti uskonto³ onkin lähtökohtaisesti sosiaalista. Hänen mukaansa uskonnon yhteisöllisyyteen liittyy olennaisella tavalla ajatus *kollektiivisista representaatioista* ja *sosiaalisesta solidaarisuudesta*. Yhteisiä mielipiteitä syntyy, kun yhteisön jäsenet toimivat yhdessä jakaen samat kategoriset ilmaisut, kuten näkemyksen ajasta. Lisäksi kollektiivisen mielipiteen täytyy kohdistua johonkin esineeseen tai asiaan, jotta siitä tulee tietoista. Kollektiiviset rituaalit ja niihin osallistuminen puolestaan vahvistavat yhteisöä ja yksilöä.⁴ Tähän liittyvää solidaarisuuden käsitettä tarkastelen työssäni niin sanotun kalliin signaloinnin teorian kautta. Siinä ajatuksena on, että yksilön kokonaisvaltainen uhrautuminen uskonnolliseen toimintaan voidaan nähdä moraalisen sitoutumisen merkinä, jota on hankala väärentää. Lisäksi se vakuuttaa yhteisön siitä, että yksilö haluaa toimia uskonnollisessa yhteisössä.⁵

Teoreettisessa näkemyksessäni asettuvat rinnakkain ajatus siitä, että yksilön kokema ja havainnoima ympäristö vaikuttaa siihen, minkälainen hänestä tulee ja toisaalta ajatus siitä, että yksilön geneettiset ominaisuudet vaikuttavat siihen, antaako hän ympäristön vaikuttaa itseensä. Entisten Jehovan todistajien suhtautuminen omaan uskontoonsa, sen ajatusmaailmaan ja yhteisöllisiin vaatimuksiin piirtää näiden teorioiden valossa kuvan siitä sosiaalisesta todellisuudesta, jossa he ovat eläneet ja toisaalta siitä uskonnon ulkopuolisesta todellisuudesta, jossa he nykyisin elävät.

Tutkielmani rakentuu seuraavien tutkimuskysymysten kautta:

1. Miten yksilön omistautuminen uskonnolle vaikuttaa hänen sosiaaliseen todellisuuteensa?
2. Minkälainen merkitys yhteisön ulkopuolisilla suhteilla on todellisuuden kokemisen kannalta?
3. Miten oma uskontotausta ilmentää nykyistä suhtautumista uskontoon?

³ Uskonto on ilmiönä niin laaja, etten määrittele sitä tässä tarkemmin.

⁴ Schmaus 2010, 115–117.

⁵ Bulbulia & Schjoedt 2010, 35–36.

1.3. Tutkimusmenetelmä

Pro gradu -tutkielmani on laadullinen tutkimus, jonka pyrkimyksenä on Eskolan ja Suorannan ajatusten mukaisesti kuvailla ilmiötä ja ymmärtää sen toimintaa sekä mahdollisesti antaa teoreettisesti mielekäs tulkinta ilmiölle. Työ on tapaustutkimus, jossa tulkinnan kohde on nykyajassa tapahtuva ilmiö sen todellisessa ympäristössä. Tutkittaviksi valikoidut henkilöt edustavat yksilöinä entisiä Jehovan todistajia, ja omakohtaisten kokemuksen myötä tietävät aiheesta mahdollisimman paljon. Lisäksi valikoitujen informanttien kohdalla on noudatettu tarkoituksenmukaisuutta ja harkintaa, minkä puolesta Tuomi ja Sarajärvi kirjoittavat.⁶

Aineiston keruumenetelmänä olen käyttänyt tutkimuksessani puolistrukturoitua teemahaastattelua, joka tarkoittaa lyhykäisyydessään haastattelutapaa, jossa ainoastaan teema-alueet on määritelty etukäteen. Haastattelun aikana käydään informantin kanssa teemat läpi, mutta on täysin haastattelijasta riippuvaista, missä järjestyksessä ja millä laajuudella. Haastateltavan ääni tulee hyvin tässä esiin, koska se mahdollistaa tutkijalähtöisestä näkökulmasta vapautumisen haastattelun aikana. Yhteiset teemat kuitenkin takaavat sen, että jokaisen informantin kanssa käydään läpi pääosin samoja asioita. Tutkijan oma käsitys todellisuuden luonteesta määrittelee lopulta sen, millä tavalla hän haastattelutehtävää lähestyy. Eskola ja Suoranta määrittelevät haastattelun olevan vuorovaikutusta, jossa molemmat osapuolet vaikuttavat toisiinsa.⁷

Oma haastattelurunkoni koostui neljästä eri teema-alueesta: *lähtökohdat, perhe, sosiaaliset suhteet ja uskonto*. Olin koonnut itselleni etukäteen kysymysrunгон niitä tilanteita varten, joissa keskustelua olisi tarpeen ohjata haluamaani suuntaan. Suurin osa haastatteluista sujui kuitenkin omalla painollaan, eikä erillisiä kysymyksiä tarvinnut hyödyntää. Lisäksi useiden haastattelujen kohdalla heräsi tilanteen tuomia ennalta miettimättömiä kysymyksiä. Keskustelimme noudattivat pääpiirteittäin seuraavanlaista asialistaa:

- Jehovan todistaja -tausta ja yhteisössä toimiminen
- Uskonnollisesta yhteisöstä poislähteminen

⁶ Eskola & Suoranta 1998, 61, 65; Tuomi & Sarajärvi 2008, 85-86.

⁷ Eskola & Suoranta 1998, 87-88; Hirsjärvi & Hurme 2000, 41, 48; Tuomi & Sarajärvi 2008, 75.

- Suhde perheeseen yhteisössä ollessa ja sen ulkopuolella
- Muut sosiaaliset suhteet yhteisössä ollessa ja sen ulkopuolella
- Poislähdön tuomat muutokset ihmissuhteissa
- Suhtautuminen Jehovan todistajiin ja uskontoihin

1.4. Aikaisempi tutkimuskirjallisuus

Jehovan todistajia käsittelevää kansainvälistä kirjallisuutta löytyy runsaasti. Suomessa aihepiiriä on käsitelty useissa opinnäytetöissä ja joissain väitöskirjatasoisissa tutkimuksissa. Entiset Jehovan todistajat ovat kirjoittaneet melko paljon yhteisöä käsittelevistä aiheista, mutta osa julkaisuista on tehty melko kriittisestä perspektiivistä. Lisäksi organisaatiosta on julkaistu jonkin verran akateemista kirjallisuutta. Andrew Holdenin uskontososiologinen teos, *Jehovah's Witnesses. Portrait of a Contemporary Religious Movement*, on etnografinen esitys Jehovan todistajista ja heidän suhteestaan moderniin maailmaan. Holden kuvaa perusteellisella tavalla liikkeen toimintaa historiallisesta perspektiivistä ja sekä entisten että nykyisten Jehovan todistajien näkökulmasta. Teos kuvailee Vartiotorniseuran luonnetta ja pyrkimystä saavuttaa uskovaisten yhdenmukaisuus tässä maailmassa.⁸

James A. Beckfordin teos *The Trumpet of Prophecy* on niin ikään sosiologinen katsaus Jehovan todistajien yhteisöön. Beckford kuvailee teoksessaan liikkeen sosiaalista rakennetta, sen organisaatiota ja ideologiaa erityisesti Isossa Britanniassa.⁹ A.A Hoekema tarkastelee teoksessa *The Four Major Cults* neljää eri uskonnollista ryhmää, joista yksi on Jehovan todistajat. Hoekema tarkastelee yhteisön toimintaa opillisesta näkökulmasta käsin. Jehovan todistaja -liikkeen entinen jäsen James Penton kuvailee puolestaan kattavasti teoksessa *Apocalypse Delayed* organisaation historiallisia vaiheita ja näkemyksiä lopunajan odotuksista, organisatorista rakennetta, sukupuolirooleja sekä opillisia kysymyksiä.¹⁰

⁸ Holden 2002.

⁹ Beckford 1975.

¹⁰ Hoekeman 1969; Penton 1997.

Ruotsissa vuonna 2007 julkaistu Pernilla Dobronravoffin sosiaalityön väitöskirja *Att bli, att ha och att ha varit. Om ingångar ur Jehovas vittnen i Sverige* käsittelee sitä, minkäläisten olosuhteiden vallitessa ihmisistä tulee Jehovan todistajien organisaation jäseniä ja toisaalta taas sitä, minkäläisten olosuhteiden vallitessa jäsenet päättävät jättää yhteisön. Väitöskirja ei niinkään kuvaile Jehovan todistajia liikkeenä, vaan fokus on selkeästi ihmisten rooleissa.¹¹ Uusinta suomalaista väitöskirjatasoista tutkimusta edustaa vuonna 2011 julkaistu Seija Ronimuksen väitöskirja *Vartiossa maailmaa vastaan. Tutkimus Jehovan todistaja-yhteisöstä eronneiden kokemuksista*. Tutkimuksessa tarkastellaan sitä, kuinka liikkeen sisällä toteutetaan rajanvedon tekemistä yhteisön ja ei-yhteisön jäsenten välillä. Lisäksi siinä tutkitaan, millä tavalla liikkeestä irtaantuneet ihmiset ovat kokeneet eroprosessin ja miten se on vaikuttanut heidän elämäänsä liikkeen ulkopuolella.¹² Tutkimus on oman työni kannalta merkityksellinen erityisesti siksi, että käsittelen omassa työssäni myös yhteisöstä irtaantuneita, entisiä Jehovan todistajia, vaikka oman tutkielmani painopiste ei ole itse poislähtöprosessissa.

Jukka Timonen esittelee vuonna 2007 julkaistussa perinteentutkimuksen liseniaatin- tutkielmassaan *Todellisuudesta toiseen. Identiteetin rakentuminen uskonnollisista yhteisöistä irtautuneiden elämäkertomuksissa* identiteetin ja maailmankuvan rakentumista sellaisten ihmisten elämässä, jotka ovat irtaantuneet uskonnollisesta yhteisöstä. Timosen tarkoituksena on pyrkiä vastaamaan siihen, kuinka ihmiset rakentavat kerronnallisesti sosiaalisella tasolla muodostuvaa identiteettiään. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään sitä, miten ihmiset tulkitsevat näitä omaan elämänhistoriaansa liittyviä tapahtumia.¹³

Juha Sepon julkaisemassa kirkkohistoriallisessa tutkimuksessa *Uskovien yhteisö vai valtion kirkko* tarkastellaan seitsemän eri uskonnollisen vähemmistöyhteisön, mukaan lukien Jehovan todistajat, historiallista perustaa, lähtökohtia ja levinneisyyttä Suomessa. Seppo arvioi sitä, millaisessa laajuudessa näihin yhteisöihin kuuluneet ihmiset käyttivät uskonnonvapauttaan evankelis-luterilaisesta kirkosta eroamiseen, ja toisaalta millä tavalla kirkosta

¹¹ Dobronravoff 2007.

¹² Ronimus 2011.

¹³ Timonen 2007, 43.

irtautumiskysymys on nähty vähemmistöyhteisöjen piirissä ja mitkä tekijät säätelivät vähemmistöyhteisöjen ja niihin kuuluneiden ratkaisuja kirkosta eroamisasiassa.¹⁴Jarmo Karvisen artikkeli Jehovan todistajista Nils G. Holmin toimittamassa teoksessa *Aktuella religiösa rörelser i Finland (Ajankohtaisia uskonnollisia liikkeitä Suomessa)* käsittelee Jehovan todistajien historiallista kehitystä alkua ajoilta 1980-luvulle, liikkeen toimintaa Suomessa sekä yhteisön opillisia pääkohtia.¹⁵

Useat Jehovan todistajia käsittelevät opinnäytetyöt keskustelevat organisaation opillisista näkemyksistä. Näistä esimerkkinä Henri Heimosen uskontotieteen pro gradu -työ, *Jehovan todistajien käsitys kuolemasta ja kuolemanjälkeisestä elämästä*, jossa tarkastellaan organisaation kuolemakäsityksiä ja näkemyksiä kuoleman jälkeisestä elämästä.¹⁶ Tapio Luoma tarkastelee dogmatiikan pro gradu -tutkielmassaan, *Kohti täydellisyyttä: Jehovan todistajien käsitys pyhityksestä, yhteisön opillista katsantoa pyhityksen merkityksestä*.¹⁷

Opillisten näkemysten lisäksi opinnäytetöissä on tutkittu esimerkiksi uskonnollisesta yhteisöstä irtaantumista ja henkisen väkivallan kokemuksia. Juho Kalapudaksen uskontotieteen kandidaatintutkielmassa *Kastetusta kartetuksi. Entisten Jehovan todistajien omakohtaisia kertomuksia järjestöstä eroamiseen johtaneista syistä*, tarkastellaan niitä syitä, jotka ovat vaikuttaneet entisten Jehovan todistajien haluun lähteä liikkeestä.¹⁸ Heli Karjalaisen uskonnon pedagogiikan pro gradu -tutkielma, *Nyt voin ajatella vapaammin. Uskonnollisesta yhteisöstä poiskääntyminen*, selvittää poiskääntyneiden irtaantumiskokemuksia usean eri uskonnollisen yhteisön näkövinkkelistä.¹⁹ Tanja Kukkula esittelee omassa uskontotieteen pro gradu -työssään, *Mikä tekee uskonnosta painostavan? Tutkimus uskonnollisen painostuksen kokemuksesta kokijan näkökulmasta*, uskonnollista painostuksen kokemusta eri uskontojen piirissä.²⁰ Aila Ruohon tekemä käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma, *Päästä meidät pelosta:*

¹⁴ Seppo 1983, 12.

¹⁵ Karvinen 1981.

¹⁶ Heimonen 1987.

¹⁷ Luoma 1987.

¹⁸ Kalapudas 2010.

¹⁹ Karjalainen 2011.

²⁰ Kukkula 2007.

*hengellinen väkivalta uskonnollisissa yhteisöissä, käsittelee puolestaan uskonnollisissa yhteisöissä esiintyvää hengellistä väkivaltaa.*²¹

2. JEHOVAN TODISTAJIEN LIIKE

2.1. Historia

Yhdysvalloissa elettiin 1800-luvulla aikaa, jolloin kristittyjen keskuudessa tehtiin lukuisia laskelmia koskien lopun ajan alkamista ja Kristuksen paluuta. Samalla vuosisadalla useat protestanttiset kristikunnat pirstoutuivat ja Jehovan todistajien nimeä nykyisin kantava liike sai alkunsa. Vuonna 1872 pittsburgilainen kangaskauppias ja presbyteeri Charles Taze Russell perusti liikkeen, josta tuona aikana käytettiin nimeä Siionin Vartiotornin traktaattiseura.²²

Charles Russell oli jo nuorena mukana isänsä rinnalla vaatekauppatoiminnan kehittämisessä ja 1880-luvun taitteessa hänelle oli kertynyt siitä merkittävän omaisuus. Vaikka Russell menestyi liike-elämässä, hän oli kuitenkin kiinnostunut myös uskonnollisista asioista ja liittyikin vapaakirkkoon teini-iässä. Ollessaan 16-vuotias hän alkoi epäillä monia oppeja ja menetti lopulta uskonsa Raamattuun, mutta ei kuitenkaan lopettanut Jumalan rukoilua. Vuonna 1869 Russell päätyi adventistien järjestämään tilaisuuteen ja sai sen myötä uskonsa Raamattuun takaisin. Hänestä ei kuitenkaan tullut adventistia, vaan hän aloitti Raamatun tutkiskelun yhdessä toveriensa kanssa ja Russellin johdolla tästä Raamatun tutkiskeluseurasta muotoutui vähitellen erillinen liike. Aluksi mies lainasi ideansa tovereiltaan, mutta lähti pian kuitenkin kehittämään omaa opillista systeemiään, jonka perustana oli Raamatun tekstien huolellinen tutkiminen.²³

Russellin ensimmäisen tulkinnan mukaan Kristuksen näkymätön läsnäolo alkaisi vuonna 1874 ja ylösnousemus tapahtuisi jo vuonna 1878, mutta koska näin ei käynyt, hän joutui muuttamaan näkemyksiään ja päätyi uskomukseen, jonka

²¹ Ruoho 2010.

²² Saarnivaara 1963, 6-7.

²³ Rogerson 1969, 5-6; Penton 1997, 14-15.

mukaan Kristuksen toinen tuleminen tapahtuu vuonna 1914, ja sitä ennen hän elää 40 vuotta maanpäällä näkymättömänä.²⁴ Lähtökohtanaan mies käytti Church of God -järjestön jäsenen, Benjamin Wilsonin, tekemää Uuden testamentin käännöstä, *The Emphatic Diaglottia*, ja kuningas Jaakon versiota Raamatusta. Ensin mainitussa kreikan sana parousia tarkoittaa *tulemista*, kun taas kuningas Jaakon versiossa sana on käännetty tarkoittamaan *läsnäoloa*. Näiden perusteella Russell teki sellaisen päätelmän, että viimeisinä päivinä ennen Harmageddonin taistelua Kristus tulee olemaan näkymättömänä *läsnä* ja taistelun alkaessa Kristus *tulee* puolestaan näkyvänä maanpäälle.

James Penton esittää kuitenkin teoksessaan *Apocalypse Delayed. The Story of Jehovah's Witnesses*, että tämä Russellin tekemä tulkinta aiheesta ei ollut täysin hänen omansa, vaan lainattu aiemmilta asiaa tutkineilta. 1870-luvun puolivälissä Russell julkaisi 50 000 kopiota pamfletista, jonka avulla hän halusi tuoda ajatuksensa tunnetuiksi. Vuosien 1870 – 1879 aikana Russell julkaisi lisäksi useita kirjasia ja uuden aikakauslehdin, *Zion's Watch Tower and Herald of Christ's Presence*, joka vaikutti merkittävästi liikkeen leviämiseen alkuaikoina. Russellin suosion kasvaessa liike alkoi kehittyä ja siitä tuli suosittu myös kansainvälisesti. Vuoteen 1914 asti käännytystyötä tehtiin runsain mitoin. Maailmanloppu ei kuitenkaan tullut tuona vuonna ja russelilainen liike ajautui kriisiin ja joutui sen johdosta tarkistamaan näkemyksensä Jeesuksen toisesta tulemisesta. Liike esitti ensin, että maailmanloppu tulee vuonna 1918, sitten 1925 ja viimeisimpänä vuonna 1975, kun aiemmat ennustukset eivät toteutuneet.²⁵

Vuonna 1916 liikkeen ensimmäinen presidentti Charles Taze Russell kuoli ja hänen seuraajanaan jatkoi entinen lakimies Joseph Franklin Rutherford. Hänestä tuli uusi johtaja liikkeelle, joka silloin tunnettiin nimellä *Watch Tower Bible and Tract Society*. Rutherford seuraajineen vastusti voimakkaasti sotaan osallistumista ja yhdessä seuran johtajien kanssa he kehottivat jäseniä kieltäytymään asepalveluksesta vuonna 1918 USA:n liittyessä sotaan. He näkivät sodan profetian täyttymyksenä ja uskoivat sotaan osallistuvien maiden olevan demonien hallinnassa ja Jumalan mieltymysten ulkopuolella. Tuona aikana Rutherford alkoi

²⁴ Rogerson 1969, 7-8; Penton 1997, 21-22.

²⁵ Karvinen 1981, 323; Seppo 1983, 34; Heino 1997, 175-176; Penton 1997, 17-18, 26; Holden 2002, 18.

opettaa, että Jeesus on tullut maanpäälle näkymättömänä vuonna 1914²⁶ ja maailmanloppu tulee väistämättä. Hänen johtokaudellaan vuosina 1917–1942 Jehovan todistajista muotoutui nykyisenkaltainen, psykologisella tasolla muusta yhteiskunnasta eristäytynyt ja vieraantunut, hierarkkinen järjestö. Vuonna 1931 Rutherford muutti liikkeen nimeksi Jehovan todistajat.²⁷

Rutherford tuotti presidenttinä ollessaan runsaasti kirjallisuutta ja hänen julkaisujaan ilmestyi kokonaisuudessaan 36 miljoonaa. Lisäksi Rutherfordin presidenttiaikana tapahtui suuria järjestön sisäisiä muutoksia. ”Raamatun opiskelijoiden” hengellisistä, pienimuotoisista tapahtumista tuli suuria julkisia tapahtumia ja julistamisen merkitystä alettiin korostaa ensisijaisena oppina yhteisön sisällä. Tuomari Rutherford kuoli vuonna 1942, minkä jälkeen Jehovan todistajat olivat totaalisen kiellon alla monessa paikassa maailmalla. Heitä pidettiin epäisänmaallisina laiskureina, jotka eivät kunnioita maan lippua, eivätkä taistele kotimaansa puolesta.²⁸

Vuonna 1942 Jehovan todistajien kolmanneksi presidentiksi valittiin ankaruudestaan ja kovuudestaan tunnettu liikemies Nathan Homer Knorr. Hänen ansiostaan julkaistiin vuonna 1961 liikkeen ensimmäinen Raamatun käännös. Miehen ansiosta Jehovan todistajaliikkeen olemus muuttui vähemmän persoonakeskeiseksi, sillä Knorr muutti Vartiotorni-lehden julkaisutavan ja kirjeenvaihdon yhteiskuntaan anonyymeiksi. Näin ollen kumpaakaan edellä mainituista ei enää allekirjoitettu kenenkään henkilön nimellä, vaan ainoastaan seuran nimellä. Tällä pyrittiin tarjoamaan tunne siitä, että kyseessä on lojaali, Jumalan organisaatio.²⁹ Nathan Knorrin aikana Jehovan todistajien määrässä tapahtui hurja kasvu. Esimerkiksi vuonna 1942 evankelointia tapahtui 54 maassa ja 115 240 henkilöä teki käännytystyötä. Vuonna 1977 evankelointia tapahtui jo 207 maassa ja käännytystyöntekijöiden lukumäärä oli 2 223 538.³⁰

Pitkään odotetun vuoden 1975 saapuessa monet Jehovan todistajat pettyivät suuresti ja tuhannet jäsenet jättivät yhteisön, koska speaktaakkelinomaista

²⁶ Charles Russel ennusti alkuun, että maailmanloppu eli Harmageddon tulee kyseisenä vuonna.

²⁷ Teinonen 1965, 128–130; Rogerson 1969, 45–46; Seppo 1981 323–324; Heino 1997, 176; Penton 1997, 47, 55, 62, 65; Holden 2002, 19–20.

²⁸ Penton 1997, 58–60, 78–79.

²⁹ Penton 1997, 78–79.

³⁰ Penton 1997, 84; Jehovan todistajien tilastollinen vuosiraportti, 2012.

maailmanloppua ei ennustuksista huolimatta tapahtunut. Järjestön johtajat olivat tästä hämmästyneitä, mutta kieltäytyivät myöntämästä, että he olisivat yksin vastuussa tästä kognitiivisesta dissonanssista³¹, jota esiintyi yleisesti Jehovan todistajien maailmassa. Frederick Franzista tuli yhdistyksen neljäs presidentti vuonna 1977, ja hänellä oli oma selityksensä sille, mikseivät ennustukset käyneet toteen vuonna 1975. Franz viittasi Jeesuksen puheisiin siitä, ettei kukaan tiedä, mikä on se päivä tai tunti, jolloin Hän on tuleva tuomitsemaan maanpäällä. Näin ollen yhteisössä viljelty uskomus siitä, että maailmanlopun tulemisen ajankohta olisi ennustettavissa, oli Franzin mukaan virheellinen ajatus.³²

2.2. Liikkeen toiminta Suomessa

Jehovan todistajien liike rantautui Suomeen vuonna 1909 turkulaisen liikemiehen, Emil Östermanin, ansiosta. Yhdessä ystävänsä Kaarlo Hartevan kanssa mies käynnisti Jehovan todistajien toiminnan maassa. Harteva alkoi johtaa julistustyötä vuonna 1911 ja seuraavana vuonna saarnamatkallaan Oulussa ja Joensuussa mies totesi ”totuuden levinneen yli Suomenmaan”. Organisaation toiminta käynnistyi Suomessa varsin onnistuneesti ja merkki sen vakinaistumisesta oli, kun vuonna 1913 alkoi säännöllisesti ilmestyä yhteisön virallinen pääjulkaisu *The Watch Tower* (Vartiotorni). Samana vuonna tehtiin päätös Vartiotornin Raamattu ja Traktaattiseuran perustamisesta Suomeen, mutta johtuen siitä, etteivät ennustukset ”elonkorjuutyön päättymistä” vuonna 1914 käyneet toteen, oli seurauksena pettymyksen lisäksi liikkeen hajaannus ja taloudellinen kriisi.³³

Kansalaissodan jälkeen liikkeen toiminta alkoi elpyä ja vuodesta 1915 vuoteen 1919 kannattajajoukko kolminkertaistui. Vuoteen 1922 mennessä Vartiotorni-seura oli toiminut Suomessa noin kymmenen vuotta ja sinä aikana se oli ehtinyt levittää tietoa russellilaisuuden perusteista ja päämääristä lähes kaikkialle valtion rajojen sisäpuolella. Suurinta kannatus oli Uudenmaan alueella ja erityisesti Helsingissä. Myös silloisessa Viipurin läänissä kannatus oli lähes yhtä laajalle

³¹ Kognitiivisella dissonanssilla tarkoitetaan epämiellyttävää tunnetilaa, jossa omat mielipiteet ja uusi tieto ovat yhteensopimattomia. Se liittyy ihmisen halukkuuteen ylläpitää johdonmukaista ja ristiriidatonta maailmankuvaa. (Helkama, Myllyniemi & Liebkind 2001, 68).

³² Penton 1997, 99-100.

³³ Karvinen 1981, 327-329; Seppo 1983, 35-36, 67-69.

levinnyt. Seuraavaksi suurimmat alueet näiden jälkeen olivat Hämeen ja Oulun läänit.³⁴

Presidentti Joseph Rutherfordin aikakaudella suomalaiset Jehovan todistajat tulivat kiinteäksi osaksi järjestön kansainvälistä toimintaa, ja 1920-luvun lopulla kaikki jäsenet olivatkin velvoitettuja lähetystyöhön. Ovelta ovelle -työn myötä julkisten esitelmätilaisuuksien pitäminen väheni, mutta merkittävin kiinnostus liikettä kohtaan saavutettiin kuitenkin lehtien³⁵ välityksellä. Julistustoiminnan alkamisen myötä Suomeen muodostettiin paikallisseurakuntia ja 1920- ja 1930-lukujen aikana Suomeen muotoutuikin vahva ja suhteellisen kiinteä Jehovan todistajien järjestö. Sotien aikana yhteisön jäsenet saivat osakseen vastustusta ja heidän toimintansa kiellettiin vuonna 1940. Virallisesti seura ei toiminut, mutta ”maanalainen” toiminta jatkui kuitenkin aktiivisena kiellosta huolimatta.³⁶

Vuonna 1945, heti toisen maailmansodan jälkeen, Jehovan todistaja -liike rekisteröityi virallisesti uskonnolliseksi yhdyskunnaksi Suomessa ja sodan jälkeen yhteisön jäsenten määrä on kasvanut jatkuvasti. Seuran piirissä tehdään runsaasti lähetystyötä, mutta siitä huolimatta iso osa jäsenmäärän kasvusta johtuu niin sanotusti sisältä päin johtuvasta kasvusta. Monet Jehovan todistajat ovat syntyneet todistajaperheisiin ja saavat vanhemmiltaan perintönä Jehovan todistajien oppeja ja arvoja noudattavan kasvatuksen ja siten kasvavat itsekin osaksi yhteisöä. Seuran kokouksissa käy runsaasti lapsia ja nuoria³⁷ ja lasten kasvattamisen tärkeyttä korostetaan yhteisössä merkittävästi.³⁸

Jehovan todistajat on rekisteröidyistä uskontokunnista kolmanneksi suurin Suomessa ja liike on levinnyt joka puolelle maata. Vuonna 2011 Suomessa rekisteröityjen jäsenten lukumäärä oli 18 964, kun maailmanlaajuisesti oli samana vuonna 236 maassa ja 7 659 019 rekisteröityä jäsentä. Jarmo Karvisen mukaan tiukan organisaation tuoma turvallisuuden tunne ja mahdollisuus aktiiviseen

³⁴ Karvinen 1981, 329; Seppo 1983, 69, 11-114.

³⁵ Kultainen Aika-lehti nosti erityisesti suosiota. Lehti tunnettiin useilla nimillä, joista viimeisimpänä käytössä nimi Herätkää! (Karvinen 1981, 331).

³⁶ Karvinen 1981, 331-332.

³⁷ Vuonna 1974 havaittiin, että 11% Jehovan todistajien tilaisuuksiin osallistuneista Helsingissä oli lapsia. (Karvinen 1981, 334.)

³⁸ Karvinen 1981, 334.

toimintaan ovat luultavasti suurimmat syyt siihen, mikä saa ihmiset kiinnostumaan järjestöstä ja pysymään siitä.³⁹

2.3. Jehovan todistajien oppi ja ohjeistukset

2.3.1. Oppi Jumalasta

Jehovan todistajien näkemys Jumalasta poikkeaa perinteisestä kristillisestä jumalakäsityksestä siinä, että yhdistyksen teologiseen ajatteluun ei mahdu samanlaista mysteeriä kuin siihen. Yhdistyksen mukaan uskonnon on oltava ymmärrettävissä rationaalisesti ja näin ollen mysteeriajattelulle ei ole tilaa. Jumala on ihmisen tavoin rajallinen persoona, mutta hyvydeltään rajaton. Kristillinen ajatus kolmiyhteisestä Jumalasta ei toteudu järjestön näkemyksissä, vaan Jehovan todistajat uskovat unitaariseen jumalakäsitykseen, jossa Jumala, Kristus ja Pyhä Henki katsotaan olevan eri keskenään. Jeesus on Jumalan luoma alempi ja erillinen olento, täydellinen ihminen. Pyhä Henki on puolestaan Jumalan työkaluna toimiva vaikuttava voima.⁴⁰

Jehovan todistajat kutsuvat Jumalaa nimellä Jehova, joka kuvastaa hänen kaikkivaltiuttaan. Nimi on peräisin hepreankielisestä JHWH kirjainyhdistelmästä, joka luetaan Jahve, kun vokaalit lisätään Vanhan testamentin konsonanttikirjoitukseen. Oman lukutapansa vuoksi, todistajat käyttävät Jumalasta kuitenkin nimeä Jehova. Heille nimi merkitsee Jumalan ykseyttä ja ikuisuutta, ei osuutta kolminaisuudesta. Hän on Jehova Jumala ja Jumala Isä.⁴¹

Jeesus puolestaan on näkymättömän Jumalan kuva, luoduista ensimmäinen ja Jumalan Sana, jonka kautta kaikki on luotu. Hän on Kristus, Messias. Jehovan todistajien mukaan Jeesuksen neitseestä syntyminen on ainoa mahdollinen peruste Jeesuksen synnittömyydelle, minkä vuoksi he uskovat siihen. Häpeällisellä ristin kuolemallaan Jeesus puolestaan pyhitti Jumalan nimen, koska se oli merkki lojaaliudesta ja täydellistä rakkaudesta Häntä kohtaan. Todistajien mukaan

³⁹ Karvinen 1981, 335; Jehovan todistajien tilastollinen vuosiraportti, 2012.

⁴⁰ Teinonen 1965, 126–128; Penton 1997, 184–185.

⁴¹ Penton 1997, 184–185.

Jumalan nimen pyhittäminen olisi ollut merkityksetöntä, mikäli Jeesus olisi ollut enemmän tai vähemmän muuta kuin täydellinen ihminen. Tällä periaatteella he kieltäytyvät uskomasta Jeesuksen kaksiluontoisuuteen. Vaikka Jeesus oli *Jumalan Poika* jo olemassaolonsa kautta ja *Ihmisen Poika* syntymänsä kautta, hänestä tuli Messias vasta kasteen myötä, kun Pyhä Henki voiteli hänet.⁴²

Jehovan todistajien mukaan kaste ja ehtoollinen eivät ole kristillisen tradition tapaan sakramentteja, koska ne eivät ole heidän mukaansa ulkoisia ja näkyviä merkkejä sisäisestä hengellisestä armosta. Kaste on kuitenkin edellytys jokaiselle, joka haluaa kuuliaisesti seurata Jeesuksen jalanjalkia. Huolimatta siitä, etteivät todistajat hyväksy kolminaisuusoppia, kastaminen tapahtuu Isän, Pojan ja Pyhän Hengen nimeen. Liikkeen sisällä on vesikasteen lisäksi tunnettu myös Pyhän Hengen kautta saatava kaste, joka on merkinä kuulumisesta 144 000 valitun henkilön joukkoon. Ehtoollista Jehovan todistajat viettävät kerran vuodessa oletettuna Vanhan testamentin pääsiäispäivänä. Johanneksen evankeliumiin perustuen Jehovan todistajat uskovat, että ehtoollisen vietto aloitettiin tällöin, minkä vuoksi sitä tulee pääsiäisen tavoin juhla kerran vuodessa. Kristillisessä perinteessä tyyppilliset ajatukset transubstantio-opista⁴³ kielletään yhteisössä ja sen takia ehtoollista vietetään ainoastaan muistojuhlana.⁴⁴

Käytännön elämässä Jumalan kunnioittaminen näkyy ensisijaisesti ovelta ovelle tehtävässä evankelioimistyössä. Se on kaikille todistajille pakollista pyhää toimintaa, jolla on suuri merkitys Jumalan palvelemisessa ja yksilön pelastumisessa. Vartiotorniseura opettaa, että sekä maailmanloppu että uuden ajan koittaminen kulkevat käsi kädessä. Näin ollen, todistajat ovat sidoksissa 'erottavaan työhön' kera yhdessä Kristuksen ja enkeleiden kanssa, jotka määräävät, ketkä pohjimmiltaan tulevat pelastetuiksi ja ketkä tuomitaan ikuisesti.⁴⁵

Minä olen se hyvä paimen, ja minä tunnen lampaani, ja minun lampaani tuntevat minut, niin kuin Isä tuntee minut ja minä tunnen Isän; ja minä annan sieluni lampaiden puolesta. Ja minulla on muita lampaita, jotka eivät ole tästä tarhasta; nekin minun täytyy tuoda, ja ne kuuntelevat minun ääntäni, ja niistä tulee yksi lauma, yksi paimen. (Joh. 10:14–16)

⁴² Penton 1997, 185-187.

⁴³ Ehtoollisaineiden muuttuminen Kristuksen vereksi ja ruumiiksi

⁴⁴ Penton 1997, 191-192.

⁴⁵ Penton 1997, 206-208, 242-244.

On huomionarvoista, että suurin osa liikkeeseen kääntyvistä henkilöistä ei tule kuitenkaan ovella tehtävän työn kautta, vaan muilla tavoin, kuten esimerkiksi sukulaisten tai naapureiden myötä. Toinen evankelioimisen muoto on katutyö, jolla tarkoitetaan sitä, että Jehovan todistaja seisoo vaatimattomasti ruuhkaisessa paikassa ja tarjoaa Vartiotorni- ja Herätkää!-lehteä.⁴⁶

2.3.2. Harmageddon ja tuhatvuotinen valtakunta

Jehovan todistajien perustavanlaatuisiin näkemyksiin kuuluu ajatus siitä, että maailma tulee tuhoutumaan ja sitä ennen käydään viimeinen kamppailu Harmageddonin taistelussa. Kristus tulee tällöin maan päälle ja puhdistaa maailman Saatanan vaikutuksesta. Sen jälkeen Jeesus ja hänen kirkkonsa palvelevat ihmiskuntaa tuhatvuotisen ajanjakson viedäkseen uskovaiset maanpäälliseen paratiisiin. Lopulta, kun Saatana on voitettu tuhatvuotisen ajanjakson päätteeksi hetkeksi, Saatana hyökkää huijatakseen ihmiskuntaa vastaan uudelleen. Tällä välin hän kärsii kuitenkin joukkoineen ikuisen tuhon. Lopulta Kristus, viimeisen taistelun voittaja, antaa valtakunnan takaisin Jehovalle, jotta Isä voi olla taas *kaikki kaikessa*. Taistelu symboloi Jehovan voittoa pahuudesta.⁴⁷

Jehovan todistajat uskovat, että Harmageddonin koittaessa suuresta oikeamielisten uskovaisten joukosta ainoastaan 144 000 todistajaa pääsee taivaaseen ja saa jakaa sen Jehova Jumalan kanssa. Nämä valitut kuuluvat kirkkoon tai ennemminkin Jumalan seurakuntaan, jonne pääseminen ei ole yksilön vaan Jumalan tekemä valinta.⁴⁸ ”Ja minä kuulin sinetöityjen luvun, sataneljäkymmentäneljätuhatta, sinetöidyt kaikista Israelin poikien heimoista (Ilm. 7:4)”. Loput todistajista ovat Jehovan palvojia, joiden elämä jatkuu maanpäällisessä paratiisissa. Pieni valittujen todistajien joukko pääsee siis paratiisiin, kun loput jäljelle jääneet viettävät ikuisuuttaan toisessa paratiisissa maan päällä. Vuodesta 1935 lähtien todistajat ovat Pentonin mukaan kuitenkin opettaneet, että 144 000 valitun henkilön joukko on jo tullut täyteen.⁴⁹

⁴⁶ Penton 1997, 242-244.

⁴⁷ Penton 1997, 185-187, 196.

⁴⁸ Karvinen 1981, 326; Penton 1997, 193-194; Holden 2002, 8,25.

⁴⁹ Karvinen 1981, 326; Penton 1997, 193-194; Holden 2002, 8,25.

”Älköön kuitenkaan tämä yksi seikka jääkö teiltä, rakkaat, huomaamatta, että yksi päivä on Jehovalle kuin tuhat vuotta ja tuhat vuotta kuin yksi päivä (2. Piet. 3:8)”. Tämän Raamatun kohdan perusteella Jehovan todistajat opettavat erilaisia luomiseen ja Harmageddonin jälkeiseen tuhatvuotiseen valtakuntaan liittyviä asioita. Penton kirjoittaa, että Jehovan todistajien mukaan jokaisen luomispäivän kesto oli itsessään 1000 vuotta ja sillä perusteella myös Harmageddonin jälkeinen ajanjakso, tuhatvuotinen valtakunta, merkitsee ihmiselle tuhatvuotista sapattia. Näin ollen viikko ihmisyyden historiassa tarkoittaa yhteisölle 7000 vuoden periodia. Tämä ei ole kuitenkaan yhteisön ainoa oppi luomispäivien pituudesta, vaan on esitetty myös ajatus siitä, että Jumalan seitsemän päivän luomistyö loppuisi suureen 7000 vuoden periodiin. Tämän perusteella he ovat esittäneet, että myös edeltävien kuuden luomispäivän pituus olisi 7000 vuotta kullakin. Tällä laskentatyylillä he ovat päätyneet siihen tulokseen, että kuuden luomispäivän pituus olisi ollut kokonaisuudessaan 42 000 vuotta.⁵⁰ Näiden erilaisten laskelmien perusteella Jehovan todistajat ovat voineet korjailta toteutumatta jääneitä profetioitaan tulevasta maailmanlopusta ja sillä tavalla pystyneet ylläpitämään jäsenien luottamusta.

2.3.3. Yhteiskunta ja organisaation sanelema elämä

Vartiotorni-seura kieltää jäsentensä osallistumisen yhteiskunnallisiin tapahtumiin ja toimintaan. Lainkuuliaisuutta ja alistumista esivallan määräyksiin korostetaan kuitenkin siinä määrin, missä lait ja määräykset eivät ole ristiriidassa Jumalan lain kanssa. Jehovan todistajat kieltäytyvät asevelvollisuudesta ja siviilipalveluksesta, koska heille nämä kaksi tarkoittavat samaa asiaa. Sen lisäksi he näkevät itsensä Jumalan valtakunnan edustajina ja se on heidän syynsä suhtautua poliittiseen valtaan puolueettomasti; he eivät siis osallistu poliittiseen toimintaan, kuten äänestämiseen.⁵¹

Jehovan todistajat korostavat Raamatun merkitystä heidän uskonsa perustana. Toisten kirkkojen ja uskonnollisten organisaatioiden tuomitseminen perustuukin siihen, että ne poikkeavat siinä, minkä he näkevät olevan Jumalan sanaa. Raamatun pyhät kirjoitukset ovat heidän mukaansa ne normit, joiden mukaan

⁵⁰ Penton 1997, 196.

⁵¹ Karvinen 1981, 26.

toisia uskontoja voi tuomita. Yhteisössä on tavallista, että hallituselinten jäsenet tai monissa tapauksissa vain yksi mies määrittelee Jehovan todistajien oppeja ja dogmeja uudelleen. Perusteluna tällaiselle toiminnalle käytetään Raamatun kohtaa: ”Mutta vanhurskaiden polku on kuin se kirkas valo, joka kirkastuu kirkastumistaan täyteen päivään saakka. (Sanal. 4:18)”. Jakeen on Pentonin mukaan usein tulkittu tarkoittavan Pyhän Hengen merkityksen kautta nähdyksi Raamatun edistykselliseksi ymmärtämiseksi.⁵²

Yhteiskunnallisiin asioihin osallistumisen lisäksi Jehovan todistajat tekevät selkeän rajanvedon heidän itsensä ja ei-jäsenten välille. Organisaatio ohjeistaakin välttämään tarpeetonta seurustelua ja kanssakäymistä niin sanottujen maailmallisten kanssa.⁵³ ”Sekulaari maailma nähdään moraalisesti saastuneena paikkana, jossa oikeamielisyys on paholaisen houkuttelemaa.⁵⁴ ”Epälojaalisuus tai yhteisön sääntöjen laiminlyöminen voi johtaa erottamiseen tai pahimmillaan ryhmän ulkopuolelle sulkemiseen ja hyljeksintään eli karttamiseen. Ehdoton järjestön oppeihin ja sääntöihin sitoutuminen onkin se väylä, jonka kautta hyväksyntä on mahdollista saada yhteisön sisällä. Tiukan pesäeron tekeminen muihin ihmisiin viestii Pentonin mukaan siitä, että Jehovan todistajat eivät ole erityisen pidettyjä järjestön ulkopuolisten keskuudessa.⁵⁵

Yhteisön erottautuminen valtaväestöstä tulee erityisen hyvin esiin heidän noudattamiaan sääntöjä tarkastelemalla. Jehovan todistajat esimerkiksi kieltävät monien juhlien vieton ja veren siirron. Erilaiset kristilliset juhlat, kuten joulu, pääsiäinen ja syntymäpäivä nähdään pakanallisina ja nykyisin myös maallistuneina juhlapyhinä, minkä vuoksi yhteisö kieltää niiden viettämisen. Veren siirto on kielletty, koska veri nähdään elämän lähteenä⁵⁶, joka on uhrattu Jehovalle. Todistajien mukaan verensiirrot ovat lisäksi fyysisesti ja moraalisesti epäpuhtaita ja sen vuoksi niitä tulee välttää yhtä lailla kuin veren syömistä, koska se tarkoittaa todistajien mukaan samaa asiaa.⁵⁷

Ainoastaan lihaa sieluineen – verineen – ette saa syödä. Lisäksi minä vaadin takaisin teidän sielunne veren. Minä vaadin sen takaisin jokaisen elollisen kädestä, ja ihmisen sielun minä

⁵² Penton 1997, 159, 165.

⁵³ Holden 2002, 11.

⁵⁴ Holden 2002, 12.

⁵⁵ Holden 2002, 11-12.

⁵⁶ Vanhassa Testamentissa esiintyvä oppi siitä, että sielu on veressä.

⁵⁷ Penton 1997, 204; Holden 2002, 25, 28.

vaadin takaisin ihmisen kädestä, hänen jokaisen veljensä kädestä. Joka vuodattaa ihmisen veren, hänen oman verensä ihminen vuodattaa, sillä Jumala teki ihmisen kuvakseen. (1. Moos. 9:4-6)

Jehovan todistajat korostavat voimakkaasti elämän pyhyyttä, ja siihen nojautuen kieltäytyvät asepalveluksesta tai aseidenvalmistuksesta sotaa varten. Lisäksi yhteisö kieltää abortin, koska pyhä ihmiselämä alkaa heidän mukaansa jo hedelmöitymisestä. Ehkäisy on järjestön mukaan henkilökohtainen asia, mutta he kuitenkin moittivat kaikkia sellaisia ehkäisymuotoja, jotka voisivat estää hedelmöittyneen munasolun kehittymisen. Nykyisin on sallittua, että mies saa steriloitua suojellakseen vaimonsa terveyttä ja elämää ja näin osoittaa rakkautensa häneen.⁵⁸

Penton kirjoittaa, että Jehovan todistajien näkemykset sukupuolesta, avioliitosta ja perheestä ovat värittyneet samoilla apokalyptisilla väreillä kuin muutkin asiat mutta ajattelutavoissa on tapahtunut vuosien mittaan jonkin verran muutoksia. Presidentti Knorrin aikana Jehovan todistajien välinen avioliitto sai kuitenkin pyhityksensä ja yksilöitä, jotka toivovat löytävänsä kumppanin jopa kehotetaan rukoilemaan sen puolesta. Avioliiton solmimisen jälkeen naisen tehtävä on huolehtia kodista ja totella miestänsä kuin Jumalaa. Lapsien suhteen molemmilla on kasvatusvastuu. Todistaja-kodit ovat miehen hallinnassa olevia, mutta kuitenkin, niin että miehen tehtävä on rakastaa naista samalla tavalla kuin Jeesus rakasti seurakuntaansa. Jehovan todistajien yhteisössä vallitsee tiukat säännökset sen suhteen, kuinka saa käyttäytyä. Yhteisön piirissä vallitsee Pentonin sanojen mukaan voimakas näennäinen avoimuuden ilmapiiri, joka tarkoittaa sitä, että kaikkien jäsenten liikkeitä seurataan koko ajan ja kaikkialla.⁵⁹

2.4. Järjestön organisatorinen rakentuminen

2.4.1. Ylin hallinto

⁵⁸ Penton 1997, 202-203.

⁵⁹ Penton 1997, 248-249, 264-267.

Jehovan todistajien järjestöstä puhuttaessa on järkevämpää kuvailla sen organisatorista rakennetta ylhäältä alaspäin kuin käyttää yhteisöä halventavaa termiä hierarkkinen.⁶⁰ Järjestön rakentumisen tarkastelu saattaa synnyttää mielikuvia hierarkkisuuden olemassaolosta, mutta kuten minkä tahansa objektiivisesti tarkasteltavan asian suhteen, on tässäkin syytä pitäytyä termissä, jotka synnyttää mahdollisimman neutraaleja mielikuvia.

Vartiotorniseuran presidentti
Jehovan todistajien hallintoelin
Hallintoelimen toimintakomiteat
Brooklyn Bethel
Aluevalvojat
Piirivalvojat
Vanhimmat
Ministerin palvelijat
Tienraivaajat
Jehovan todistajien yhteisö

*Jehovan todistajien hallintorakenne vuodesta 1972 lähtien.*⁶¹

Jehovan todistajien ylin hallinnointi on muuttunut jonkin verran vuosien saatossa. Joseph Rutherfordin saavutti presidenttinä ollessaan täydellisen hengellisyden yksinvaltiuden ja hänen seuraajansa Nathan Knorr jatkoi tätä vuoteen 1971 asti. Silloin perustettiin hallintoelin, jonka tarkoituksena oli vähentää presidentin tehtäviä ja roolia, ainakin teoriassa. Syynä tälle olivat Jehovan todistajien keskuudessa ilmennyt levottomuus ja tyytymättömyys järjestön organisatorista rakennetta kohtaan.⁶² Vuodesta 1975 lähtien hallintoelin on ollut Jehovan todistajien ylin päättävä neuvosto. Jäsenistö koostuu 14 iäkkäästä miehestä, jotka on valittu tehtäviinsä lähinnä sen perusteella, että he ovat olleet lojaaleja Jehovan todistaja -yhteisöä kohtaan, ei niinkään että heillä olisi jotain erityisiä hengellisiä

⁶⁰ Penton 1997, 211.

⁶¹ Penton 1997, 212.

⁶² Penton 1997, 214-215.

kykyjä. Suurimmalla osalla ei ole minkäänlaista korkeakoulututkintoa, eikä juuri kokemusta todistajien ulkopuolisesta elämästä. James Pentonin mukaan edellä mainitut asiat ja organisaation byrokraattinen rutinoituminen ovat syynä siihen, että he ovat kykenemättömiä tekemään sellaisia opillisia tai hallinnollisia muutoksia, joilla voitaisiin ratkaista monia yhteisön ongelmia.⁶³

Hallintaelimeen kuuluu komiteoita, jotka hoitavat eri asioiden hallintaa. Esimerkiksi kirjoituskomitea hallinnoi julkaistavien tekstien hengellistä sisältöä ja yleisesti tekstien julkistamista, opetuskomitea puolestaan hallinnoi Jehovan todistajien koulujen ja kokousten hengellistä oppia jäsentelemällä opetusmateriaalia. Komiteoiden perustaminen ei ole ollut vain positiivinen asia, vaan se on muodostanut ennemminkin yhden byrokraatian tason yleisen todistajayhteisön ja hallintoelimen väliin. Jehovan todistajilla on maailmanlaajuisia päämajoja, joista Brooklynin Bethel on suurin. Siellä tuotetaan kirjallisuutta ja autetaan hallintoelintä sen tavoitteiden saavuttamisessa.⁶⁴

2.4.2. Aluevalvojista tienraivaajiin

Alue- ja kierrosvalvojat ovat Pentonin mukaan usein sellaisia henkilöitä, joilla ei ole ollut vastuullista asemaa tai säännöllistä ammattia sekulaarissa yhteiskunnassa, mutta jotka ovat nostaneet asemaansa Vartiotorni-seuran arvoasteikolla. Aluevalvojia kuvaillaan yhteisössä *vierailevina vanhimpina*, joiden pääasiallinen tehtävä on tarkastuskäyntien tekeminen omien alueidensa kierroksilla.⁶⁵ Jokaisen aluevalvojan tehtäviin kuuluvat osallistuminen kierroskokousten ohjelmaan ja läheinen työskentely kierrosvalvojien kanssa sillä viikolla, kun järjestetään puolivuositainen kierroskokoontuminen. Lisäksi samalla viikolla he viettävät aikaa myös julkisessa julistustyössä paikallisten todistajien kanssa. Aluevalvojat on määrätty valvomaan noin parinkymmenen seurakunnan kierroksia.⁶⁶

⁶³ Penton 1997, 216-217.

⁶⁴ Penton 1997, 220-227.

⁶⁵ Kierroksilla tarkoitetaan alueita, joihin seurakunnat on jaettu.

⁶⁶ Penton 1997, 233.

Kierrosvalvojan valta nousee käytännössä siitä, että hän antaa kirjallisen arvioinnin jokaisesta seurakunnan toimihenkilöstä aina vierailtuaan seurakunnassa. Mikäli yksilö mieli vanhimmaksi tai ministeriksi, niin tällä arvioinnilla on suuri painoarvo, koska yksilöllä on harvoin saavuttaa kumpaakaan edellä mainituista ilman kierrosvalvojan hyväksyntää. Valvoja voi siis arvioinnillaan pilata rivijäsenen maineen haaratoimistossa⁶⁷ tai Brooklynissa, näin halutessaan. Näin ollen jokaisen Jehovan todistajan, joka mieli nousta seurakunnassaan, täytyy tehdä töitä ja miellyttää kierrosvalvojaa. Valvojat ilmaisevat yleisesti hyvin autoritaarisia taipumuksiaan ja se kuvastaa Pentonin mukaan Vartiotornin rakennetta hyvin.⁶⁸

Valvojien lisäksi seurakuntiin kuuluvat vanhimmat, jotka ovat yleensä hyvin kiireisiä miehiä. He tekevät Pentonin mukaan yleensä täysipäiväisesti jotain ”sekulaaria” työtä, koska vanhimman roolista ei makseta. Lisäksi työ vanhimpana työllistää heitä esimerkiksi siten, että he viettävät viisi tuntia viikosta seurakunnan kokouksissa, evankelioivat ja opiskelevat Raamattua. He ovat usein mukana myös hautajaisissa tai häissä. Lisäksi, mikäli seurakunnassa tapahtuu jotain moraalisia ongelmia, niiden selvitystyö tehdään erityisissä oikeuskomiteoissa, joissa myös vanhimmat ovat yleensä mukana. Heillä on merkittävän paljon valtaa seurakunnassa, sillä he vastaavat käytännössä seurakunnan hyvinvoinnista. Vanhimpien valta on teoriassa rajoitettu Raamatun kirjoituksilla, ja heidän tehtäväkseen on asetettu sopivien tapaamisaikojen järjestäminen seurakunnalle. Todellisuudessa kuitenkin ainoat tarkastukset tekevät kierrosvalvojat ja yhteisö, joten vallan rajat ovat häilyvät. Vanhimmaksi tullaan yhteisön hyväksynnän perusteella. Ministerin palvelijat ovat yleensä innokkaita julistajia, joiden ei kuitenkaan edellytetä opettavan seurakunnissa, vaan heidän tehtävänä on lähinnä toimia kirjurina ja avustajana.⁶⁹

Tienraivaajat ovat yleensä kaikista innokkaimpia todistajia. Penton kirjoittaa, että heidät voidaan jakaa kolmeen ryhmään: avustavat, tavalliset ja erityiset tienraivaajat. Avustavat pyrkivät tekemään julistustyötä 60 tuntia kuukaudessa ja tavalliset puolestaan 90 tuntia kuukaudessa kotiseurakuntansa alueella. Erityiset

⁶⁷ Haaratoimistoilla tarkoitetaan Brooklynin Bethelin ”pienoismalleja”, joita löytyy ympäri maailman (Penton 1997, 236.)

⁶⁸ Penton 1997, 234-235.

⁶⁹ Penton 1997, 237-239.

tienraivaajat saavat puolestaan pientä avustusta ja sitoutuvat levittämään evankeliumia myös syrjäseuduilla. Tienraivaajana toimiminen on käytännössä edellytys sille, että voi edetä esimerkiksi alue- tai piirivalvojan tehtävään ja näin ollen vain harvoin voi esimerkiksi seurakunnan vanhin saada ylennyksen ilman, että on toiminut aiemmin tienraivaajana.⁷⁰

Jehovan todistajien organisaatio on rakentunut ylhäältä alaspäin, mutta Pentonin mukaan moni todistaja ei kuitenkaan usko järjestön olevan vain rahaa tavoitteleva uskonto, koska se ei ole koskaan maksanut kymmenyksiä kirkolle tai pakottanut seurakuntia tekemään suoria lahjoituksia. Todellisuudessa rahankeruuta kuitenkin tapahtuu usealla tavalla, esimerkiksi kirjallisuutta myymällä ja erilaisista lahjoituksista. Organisaatio on lisäksi investoinut varojaan osakemarkkinoille. Presidentti Rutherfordin aikana tämä nähtiin negatiivisena ja osana kapitalismia, mutta hänen seuraajansa ovat olleet myönteisempiä kapitalismin suhteen, eivätkä ole nähneet syytä sille, miksei rahoja voisi investoida. Monet tavalliset todistajat näkevät osakemarkkinat edelleen osana tuhoon tuomittua vanhaa maailmaa. Yhteisö on hyvin tarkka siitä, etteivät uskolliset jäsenet saa tietää paljoa rahankäyttöön liittyvästä toiminnasta. Toimintaa on silti helppo perustella, koska yhteisön kirjallisuudessa hienotunteisesti ilmaistaan, että osakemarkkinat ovat täydellisen moraalista toimintaa.⁷¹

3. USKONTO JA SOSIAALINEN

3.1. Ihmisen sosiaalinen todellisuus

Ihminen on lähtökohtaisesti sosiaalinen olento, jonka toiminta tavalla tai toisella on sidoksissa aina ympärillä oleviin ihmisiin.⁷² Uskonto puolestaan, erityisemmin määrittelemättä, on jotain jaettua ja sillä tavoin kollektiivista. Valitsin aiheeni näkökulmaksi kollektiivisuuden tematiikan, koska Jehovan todistajiin liittyvät kokemukseni liittyvät merkittävällä tavalla uskonnon sosiaaliseen dimensioon.

⁷⁰ Penton 1997, 239.

⁷¹ Penton 1997, 229-230.

⁷² Sanderson 2001, 24, 99.

Jehovan todistajat esiintyvät usein yhdessä, enkä muista kohdanneeni heitä koskaan yksin liikkeellä. Jehovan todistajien ominaispiirteisiin kuuluukin se, että kenttätyötä tehdään aina yhdessä, Raamattua luetaan toisten seurassa ja viikoittain kokoonnutaan Valtakunnan salille muiden todistajien kanssa. Sosiaalisten suhteiden ”ylläpito” on osa jehovantodistajuutta, mutta huomionarvoista siinä on se, että uskonnon ulkopuolisilla ihmisillä ei ole merkityksellistä roolia Jehovan todistajien sosiaalisessa todellisuudessa käytännössä muuten kuin potentiaalisten jäsen ehdokkaiden roolissa.

Sosiaalista todellisuutta voidaan tarkastella erilaisista näkökulmista, mutta tässä tutkielmassa pääpainoni on Peter Bergerin ja Thomas Luckmannin ajatuksilla. Heidän mukaansa ihmisessä kietoutuvat yhteen ihmisorganismi ja ihmisen minä, ja jotta voisimme ymmärtää inhimillisiä ilmiöitä, on edellytyksenä se, että ihmistä tarkastellaan kaksijakoisena olentona, jossa hän on samanaikaisesti ruumis, mutta sen lisäksi hänellä on myös käytössään ruumis. Tämä kuvastaa sitä suhdetta, mikä yksilöllä syntyy kehonsa kautta sosiaaliseen ympäristöön. Ihminen ikään kuin tuottaa itsensä sosiaalisessa vuorovaikutuksessa ja ihmiset yhdessä tuottavat puolestaan inhimillisen maailman sosiokulttuurisine ja psykologisine muodostumineen. Samalla tavalla, kun eristäytyneen ihmisen on mahdotonta kehittyä ihmiseksi, on hänen eristäytyneenä mahdotonta tuottaa inhimillistä ympäristöä. Inhimillisyys ja sosiaalisuus ovatkin lähtökohtaisesti kietoutuneet yhteen. Bergerin ja Luckmanin mukaan ihmisellä on syntymästään lähtien taipumus sosiaalisuuteen ja sosialisointiin kautta hänestä tulee varsinaisesti vasta yhteiskunnan jäsen.⁷³

Sosialisaatiolla tarkoitetaan yksilönkehityksellistä prosessia, jossa ihminen perehtyy yhteiskunnan tai sen osa-alueen objektiiviseen maailmaan ja omaksuu yhteiskunnassa toimimisen edellyttämät tiedot, säännöt, asenteet ja käsitykset.⁷⁴ Käsite voidaan lisäksi eritellä tarkoittamaan ensimmäisen ja toisen asteen sosialisointia, jotka eroavat toisistaan merkittävästi. Ensimmäisen asteen sosialisointia viitataan pienemmässä yhteisössä, yleensä perheessä, tapahtuvaan prosessiin, jossa lapsi oppii perustavanlaatuiset tiedot ja valmiudet elämään, kuten muiden ihmisten huomioonottamisen. Toisen asteen sosialisointia tarkoitetaan

⁷³ Berger & Luckman 1994, 63, 147.

⁷⁴ Berger & Luckman 1994, 149; Helkama, Myllyniemi & Liebkind 2001, 82

kouluissa ja muissa laitospäristöissä tapahtuvaa prosessia, jonka itsetarkoituksena on oppiminen ja opettaminen.⁷⁵

Ihmisen sosiaalista todellisuutta voidaan tarkastella kuitenkin myös toisilla tavoilla. Esimerkiksi Leon Festingerin sosiaalisen vertailun teoria jakaa maailman objektiivisesti arvioitavissa olevaan ja sosiaaliseen todellisuuteen. Sosiaalisuus toimii tietynlaisena viitekehystenä, jonka kautta ihminen peilaa asioita. Ihminen haluaa tietoa sosiaalisesta todellisuudesta, ja mielipiteiden keskinäinen vertailu, sekä ihmisten keskinäinen vuorovaikutus rakentavat todellisuudesta vakaan tuntuksen. Ihminen hakeutuu samalla tavalla ajattelevien ihmisten seuraan, koska vertailun kautta syntyneistä yhteisistä näkemyksistä tulee usein yksilön omia ajatuksia ja koska ihminen on luonnostaan kiinnostunut omia näkemyksiään tukevista käsityksistä.⁷⁶

Henri Tajfelin ja John Turnerin kehittämä sosiaalisen identiteetin teoria on puolestaan laajentanut sosiaalisen vertailun teoriaa ja keskittyy ihmisen minäkäsityksen ja identiteetin tarkasteluun. Olennaisena ajatuksena on ryhmien arvioiminen suhteellisella tasolla. Ihmisellä on taipumus verrata oman ryhmänsä arvoa suhteessa toisiin ryhmiin, ja teorian päällimmäisenä ajatuksena on se, että ryhmissä muodostuu erilaisia sisä- ja ulkoryhmiä, joiden eriarvoinen suosiminen on suoraan yhteydessä henkilön itsetuntoon.⁷⁷

Jehovan todistajien keskuudessa ihmiset jakautuvat joko sisä- tai ulkoryhmään, riippuen siitä, puhutaanko järjestön sisällä olevista todistajista, vai ei-yhteisön jäsenistä eli maailmallisista. Kahtiajakoa tehdään kuitenkin myös yhteisön sisällä, eivätkä kaikki silloin välttämättä kuulukaan sisäryhmän piiriin. Näin ollen, kuten missä tahansa sosiaalisessa kontekstissa, sisä- ja ulkoryhmiä muotoutuu myös Jehovan todistajien sisällä. Puhuttaessa Jehovan todistajista esimerkiksi ryhmänsä edustajina onkin tärkeää huomioida tarkastellaanko heitä verrannollisina ei-yhteisön jäseniin, vai ikään kuin omana yksikkönään vailla vertailukohtaa muuhun maailmaan.

⁷⁵ Säljö 2001, 37-38.

⁷⁶ Helkama, Myllyniemi & Liebkind 2001, 68.

⁷⁷ Vilkkö-Riihelä 1999, 674-675; Helkama, Myllyniemi & Liebkind 2001, 311-313.

Bergerin ja Luckmanin mukaan uskonnollinen yhteisö on edellytys uskonnon olemassaololle ja siten uskonnolliseen yhteisöön kuuluminen on edellytys sille, että voi elää uskonnollisessa maailmassa. Bergerin ja Luckmanin mukaan uskonto ylläpitää todellisuuden säilymisen kannalta olennaista uskottavuusrakennetta. Sillä tarkoitetaan todellisuutta, josta täytyy toimiakseen tulla yksilön ”uusi maailma”. Edellytyksenä sille on se, että ihminen jättäytyy pois vanhasta elinpiiristään ja irtaantuu aiemman uskottavuusrakenteen piirissä olevasta maailmastaan.⁷⁸

3.2. Uskonto ja yhteisöllisyys

Uskonto on lähtökohtaisesti sosiaalista ja uskonnolliset representaatiot ovat yhteisiä ilmentäen ihmisten yhteistä todellisuutta⁷⁹, eikä mitään sen toimintoja tai riittejä ole olemassa ilman sosiaalista aspektia.⁸⁰ Näin kuvailee Emilé Durkheim teoksessaan *Uskontoelämän alkeismuodot* näkemystään uskonnon perimmäisestä luonteesta. Hänen mukaansa uskontoa esiintyy vain sellaisissa paikoissa, joissa esiintyy kollektiivinen organisaatio, eikä yksilö olisi koskaan pystynyt itse luomaan ideaa sellaisista voimista, jotka ylittävät hänet ja kaiken hänen ympäristössään, jos hän olisi tuntenut vain itsensä ja fyysisen maailmankaikkeuden. Durkheimin mukaan uskonto on myyttien, opinkappaleiden, riittien ja seremonioiden järjestelmä, jonka muodostavat kahdenlaisten ilmiöiden, uskomusten ja riittien, kokonaisuus.⁸¹

Uskomukset jakautuvat kahdeksi luokaksi, pyhäksi ja profaaniksi, mikä kertoo niiden erityisluonteesta. Riitit ovat puolestaan uskomusten toimintamalleja. Durkheimin mukaan mitkään uskomukset eivät toimi tai säily, mikäli niistä ei tule kollektiivisia. Uskonto voi mahtua yksilön tietoisuuteen kokonaisuudessaan, mutta todellisuudessa yhteisö antaa sen elinvoiman, jota uskonto tarvitsee

⁷⁸ Berger & Luckman 1994, 178-179.

⁷⁹ Todellisuus on kuvailtu tarkoittavan ihmisen tahdosta riippumattomia ilmiöiden maailmaa, jonka olemusta ihmisen toiveet eivät voi muuttaa. Sosiaalisella todellisuudella sen sijaan tarkoitetaan mukaan erilaisten tyypittelyjen myötä syntyvää todellisuutta. Tyypittelyt muodostavat janan kaltaisen jatkumon, jonka toisessa päässä ovat ne henkilöt, joiden kanssa ihminen on tiiviisti tekemisissä ja toisessa päässä ne persoonattomat henkilöt, joita ei kohdata henkilökohtaisesti. (Berger & Luckman 1994, 11, 44).

⁸⁰ Durkheim 1980, 32.

⁸¹ Durkheim 1980, 54-55; Durkheim 1985, 382.

elämään.⁸² *Ilkka Pyysiäinen* kirjoittaa, että Durkheimin näkemys rituaalien merkityksestä perustuu yksilöpsykologiseen ajatteluun, mutta edellyttää todellisuudessa kuitenkin sosiologista tarkastelua näyttäytyäkseen todellisena. Yhteisö esiintyy kyllä ihmismielessä, mutta jollain tasolla sitä ei voi kuitenkaan redusoida täysin yksilöpsykologiaan, vaan edellyttää sosiologista katsausta.⁸³

Lisäksi on huomioitava, että Durkheim näkee Jumalan tarkoittavan samaa asiaa kuin yhteisö. Ihmisen tuntema riippuvuus korkeammasta voimasta ja sen synnyttämä velvollisuuden tunne toimia tietyllä tavalla kuvastaakin Durkheimin mukaan riippuvuutta yhteisöstä ja suhdetta siihen. Yhteisön toiminta edellyttää ihmisten olemista ja tekemistä yhdessä. Riitit ovat niitä keinoja, joilla sosiaalinen ryhmä vahvistaa itseään aika ajoin ja saa siten yksilön kokemustensa piiriin. Se ei tapahdu vain omissa ajatuksissa, vaan myös materiaalisin keinoin ja nämä teot muodostavat kultin. Yhteisön ansiosta yksilö voi kohota oman kokemusmaailmansa ulkopuolelle ja ymmärtää, että on olemassa myös toisenlainen maailma.⁸⁴

Yksilön ja yhteisön suhteesta puhuttaessa *Ilkka Pyysiäinen* kiinnittää huomiota sosiaalisen harhan ilmiöön. Durkheimin mukaan esimerkiksi pyhän käsite edustaa harhaista kollektiivista representaatiota, koska se ilmenee oman yhteisön kognitiivisten kategorioiden, ei luontoa koskevien aistihavaintojen, synnyttämänä.⁸⁵ Durkheimin käsitykset tietoisuuden kollektiivisesta ilmenemisestä ovat *Pyysiäisen* mukaan kuitenkin ongelmallisia, koska hän ei tuo esiin sitä, millä tavoin se ilmenee alhaisimmilla tasoilla. *Pyysiäinen* kuvailee tietoisuuden ilmiönä, jolla on tunteiden ja kognitiivisten toimintojen ohella fyysinen perusta aivoissa ja loput kehossa. Tietoisuus on siten olemassa siis myös yksilössä ja sen kollektiivisuus perustuu hänen mukaansa yksilön kykyyn olla vuorovaikutuksessa toisten ihmisten kanssa.⁸⁶

Émile Durkheim näkee ihmisen luonnon olevan kahtiajakautunut, jossa geeniperimä tekee ihmisestä yksilöllisen ja samalla rajoittaa toimintojemme

⁸² Durkheim 1980, 376-377.

⁸³ *Pyysiäinen* 2005, 13.

⁸⁴ Durkheim 1980, 190-193, 215-216, 342, 370-375, 389; ks. *Pyysiäinen* 2005, 304; *Antikainen* 1998; 32.

⁸⁵ *Pyysiäinen* 2005, 7-8.

⁸⁶ *Pyysiäinen* 2003, 63, 65.

vaikutusalueita. Yksilön sosiaalinen luonto edustaa kehittyneintä todellisuutta intellektuaalisessa ja moraalisisessa merkityksessä ja yhteisöön kuullessaan hän ylittää itsensä ajattelussaan ja toiminnassaan. Sosiaalinen ominaispiirre auttaakin Durkheimin mukaan ymmärtämään erilaisten kategorioiden välttämätöntä, kollektiivista, alkuperää.⁸⁷ Pyysiäisen mukaan yksilöllä on ominainen kyky tehdä oletuksia toisten toimijoiden mielenliikkeistä ja ymmärtää, että ihmiset toimivat uskomustensa ja halujensa motivoimina. Ihminen nojaa mielenteoriaan attribuoidessaan esimerkiksi arvoja ja normeja jollekin yhteisölle. Durkheim nojaa Pyysiäisen mukaan olennaisella tavalla yksilöpsykologiaan, vaikka olettaa pyhyiden olevan yksilöstä riippumaton yhteisön ominaisuus. Usko esimerkiksi riitin kirjaimelliseen tehokkuuteen on mahdollista selittää psykologisesti, mutta sen todellinen teho edellyttää sosiologista selitystä.⁸⁸

Kollektiiviset representaatiot tekevät Durkheimin mukaan sosiaalisesta elämästä todellisen, mutta Warren Schmausin näkemyksen mukaan kategoriat ovat kuitenkin riippuvaisia myös ihmisen psykologisista kyvyistä, ja kollektiiviset representaatiot ovat alkujaan siten muotoutuneet yksilön mentaalisista representaatioista.⁸⁹ Schmaus kritisoi lisäksi Durkheimia niistä vaikeuksista, joita hänen esityksissään on havaittavissa tarttumalla esimerkiksi siihen, kuinka Durkheim jättää esityksessään osoittamatta, että konsepteilla ja kategorioilla voi olla sosiaalisia seurauksia. Sen sijaan Durkheim osoitti niillä olevan sosiaalisia funktioita ja sillä miten ne näyttävät kulttuurissa, sosiaalisia seurauksia. Schmausin mukaan tämä ei ole sen kieltämistä, että konsepteilla voi olla sosiaalisia seurauksia, vaan argumentti sen puolesta, että Durkheim ei onnistunut näiden osoittamisessa.⁹⁰

Kimmo Ketola esittelee Robert Boydin ja Peter J. Richersonin evolutiivisen näkemyksen vastineeksi Durkheimin ajatuksille yhteiselämän merkityksestä. Sen mukaan ihmisen taipumus kollektiivisuuteen on alkujaan lähtöisin kulttuurista, mutta koska kyky kulttuuriin on ollut ihmisellä jo noin puoli miljoonaa vuotta, siitä on heidän mukaansa tullut geneettiseen evoluutioon vaikuttava voima. Kulttuuri on heidän sanojensa mukaan käyttäytymiseen vaikuttavaa informaatiota,

⁸⁷ Durkheim 1980, 37-38.

⁸⁸ Pyysiäinen 2005, 11, 13.

⁸⁹ Schmaus, 2003, 113-114, 119-120.

⁹⁰ Schmaus 2010, 119-120.

jonka omaksuminen tapahtuu jäljittelyn ja koulutuksen myötä toisilta ihmisiltä. Kulttuurievoluution myötä kehittyneet sosiaaliset ympäristöt suosivat sellaisten psykologisten käyttäytymistapausten valikoitumista, jotka auttavat sopeutumaan näihin sosiaalisiin ympäristöihin. Sen seurauksena ihmisillä on havaittavissa kahdenlaisia, sisäsyntyisiä käyttäytymismalleja: kädellislajillisille ominaiset, sukulaivalinnan ja vastavuoroisuuden prosessien kautta syntyneet sosiaaliset vaistot, sekä vain ihmisille tyypilliset sosiaaliset vaistot, jotka mahdollistavat yhteiselämän perhettä ja lähisukulaisia suuremmissa ryhmissä, kuten heimoissa.⁹¹

3.3. Uskonnon solidaarisuus

Antropologit Richard Sosis ja Candace Alcorta ovat tuoneet näkökantansa uskontoteoreettiseen keskusteluun tarkastelemalla solidaarisuuden merkitystä uskonnossa. Durkheim puhuu uskonnon yhteydessä sosiaalisesta solidaarisuudesta, joka ilmenee kollektiivisissa rituaaleissa luoden yhteenkuuluvuuden tunteen. Sosis ja Alcorta jatkavat tästä puhumalla kalliin signaloinnin teoriasta, jonka mukaan uskonnon ensisijainen tehtävä on solidaarisuuden edistäminen. Uskonnollinen käyttäytyminen ja rituaalit nähdään kalliina signaaleina, jotka tekevät näkyväksi yksilön sitoutumisen tason ryhmään. Yhteistyö ihmisten välillä mahdollistuu näin ollen vain, kun kaikki voivat luottaa toisten sitoutumiseen yhteisten arvojen ja päämäärien suhteen. Uskonnon sisällä tapahtuva sisäryhmän solidaarisuus edellyttää kalliita käyttäytymismalleja ryhmän jäseniltä, koska siten vältetään heikosti sitoutuneiden vapaamatkustajien toiminta yhteisössä. Halukkuus toimia uskonnollisten vaatimusten mukaisesti onkin luotettava uskon ja sitoutumisen merkki ryhmälle.⁹²

Kalliilla rajoitteilla näyttäisi Sosiksen ja Alcortan mukaan olevan positiivinen vaikutus uskonnollisten yhteisöjen pitkäikäisyyteen ja niissä harjoitetut rituaalit nostattavatkin yksilöiden pitkäaikaista luottamusta ja sitoutumista yhteisöön. Sekulaarit riitit saattavat luoda yhteisöllisyyden ja pakon tunteen jäsenilleen, mutta siitä huolimatta nämä siteet eivät luo uskonnollisen rituaalin kaltaista

⁹¹ Ketola 2008b, 114-117.

⁹²; Sosis & Alcorta 2003, 267; ks. Aro 2011, 41; Pyysiäinen 2005, 303.

yhteistyötä ja sitoutumista.⁹³ Emootioiden vuoksi uskonnollisen rituaalin matkiminen on ei-uskovalle vaikeaa ja sen vuoksi rituaali onkin onnistunut sosiaalisen arvioinnin väline. Tämän seurauksena rituaaliset harjoitteet edistävät luottamusta ja sitoutumista jäsenten välillä. Kuitenkin, jotta signaalit olisivat hyödyllisiä, on niiden oltava yleisön havaittavissa ja julkisuus varmistetaan tekemällä rituaaleista kollektiivisia.⁹⁴

Kimmo Ketola näkee tässä yhteisöllisyyden ja uskonnollisuuden samaistamisessa ongelmakohdan, vaikka empiirinen aineisto puoltaakin näkemystä siitä, että uskonto lujittaa sosiaalista yhteenkuuluvuutta. Samanaikaisesti kun uskonnolliset yhteisöt tuntuvat pärjäävän yhteisönä sekulaareja paremmin niiden menestystä voidaan mitata myös maallisilla mittareilla. Ketola puhuikin esimerkkinä siitä, kuinka moni pohjoisamerikkalainen uskonyhteisö on nimenomaan taloudellisen menestyksen kautta kyennyt tarjoamaan jäsenilleen turvatuun elämään.⁹⁵ Tällä voi viitata myös Jehovan todistajien organisaatioon, jonka maailmanlaajuiseen menestykseen liittyy omankin näkemykseni mukaan muuta kuin vain opilliset näkemykset ja ohjeistukset.

Nykymaailmassa yhteisöllisyys näyttäytyy toisaalta myös eri tavoin kuin Durkheimin tutkimilla Australian aboriginaaleilla ja sen vuoksi on hyvä huomioida esimerkiksi virtuaalinen yhteisöllisyys. Sosiaalinen media näyttelee isoa roolia ihmisten keskinäisessä kanssakäymisessä, eikä silloin voi puhua samanlaisesta sosiaalisuudesta kuin mistä Durkheim kirjoitti. Veikko Anttonen kritisoi Durkheimin uskontoteoriaa sen monokausaalisuuden vuoksi. Hän tarkoittaa sillä sitä, että uskontoa selitetään kapea-alaisesti vain sosiaalisilla tekijöillä ja jätetään huomioimatta se tosiasia, että uskonnollisen perinteen avulla yhteisö ja sen jäsenet samalla erottautuvat muista yhteisöistä ja yksilöistä. Anttonen viittaa Tim Murphyyyn, jonka mukaan uskonnon historian hallitseva piirre ei niinkään ole ykseyden luominen, vaan eron tekeminen toisiin uskontoihin.⁹⁶

⁹³ Sosis & Alcorta 2003, 268.

⁹⁴ Sosis & Alcorta 2003, 270-271; ks. Ketola 2008b, 110-112.

⁹⁵ Ketola 2008b, 110-111.

⁹⁶ Anttonen 2010, 40.

Pyysiäinen kuitenkin puolustaa teoriaa sanomalla, että uskonto durkheimilaisittain näyttäytyy järkevänä, kun ajatusta kollektiivisuudesta tarkastellaan uudelleen siten, että yhteisön keskeiset arvot ja normit ymmärretään jonkin intuitionvastaisen agentin ajatuksiksi. Sosiaalinen on ennen kaikkea ihmisen tietoisuutta yhteenkuuluvuudesta ja sen tuomista velvoitteista, eli heitä hallitsevan ryhädynamiikan tiedostamista. Yhteisö syntyy siitä, että yksilöt ymmärtävät keskinäisten suhteidensa pohjalta syntyvän kokonaisuuden ja sen velvoittavuuden.⁹⁷

4. TUTKIMUSAINEISTO

4.1. Aineiston hankinta

Keräsin tutkielmani aineiston haastattelemalla yhdeksää, Jehovan todistajiin aiemmin kuulunutta aikuista ihmistä. En kokenut haastateltavien löytämistä itsestään selvyytenä, minkä vuoksi pohdin pitkään, mikä olisi sopiva väylä lähestyä potentiaalisia informanteja. Päädyin lopulta laittamaan haastattelupyyntöni⁹⁸ Veljesseura.org-nimiselle⁹⁹ Internet-foorumille, koska seurattuani keskusteluja sivustolla tulin siihen päätelmään, että sieltä tavoittaa monenlaisia ihmisiä ja näin ollen sieltä voisi löytyä myös sopivia haastateltavia. Veljesseura.org on entisten Jehovan todistajien ylläpitämä keskustelukanava, joka ”jakaa tietoa todistajien elämästä, uskosta ja tavoista”.¹⁰⁰ Sivusto toimii keskustelupalstana, mutta tarjoaa mahdollisuuden myös vertaistukeen valmennettujen vertaistukijoiden kanssa, minkä perusteella uskoisin sivuston olevan jonkinlainen tukipiste sitä tarvitseville.

Ajatuksenani oli alkuun katsoa, miten haastattelupyyntööni reagoidaan Veljesseura.org -sivustolla ja siinä tapauksessa, jos haastateltavia ei löydy, olla yhteydessä Uskontojen Uhrien Tuki Ry:n¹⁰¹ ja Toipumisapu Kartetut ry:n¹⁰²

⁹⁷ Pyysiäinen 2005, 13; Pyysiäinen 2008, 44.

⁹⁸ Liite

⁹⁹ Veljesseura

¹⁰⁰ Veljesseura

¹⁰¹ Uskontojen uhrien tuki ry

yhteyshenkilöihin ja pyrkiä heidän kautta levittämään tietoa haastattelupyynnöstäni eteenpäin. Yhteydenotolle ei kuitenkaan tullut tarvetta, koska haastateltavaksi kiinnostuneita henkilöitä ilmoittautui minulle sähköpostitse riittävä määrä jo varhaisessa vaiheessa. Lisäksi yksi haastateltava järjestyi tuttavani kautta. Heistä valikoitui yhdeksän eteläsuomalaisissa kaupungeissa asuvien entisen Jehovan todistajan ryhmä, joka muodosti tutkimukseni aineiston. Haasteltavien määrä oli tutkimukseni kannalta riittävä ja esimerkiksi Eskolan ja Suorannan mainitsema kylläntymistä osoittava saturaatiopiste tuli työssäni vastaan.¹⁰³

Toteutin haastattelut informanttien kotona Etelä-Suomessa joulukuun 2011 ja tammikuun 2012 aikana. Haastattelin yhteensä yhdeksää henkilöä, joista neljä oli miehiä ja viisi naisia. Haastattelut olivat yksilöhaastatteluja, yhtä lukuun ottamatta, jossa haastateltavinani oli pariskunta. Haastattelut olivat kestoiltaan noin 45–90 minuuttia, paitsi viimeksi mainittu, jonka kesto oli noin kaksi tuntia. Käytin jokaisessa haastattelussa nauhuria, koska siten mahdollistui täysiaikainen keskittyminen haastateltavaan. Mahdollisten teknisten ongelmien varalta tein kuitenkin myös muistiinpanoja. Yhden haastattelun kohdalla kävikin niin, että nauhurista loppui viime hetkillä virta, ja näin ollen en saanut tallennettua haastattelun viimeisiä minuutteja. Tässä vaiheessa tehdyt muistiinpanot auttoivat litterointivaiheessa palauttamaan mieliini, mistä kyseisessä haastattelussa keskustelimme.

Litteroin jokaisen haastattelun lähes kokonaisuudessaan ja sana sanalta. Aluksi merkkasin ylös kaikki täytesanat ja äännähdykset, mutta jossain vaiheessa päätin jättää nämä kuitenkin merkitsemättä. Näin ollen litteroin noin puolet haastatteluista siten, ettei niihin merkitty lainkaan omia väli-ilmauksiani, kuten ”niin kun”, ”mm” ja ”tota”-ilmauksia. Myös, jos keskustelu haastattelun aikana lähti hyvin kauas aihepiiristä saatoin jättää nämä kohdat litteroimatta. Lisäksi muutin kaikki erisnimet anonyymeiksi ja numeeriset ilmaukset kirjoitin selvennyksen vuoksi numeroilla. Taukojen suhteen minulla oli alusta lähtien linjaus, että vähänkin pidemmät hiljaiset hetket merkitsen muistiin (n.3-5s>). En

¹⁰² Toipumisapu kartetut ry

¹⁰³ Eskola & Suoranta 1998, 62-63, 65.

kokenut olevan tutkielmani kannalta relevanttia huomioida litteroinnissa haastateltavien äänen painoja tai huokauksia, minkä vuoksi en sitä myöskään tehnyt. Litteroitua tekstiä kertyi yhteensä 94 sivua.

Yhdeksästä haastateltavasta neljä on miehiä ja viisi naista. Seitsemän haastateltavaa on kasvanut Jehovan todistaja -perheessä ja kaksi puolestaan liittynyt aikuisiällä itse järjestöön. Eronneita ja erotettuja on molempia neljä, joista kummassakin ryhmässä kaksi miestä ja kaksi naista. Lisäksi yksi haastateltavista on yhä nimellisesti mukana.

Tutkimuksen haastateltavat (nimet muutettu)

Antti, 32 v.	Syntynyt JT-perheeseen	Eronnut
Marja, 30 v.	Syntynyt JT-perheeseen	Eronnut
Teppo, 61 v.	Syntynyt JT-perheeseen	Eronnut
Elina, 33 v.	Äiti liittynyt, kun 5-vuotias	Eronnut
Niina, 36 v.	Syntynyt JT-perheeseen	Erotettu
Sakari, 38 v.	Syntynyt JT-perheeseen	Erotettu
Hannele, 59 v.	Liittynyt aikuisiällä	Erotettu
Mika, 58 v.	Liittynyt aikuisiällä	Erotettu
Johanna, 55 v.	Syntynyt JT-perheeseen	Nimellisesti vielä mukana

4.2. Tutkimusetiikka

Tutkielmaa tehdessäni noudatin tutkimuseettisiä periaatteita parhaan kykyni mukaan. Tiedostin aiheen henkilökohtaisuuden ja arkaluontoisuuden, minkä vuoksi koin ensiarvoisen tärkeäksi kunnioittaa tutkittavia ja säilyttää roolini objektiivisena tutkimuksen tekijänä. Eskola ja Suoranta korostavat, että informanteille on kerrottava riittävän tarkasti tutkimuksen luonteesta ja tavoitteesta sekä korostettava, että vastaaminen on vapaaehtoista. Tietoja käsitellessä, niin tutkimusta tehdessä kuin tietoja julkistettaessa, tutkielman

tekijän on olennaista pitää kiinni luottamuksellisuudesta ja tutkittavien anonymiteeteistä. Mitä arkaluontoisemmasta aiheesta on kyse, sitä tärkeämpää on anonymiteetin tiukka suojaaminen. On erityisen tärkeää, että haastateltava voi luottaa siihen, että annetut tiedot käsitellään luottamuksellisesti.¹⁰⁴

4.2. Analyysimenetelmä

Olen käyttänyt aineistoni analyysimenetelmänä sisällönanalyysia, joka on Tuomen ja Sarajärven mukaan yleinen laadullisessa tutkimuksessa käytettävä perusanalyysimenetelmä. Analyysin eteneminen tapahtuu siten, että tutkija valitsee tarkan ja kapeasti rajatun ilmiön, joka mahtuu yhteen tutkimukseen. Aiheesta on kuitenkin tarkoitus kertoa kaikki mahdollinen. Olennaista on, että ne asiat, joista tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita, näkyvät jo tutkimuksen tarkoituksesta ja tutkimustehtävästä. Toisena tehtävänä tutkimuksen tekijällä on aineiston läpikäyminen ja sen jälkeen poimia sieltä kaikki olennainen ja epäolennainen. Tämän jälkeen tutkija muokkaa aineiston luokittelemalla, teemoittelemalla tai tyypittelemällä.¹⁰⁵ Omassa työssäni haastattelua ohjanneet teemat ovat samalla myös aineistoa jäsentäviä teemoja. Analyysin tekemisen voi Eskolan ja Suorannan mukaan tehdä aineisto- ja teorialähtöisesti sekä teoriaohjautuvasti. Oman työni analyysin toteutan teoriaohjautuvasti, koska koen sen palvelevan parhaiten keräämääni aineistoa. Siinä teoreettiset käsitteet antavat viitekehysten aineistosta omaehtoisesti nousseille asioille.¹⁰⁶

Tuomi ja Sarajärvi puhuvat aineiston analyysin tekemisessä erilaisista vaiheista. Yksi mahdollinen analyysin toteutus on alkujaan Milesin ja Hubermanin kehittänyt. Siinä teknisellä vaiheella tarkoitetaan sitä, että aineiston alkuperäisilmaukset pelkistetään. Tällä tarkoitetaan sitä, että tutkija tunnistaa ne asiat, joista on kiinnostunut tässä tutkimuksessa ja sen jälkeen pelkistää nämä ilmaisevat lauseet yksittäisiksi ilmaisuiksi. Tämän jälkeen tutkija ryhmittelee pelkistetyt ilmaukset samankaltaisten ilmaisujen joukoiksi. Samanlaisen merkityksen omaavat ilmaukset yhdistetään samaan kategoriaan ja tutkija nimeää kategorian sen sisältöä kuvaavalla nimellä. Analyysi jatkuu siten, että tutkija

¹⁰⁴ Eskola & Suoranta 1998, 56-60; Hirsjärvi & Hurme 2000, 41.

¹⁰⁵ Tuomi & Sarajärvi 2008, 91-93.

¹⁰⁶ Tuomi & Sarajärvi 2008, 95.

yhdistelee samansisältöisiä alakategorioita toisiinsa ja muodostaa yläkategorioita, jotka myös nimetään. Lopuksi yläkategoriat yhdistetään yhdeksi kaikkia kuvaavaksi kategoriaksi. Tutkimusongelmiin vastataan ala-, ylä-, pää- ja yhdistävien kategorioiden avulla.¹⁰⁷

Erilaiset säännöt toimivat tutkimuksen analyysissa kuitenkin enemmän orientoitumistapana kuin teknisenä toteuttamisvälineeksi. Sääntöjen tarkoituksena on systematisoida tulkintaprosessia ja pyrkiä välttämään tulkinnan mielivaltaisuutta. Kategorioiden muodostumisesta puhuttaessa puhutaan usein abstrahoinnista, jolla tarkoitetaan käsitteellistämistä, tarkoituksena ei ole kuitenkaan Laineen mukaan se, että silloin häivyttäisiin yksilöllisiä piirteitä. Pelkistäminen ja ryhmittely ovat osaltaan aineiston kuvaamista, jossa alkaa merkityskokonaisuuksien jäsentäminen. Se on siis samalla myös valmistelevaa tulkintaa. Tuomi ja Sarajärvi kuvailevat, että tutkimuksen aineisto kuvaa tutkittavaa ilmiötä. Analyysin tarkoituksena on luoda sanallinen ja selkeä kuvaus tutkittavasta ilmiöstä. Sisällönanalyysin pyrkimyksenä on saada rakennettua aineisto tiiviiseen ja selkeään muotoon ilman, että siitä katoaa sen sisältämää informaatiota. Laadullisen aineiston analyysin merkitys onkin siinä, että informaatioarvo lisääntyy, kun hajanaisesta aineistosta pyritään muodostamaan mielekästä, selkeää ja yhtenäistä tietoa.¹⁰⁸

4.4. Analyysin rakenne

Haastatteluaineiston rakennetta on työssä käsitelty uskonto- ja sosiaalisen teeman avulla. Tarkastelemalla teemojen suhdetta toisiinsa olen muodostanut yhdistävän luokan niiden välille. Uskontoteeman olen jaotellut seuraaviin pääluokkiin: kollektiivinen uskonnollisuus ja solidaarisuuden ilmeneminen uskonnossa, sekä yläluokkiin yhteisön vaikutus ajatteluun ja yhteisön vallankäytön ilmeneminen. Tämän jälkeen olen eritellyt kokemuksia alaluokkiin sen mukaan, onko kyse yhteisössä toimimisesta, poislähdöstä vai eriarvoisuuden kokemisesta järjestön sisällä tai ulkopuolella.

¹⁰⁷ Tuomi & Sarajärvi 2009, 101.

¹⁰⁸ Tuomi & Sarajärvi 2009, 101-103, 108.

Sosiaalisen teeman käsittelyn olen toteuttanut hyvin samankaltaisella tavalla edelliseen nähden. Pääluokat muodostuivat sosiaalisen todellisuuden ja sosialisoinnin käsitteistä ja yläluokat olen koontanut seuraavasti: kokemukset sosiaalisista suhteista järjestössä ollessa ja järjestön ulkopuolella. Alaluokat olen muodostanut Jehovan todistajia ja ei-todistajia käsittelevistä suhteista, muutoksen kokemuksista sosiaalisissa suhteissa, sekä sosiaalisen turvaverkon merkityksestä. Työn painopiste on Jehovan todistaja -yhteisöstä lähdön jälkeisessä elämässä, mutta näen tärkeänä esitellä myös järjestöaikaan liittyviä asioita, koska niillä on selkeä merkitys myös haastateltavien nykyiseen elämään. Lopuksi esitän informanttien näkemyksiä Jehovan todistajista ja uskonnosta ylipäänsä nykyisin. Millä tavalla he kokevat Jehovan todistajat nykyisin ja minkälainen suhde heillä on uskontoihin yleisesti?

Yhdistävä luokka	Pääluokka	Yläluokka	Alaluokka
Millä tavalla sosiaalinen todellisuus näyttäytyy uskonnossa?	Sosiaalinen todellisuus	Ihmissuhteet järjestössä olo aikana	Kokemus yhteisön sisäpuolisista suhteista
			Kokemus yhteisön ulkopuolisista suhteista
	Sosialisointi	Ihmissuhteet järjestön ulkopuolella	Kokemus sosiaalisesta turvaverkosta
			Muutoksen kokemukset sosiaalisissa suhteissa
	Kollektiivinen uskonto ja uskonnon solidaarisuus	Yhteisön vallankäyttö	Eriarvoisuus yhteisön sisällä
			Eriarvoisuus yhteisön ulkopuolella
		Yhteisön vaikutus ajatteluun	Kokemus yhteisössä toimimisesta
			Kokemus poislähtöprosessista

5. USKONNON VAIKUTUS YKSILÖÖN

5.1. Yhdessä ja erillään

Émile Durkheimin mukaan uskontoa ei ole tavattu muualla kuin sellaisissa paikoissa, joissa esiintyy kollektiivinen organisaatio. Ihminen yksilönä ei olisi hänen mukaansa voinut itsekseen luoda ajatusta sen kaltaisista voimista, jotka ylittävät hänet ja kaiken hänen ympärillään, mikäli hän olisi tuntenut vain itsensä ja fyysisen maailmankaikkeuden.¹⁰⁹

”Se voima, joka täten vangitsi hänen kunnioituksensa ja josta tuli hänen palvontansa kohde, on yhteisö, jonka henkilöityneenä muotona jumalat olivat. Yhteisö on sanalla sanoen symbolinen järjestelmä, jonka avulla yhteisö tulee itsestään tietoiseksi; se on kollektiiviselle olennolle ominainen ajattelutapa.¹¹⁰”

Jehovan todistajien kollektiivinen uskonnollisuus konkretisoituu parhaiten heidän yhteisöllisen toimintansa kautta. Yhteisössä palveleminen koostuu viikoittaisista kokouksista, ovelta ovelle tehtävästä julistustyöstä sekä toisten sisarten ja veljien kanssa tehtävästä Raamatun tutkiskelusta.¹¹¹ Jehovan todistajat näkevät Andrew Høledenin mukaan itsensä Jumalan monopolisoijina, minkä vuoksi he kokevat, että heidän tulee tehdä käännytystyötä. Todistajille Raamattu on Jumalan inspiroimaa sanaa, joten Raamattua tulkitaan kirjaimellisesti ja sen teksteillä perustellaan lukuisia asioita, kuten sotaa ja murhia.¹¹²

Haastateltavien näkemykset yhteisössä toimimisesta on työssäni jaettu koskemaan lähinnä niitä seitsemää haastateltavaa, jotka ovat kasvaneet Jehovan todistajien ympäröimänä, koska heidän kokemuksensa toiminnasta eroaa jonkin verran aikuisiällä liittyneiden kokemuksista. Jälkimmäisillä järjestössä toimiminen näyttäytyi neutraalissa valossa, kun taas viiden lapsuusiästä mukana olleen haastateltavan kohdalla Jehovan todistajana toimiminen aiheutti sisäisen ristiriidan ja erilaisuuden tunteita. Poikkeavuuden tunne syntyi siitä, etteivät omat ajatukset kohdanneet uskonnon kanssa ja yhteisössä toimiminen näyttäytyi kielteisenä heidän silmissään. Jehovan todistajien edellyttämä kentällä käymisen

¹⁰⁹ Durkheim 1985, 382.

¹¹⁰ Durkheim 1985, 383.

¹¹¹ Leinonen 1996, 80; Heino 1997, 177

¹¹² Holden 2002, 23–24.

velvoite tuntui epämiellyttävänä ja viisi haastateltavaa koki kenttätyöskentelyn nolostuttavana, jopa pelottavana.

Se oli aina hirveitä. Inhottaa. Se oli noloo. Joka ikisellä ovelta toivot, et älä avaa sitä ovee. Ei, se ei ollu kivaa. (Antti)

Mulla oli hirveitä pelkotiloja tehdä esimerkiks tätä kenttätyötä, mennä ovelta ovelle. Kaikki oli semmoista pakotetta, että mua pelotti ihan hirvittävästi mennä tähän kenttätyöhön 7-vuotiaana. (Teppo)

Periaatteessa piti käydä kentällä, mikä oli ehkä kammottavinta. No siinä ei voinu mitenkään peittää sitä ja sujahtaa johonkin, et on Jehovan todistaja, koska sä meet ovelle jonkun toisen kanssa. Siinä ei pystynyt ns. maastoutumaan mihinkään. (Marja)

Kenttäilyä mä inhosin... Katoin kaikkien ovissa sukuinimiä, et onks meiän koulussa ketään ton nimistä ja sit jos ei ollut, niin sit mä ehkä uskalsin soittaa ovikelloa. (Elina)

Liisa Keltikangas-Järvinen kirjoittaa siitä, kuinka suuri merkitys sosiaalisella statuksella on lapselle ja kaveriryhmän ulkopuolelle jääminen voi vaikuttaa kaikkeen kehitykseen. Erityisesti murrosiässä sosiaalinen status näyttelee merkittävää roolia ja voi olla jopa suuremmassa roolissa kuin se, kuinka suuri yksilön sosiaalinen suosio eli ystävien määrä on.¹¹³ Sosiaalisen statuksen rooli näytteleekin varmasti tietoista tai tiedostamatonta roolia näiden entisten Jehovan todistajien elämässä. Uskonnon asettama toimintamalli voi luoda varsin epämiellyttävät olosuhteet yhteisön ulkopuolella.

Yksi näistä seitsemästä haastateltavasti koki kentällä käymisen ainoastaan vähän haastavana, mutta piti siitä sen sosiaalisuuden vuoksi ja näki sen osaksi totuttua elämäntapaa. Lisäksi toinen haastateltava koki päässeensä suhteellisen helpolla kentällä käymisen ja ylipäänsä Jehovan todistajana toimimisen suhteen. Näiden kahden kokemukset edustavatkin neutraalimpaa katsantoa siitä, millaisena elämä Jehovan todistajana lapsuudessa näyttäytyi.

Vähän haastavaa liikkua alueella, jossa tiesi, että asuu paljon koulukavereita...ja sut tunnetaan. Niin olihan se vähän semmoinen, että miks pitää täällä käydä. Mutta muuten mä tykkäsin siitä ihan. Elikkä mä oon aina ollut sosiaalinen ihminen, joka haluaa olla sosiaalisten ihmisten kanssa tekemisissä paljon. (Sakari)

Mä en joutunut kauheesti kenttäilemään. Et mä oon siinä mielessä varmaan erilainen, että vaikka mä koin itseni Jehovan todistajaksi, niin en silti joutunut kaikkea käymään ehkä sen kovimman kautta, kun varmasti jotkut muut on joutunut käymään. (Niina)

¹¹³ Keltikangas-Järvinen 2010, 192-193.

Jehovan todistajana toimimiseen liittyy käytännön toiminnan osalta myös kasteella käyminen, jonka myötä jäsenestä tulee täysivaltainen yhteisön edustaja kaikkine vaatimuksineen. Jehovan todistajaksi tuleminen edellyttää Raamatun tutkiskelua ja kestää nopeimmillaankin vuoden. Lapsi kastetaan siinä vaiheessa, kun hän on riittävän vanha ymmärtääkseen tekemänsä ratkaisun, eikä ketään kasteta, jos on aihetta epäillä, että hän on moraalisesti ei-hyväksyttävä.¹¹⁴ Kaste näyttäytyy Jehovan todistajilla merkittävänä rituaalina, joka vahvistaa sosiaalista ryhmää, mutta samalla toimii tärkeänä sitoutumisen osoittajana yksilön ja ryhmän välillä. Tekemällä päätöksen kasteelle menemisestä yksilö tekee samalla päätöksen valita hänen elämäänsä määrittelevät arvot ja päämäärät.¹¹⁵

Neljä seitsemästä yhteisön piirissä kasvaneesta koki kasteelle menemiseen liittyvän kielteisiä tunnekokemuksia. Kukin heistä oli mennyt kasteelle yhteisön tai vanhempien paineen alaisena, perimmäisenä tunteena taustalla ajatus hyväksynnän saamisesta. Näiden neljän kasteelle meneminen tapahtui 8-14-vuoden iässä, kun kolmella muulla Jehovan todistaja -yhteisössä kasvaneella ikävuodet vaihtelivat 13 ja 20 välillä. Heillä tällaista hyväksynnänhakuisuutta ei ollut havaittavissa. Näen ikäkauden hieman ongelmallisena tällaisen päätöksen suhteen, koska tuossa vaiheessa elämää ihminen on usein hyvin herkkä erilaisille vaikutuksille ja muutoksille. Lisäksi mahdollisuus tehdä myöhemmin kaduttavia päätöksiä voi olla suurempi kuin vanhemmalla iällä. Haastateltavat kuvailevat omia kokemuksiaan kasteelle menemisestä seuraavasti:

8-vuotiaana kävin. Siitä lähtien minua käsiteltiin kuin täysvelvollista, et mulla on täydet velvollisuudet olla niin kuin juuri kuten seurakunta määrää. (Teppo)

Mun annettiin ymmärtää, että mun kuuluu mennä kasteelle et must sitten tulis Jehovan todistaja. Annettiin ymmärtää, että pitää mennä kentälle, että pitää olla julistaja. (Johanna)

Se oli siinä yhteisössä, joka oli niin tiivis ja semmoinen niin mikä parempi tapa saada hyväksyntää kuin et hei mäki voisin mennä kasteelle. Mä olin kyllä ihan keskenkasvuinen, enkä ois ikinä itseäni päästänyt, enkä ketään sen ikäistä, kasteelle, koska ei sen ikäinen voi tietää yhtään, mitä se tekee. (Elina)

Mä olin yllättävän vanha, neljäntoista. Liian nuori siihen, mitä se tarkoittaa. Se on helvetillinen päätös tehdä. Et jos ois tiennyt, et mitä se oikeesti tarkoittaa sitten myöhemmin. Mä en ois koskaan tehnyt sitä. (Antti)

¹¹⁴ Heino 1997, 178.

¹¹⁵ Sosis & Alcorta 2003, 267.

Kielteisistä kokemuksistaan huolimatta informanttien kokemukset värittävät yleisesti kuvan melko hyvästä lapsuudesta ja kasvuympäristöstä. Yhteisö on vaikuttanut voimakkaasti informanttien ajatteluun ja vastausten perusteella selviää, että uskonto oli heille ennen kaikkea elämäntapa. Vastaukset siihen miten elää ja olla, olivat valmiina olemassa, joten vanhempien tai vanhemman tarjoaman elämäntyylin kyseenalaistaminen ei näyttäytynyt mahdollisuutena. Vanhemman rooli auktoriteettina vaikuttaa varmasti hyvin paljon siihen, miksi lapsi on valmis omaksumaan ja samastumaan uskonnon vaatimuksiin. Yhtä lailla, kun uskonto on jäsenilleen jonkinlainen auktoriteetti, toimivat vanhemmat auktoriteetteina lapsilleen. Uskon, että niin pitkään kun auktoriteettisuhde, jossa lapsi ei kyseenalaista vanhempiensa tekemiä valintoja, hän luultavasti pystyy hyväksymään valitun uskonnon osana omaa elämää. Tämä perustelee omalta osaltaan varmasti sitä, että vaikka osa uskontoon liittyvistä kokemuksista ei ole ollut mieluisia, on päällimmäisenä kuitenkin jäänyt kokemus suhteellisen normaalista lapsuudesta. Myös aikuisiällä liittyneiden kokemuksissa väritetty kuva siitä, että Jehovan todistajana eläminen ei ollut vain uskonto, vaan myös tapa elää.

Jehovantodistajuus oli sen perheen uskonto ja perheen elämäntapa. Elämäntapa. Ettei se ollut pelkkä uskontokysymys lapselle. (Teppo)

Paljon sitä ei vaan ajatellut. En mä ois halunnut, en mä tykännyt. Mutta en mä välttämättä niin koulustakaan tykännyt. Se oli vähän semmoinen, ettei kenelläkään tullut mieleenkään kysyä.(Elina)

Periaatteessa sen yhteisön sisällä se oli sellainen normaali, onnellinen, kiva lapsuus. Siihen vaan kasvoi. (Elina)

Tämä ei ole vain uskonto, vaan tämä on elämäntapa. Ja se tarkoittaa sitä, että se on sun jokaisessa asiassa. (Hannele)

5.2. Irtaantuminen yhteisöstä

Poislähteminen tiiviistä uskonnollisesta yhteisöstä merkitsee samalla myös sosiaalisen ympäristön muuttumista. Lisäksi irtaantuminen voi tuoda tullessaan erilaisia kokemuksia riippuen paljolti siitä, minkälainen yksilön tausta on Jehovan todistajana. Poislähteminen yhteisöstä eroaakin jonkin verran haastateltavien kohdalla ja sen vuoksi olen jaotellut vastaukset kahteen eri ryhmään. Toiseen kuuluvat yhteisöstä erotetut jäsenet (4) ja toiseen itse eronneet (4). Nimellisesti mukana olevaa informanttia en ole huomioinut tässä yhteydessä, koska hän ei mielestäni edusta konkreettisen eroprosessin kokenutta henkilöä. Erotettujen

ryhmä koostuu neljästä yhteisön taholta erotetusta informantista, jotka jakautuvat kahteen, melko erilaiseen kokemustaustaan. Kaksi heistä on kasvanut Jehovan todistajien piirissä ja kaksi liittynyt yhteisöön aikuisiällä. Ensin mainittujen kohdalla on hyvä huomioida, että raja omaehtoisen eroamisen ja yhteisön puolelta tulevan erottamisen välillä on tässä häilyvä, sillä kummallakin oli ajatuksia yhteisön ulkopuolisesta elämästä jo aiemmin, mutta varsinaista ratkaisua ei asian suhteen tarvinnut aiemmin tehdä.¹¹⁶

Mä olin 24-vuotias sit kun mut erotettiin. Se oli sit semmoinen hyvin lyhyt jakso loppujen lopuksi, mitä mä olin ihan aktiivisesti mukana. Suunnilleen vuos ennen, kun mut erotettiin, niin lähti semmoinen hiipuminen.(Niina)

Aikuisiällä liittyneiden kokemukset näyttäytyvät puolestaan samankaltaisina siinä, että kumpikin informantti on liittynyt uskonnon piiriin nuorena aikuisiällä ja joutunut erotetuksi yhteisöstä vasten omaa tahtoaan. Itse erottaminen oli heidän kohdallaan erilainen, mutta tapahtui kummallekin osin odottamattomista syistä. Andrew Holden kirjoittaa siitä, kuinka Jehovan todistajat tekevät tiukan rajauksen siinä, miten saa ja miten ei saa toimia. Yksikin merkki epälojaalisuudesta tai laiminlyönnistä noudattaa yhteisön sääntöjä voi johtaa ryhmän ulkopuolelle sulkemiseen. Sekulaari maailma näyttäytyy yhteisön silmissä moraalisesti saastuneena paikkana.¹¹⁷

Minun erotusprosessi lähti siitä, kun mä en suostunut karttamaan omaa erotettua pikkusiskoa ja muut sukulaiset sitten soitti vanhimmille ja kierrosvalvojalle, että pitää se niin kun laittaa ojennukseen. Elikkä karttaminen on sellanen sääntö, niin voi olla, että voi ite joutua erotetuks. (Mika)

Eronneiden ryhmä muodostuu neljästä henkilöstä, jotka ovat kasvaneet yhteisön parissa ja irtaantuneet siitä pitkällisen prosessin myötä. Kaikki neljä informanttia toivat esiin sen, kuinka elämä Jehovan todistajana oli alkanut näyttäytyä mahdottomalta sisäisten ristiriitojen vuoksi. Sosiaalisen identiteetin teoria tukee ajatusta siinä, että ihminen pyrkii hakeutumaan sellaisten ihmisten seuraan, jotka ajattelevat yhdenmukaisesti ja pyrkii sillä tavalla rakentamaan todellisuudestaan vakaan tuntuiseen¹¹⁸. Itsetutkiskelun ja oivaltamisen kautta voimistui näkemys siitä, etteivät järjestön näkemykset ja opetukset kohtaa omien ajatusten kanssa. Ajatus poislähdöstä oli heistä jokaisella mielessä kuitenkin jo useamman vuoden

¹¹⁶ Ks. Ronimus 2011,

¹¹⁷ Holden 2002, 11-12.

¹¹⁸ Helkama, Myllyniemi & Liebkind 2001, 68.

ajan, joten varsinainen päätöksenteko poislähdöstä tapahtui lopulta vasta sitten, kun oma oleminen yhteisössä näyttäytyi lopulta mahdottomalta.

Se ehkä mikä sai mut alunperin ajattelemaan kaikkea on, on juuri tää suhtautuminen niin kun erotettuihin. Ne on ihmisiä, hyvänen aika. Eikä niin kun vaan olentoja, keitä voidaan kohdella ihan miten huvittaa. Ja tota, sitten mä aloin pikkuhiljaa miettiin, tekeen sitä, mikä on kauhistuttavaa siinä yhteisössä eli miettimään omilla aivoillani asioita. Ja tajuaan, et hei, et näinkin voi asioita ajatella. (Antti)

Mä aloin ymmärtää, ettei musta mitään Jehovan todistajaa tuu. (Teppo)

Mä koin sen ahdistavana. Sit kun tuli ikää vielä, niin musta tuntu, et mä en voi enää jäädä tähän. Se oli kuitenkin ehkä enemmän tiedostamaton kuin tiedostettu syy, et mä haluan siitä seurakunnasta. (Elina)

5.3. Solidaarisuus todistajia kohtaan

Uskontojen sisällä tapahtuva sisäryhmän solidaarisuus edellyttää Sosiksen ja Alcortan mukaan kalliita käyttäytymismalleja ryhmän jäseniltä, koska siten vältetään heikosti sitoutuneiden vapaamatkustajien toiminta yhteisössä.¹¹⁹ Tällä tarkoitetaan sitä, että todistaakseen kuuluvansa ryhmän yksilö joutuu ikään kuin uhraamaan jotakin itsestään osoittaakseen sitoutumisensa. Durkheim näkee toiminnan sosiaalisena solidaarisuutena, joka ilmenee kollektiivisissa rituaaleissa luoden yhteenkuuluvuuden tunteen uskonnollisessa yhteisössä.¹²⁰ Haastattelujen myötä syntynyt kuva Jehovan todistajista pohjautuu mielestäni hyvin pitkälti juuri solidaarisuuden ilmentymiseen. Voidakseen olla hyvä todistaja, tulee olla erityisen kuuliainen ja nöyrä. Mitä enemmän olet valmis uhraamaan elämästäsi, sitä suurempi on kiitoksen määrä.

Todistajayhteisössä esiintyvä solidaarisuus näyttäytyy vastauksissa hyvin puhuttaessa kokemuksista liittyen Jehovan todistajien käytännön toimintaan. Organisaatio on tarkkaan määritellyt sen, millä tavalla yksilön tulee käyttäytyä ja siten myös sen, minkälaista käytöstä häneltä odotetaan. Haastateltavat näkevät yhteisössä merkkejä painostuksesta ja negatiivisesta vallankäytöstä, jotka tulevat ylemmältä taholta. Tavallisen rivijäsenen vaikutusmahdollisuudet ovat olemattomat, koska käytännössä kaikki asiat on päätetty todistajien puolesta. Sen vuoksi asioiden kyseenalaistamista tai ylipäänsä itsenäistä ajattelua ei katsota

¹¹⁹ Sosis & Alcorta 2003, 267.

¹²⁰ Aro 2011, 41.

hyvänä tekona. Informantit puhuvat siitä, kuinka Jehovan todistajia kehoitetaan hallitsemaan omaa ajatteluaan mielensä avulla ja hylkäämään sen, mitä yhteisö ei opeta.

Siellä opetetaan mielenhallintaa heti alkujaan, että sun pitää omalla mielelläs hallita sitä, että sä et halua sitä ja sä et halua tätä. Jos joku sanoo sulle, että hyvää uutta vuotta ja sä sanot siihen, että kiitos samoin, niin sulle tulee hirveen paha olo, kun sä et sais sanoa sellaista, koska ei vietetä uutta vuotta. (Hannele)

Siis aivopesuhan se on. Vuodesta toiseen, viikosta toiseen samoja asioita. (Antti)

Uskonnon vapauden taakse on niin helppo piiloutua Suomessa. Mut et ne toimii väärin, ihan kroonisesti väärin ja kukaan ei tunnu mahtavan sille yhtään mitään. (Elina)

Toi uskonto on semmonen, et se tukkii kaikki aukot ihmisen elämästä. Et se ei anna niin kun mahdollisuutta tehdä omia ratkaisuja, omia valintoja. (Johanna ja Pekka)

Sinänsä Jehovan todistajana eläminen ei välttämättä kuitenkaan ollut hankalaa, jos oli valmis hyväksymään sen, mitä uskonnolla oli tarjota. Osa informanteista esitti kriittisen kantansa asiaan.

Mun äiti on sanonut, että hänen on kauheen vaikeeta tehdä päätöksiä itse ja sellaiseenhan tää uskonto sopii todella hyvin, koska eihän sun tarvitse käytännössä päättää muuta kuin se, mitä sä laitat aamulla päälle, kaikki muut ehkä noin karrikoidusti päätetään sun puolesta. Et se elämä on hyvin kontrolloitua ja kaikkeen löytyy vastaukset. (Niina)

Se on helppo siinä mielessä elää, että jos sä oot mukana, sä teet just niin kun sanotaan, siellä kuljet, sit sä oot niitten kavereitten kanssa, jotka just ajattelee samalla tavalla. Sähän et oo tekemisissä sellaisten kanssa tekemisissä, jotka ajattelee eri tavalla. Niin onhan se helppo siellä sitten olla. (Hannele)

Vartiotorni-seuralle Jumala on tavallan niin kuin sellanen joulupukki. Jos sä oot kiltti, niin joulupukki tuo lahjoja. Saat paratiisipaikan. (Johanna)

Uskonnon vallankäyttö tulikin painokkaasti esiin juuri siinä, kuinka informantit olivat kokeneet nöyrytyksen kannustamisen.

Mä oon huomannut, että tämmöiset Pohjois-Korea, Hitler...kaikki diktatuurit. Ne on kaikki verrattavissa Jehovan todistajien uskuntoon. (Hannele)

Uskonto opettaa nöyryyteen ja kiltteyteen ja tämmöiseen. Jotenkin tuntuu, että uskonto on sillä lailla taantumuksellista, että ihmiset eivät uskalla ajaa omia asioitaan, esittää mielipiteitään. Sä oot nöyrä vallanpitäjien edessä. (Hannele)

Se on vähän niinkun Pohjois-Korea. Oikeesti. (Elina)

Poislähdön jälkeen ajatukset yhteisön toiminnasta herättivät haastateltavissa tunteita, jotka yhä kirvelevät mieltä. Heidän suhtautumiseensa tässä vaikuttaa varmasti oleellisesti se, kuinka pitkä aika irtaantumisprosessista on kulunut

haastatteluja tehdessä. Ne informantit, joilla poislähdöstä oli vähemmän aikaa reagoivatkin selkeästi voimakkaammin ja kielteisemmin kuin ne, joilla aikaa on kulunut enemmän. Kahdeksan haastateltavan kokemuksissa välittyi melko negatiivinen sävy, kun yhden informantin kokemukset olivat lähes päinvastaiset. Hänellä oli ollut hyvin myönteisiä kokemuksia järjestöstä ja varovainen positiivisuus välittyi myös irtaantumisen jälkeen.

Sillon mä häpesin sitä. Nyt mä vihaan sitä. Siin on se ero! Elämän parhaat vuodet tuntuu et on menny ihan hukkaan. (Antti)

Mua ahdistaa ja aluks se jostain syystä...pelotti. Mut nyt mä oon vähän niin kun siinä vaiheessa, et mä oon vihainen. Marja)

Mä katkasin tän uskontokysymyksen.. mun lapsilta. Mä en oo koskaan kertonut mun lapsille mitään mun omasta lapsuudesta. Vasta, kun mun omat lapset on kysyneet siitä. Mutta en oo vienyt tätä eteenpäin tätä mun omaa historiaa.(Teppo)

Ja sanotaanko, että mä uskon myös hyvin pitkälle sen mitä JT:t opettaa. En ihan kaikkea. Mutta sanotaanko, että mulla edelleen on sellainen katsantokanta, et jos maailman uskonnoista pitäis valita, niin kyllä JT:t olis siellä aika korkealla.(Sakari)

5.4. Samanarvoisia vai eriarvoisia?

Sosiaalisten suhteiden tarkastelu nostattaa väkisin esiin kysymyksen siitä, onko yksilön rooli tasavertainen suhteessa muihin. Jehovan todistajien elämä on tarkkaan määriteltyä ja ohjeistettua; uskomuksilla todella on kollektiivinen luonne, kuten Durkheimkin esittää. Siihen liittyy kuitenkin myös se ongelma, että käsitykset ovat ylhäältäpäin valmiiksi määriteltyjä ja siten osaltaan harhaisia. Ne eivät myöskään jätä yksilön näkemyksille käytännössä lainkaan tilaa. Sosiaalisia suhteita yhtä lailla kuin muita uskontoon olennaisesti kuuluvia asioita katsotaankin tietynlaisten linssien lävitse.¹²¹

Aineiston perusteella Jehovan todistaja -yhteisön vaikutus haastateltavien sosiaaliseen elämään on näkynyt sekä myönteisinä että kielteinä seikkoina, mikä antaa jonkinlaista osviittaa siitä uskonnon ympärille rakentuvasta sosiaalisesta todellisuudesta. Kokemusten luonne eroaa haastateltavilla hiukan siinä, että uskonnon piirissä kasvaneiden kokemukset kohdistuvat hyvin pitkälti lapsuuteen

¹²¹ Pyysiäinen 2005, 7-8.

ja nuoruuteen kun taas uskontoon aikuisena liittyneet, reflektoivat sen aikaisia kokemuksiaan. Näin ollen niin sanotut sosiaaliset piirit eroavat tässä suhteessa jonkin verran.

Millä tavalla yhteisö sitten vaikutti informanttien kokemuksiin sosiaalisesta todellisuudesta? Neljä haastateltavista kuvailee kokeneensa jonkinlaista erilaisuuden tunnetta suhteessa muihin ikätovereihin koulussa. Aihepiirin yhteydessä osa haastateltavista otti puheeksi kiusaamiskokemukset ja yksi haastateltava ilmoitti kokeneensa kiusaamista, kun taas kolmen vastauksissa painottui voimakkaasti se, ettei kiusaamista ilmennyt ja sillä tavalla tunne tasavertaisuudesta suhteessa ikätovereihin oli olemassa. On kuitenkin huomioitava se, että vaikka kiusaamisen kokemuksesta ei suoranaan puhunut kuin yksi, niin erilaisuuden kokemus värittyi kuitenkin useammassa vastauksessa. Tulkitsen asian siten, että pelkkä kokemus siitä, että poikkeaa jollain tavalla toisista ihmisistä voi saada aikaan sen, että ihmiselle syntyy tunne epäonnisuudesta ja selviytymisen vaikeudesta.

Se ei ollut mitenkään helppoa aikaa, kun piti olla niin kovasti erilainen. Et se ei ollut helppoa olla Jehovan todistajana koulussa. (Johanna)

Ainoat haasteet, mitä lapsena oli, oli koulussa, jossa mä kävin..ei ollut muita Jehovan todistajia kuin minä ja mun siskoni, niin se asetti tiettyjä haasteita ja paineita. Lisäksi mun opettajat alaluokilla eivät välttämättä ymmärtäneet, mitä Jehovan todistaja-perheessä kasvaminen tarkoittaa ja siinä tuli tiettyjä konflikteja. (Sakari)

Jouduin sitten hirvittävästi koulukiusatuksi sen takia, että mä olin jehova. (Teppo)

Mua ei koskaan kiusattu sen takia, että mä olin Jehovan todistaja. Kaikki sen tiesi totta kai, mutta toisaalta sitten...emmää ite ollutkaan sellainen "hihhulijehova". (Antti)

Meidän koulussa ei käytännössä ollut mitään kiusaamista uskonnon takia. Mut se oli ihan hyvä, että se koko kouluyhteisö oli niin avarakatseinen näin jälkikäteen ajateltuna. Ei ollut kyllä uskonnon takia kiusaamista. (Elina)

Kokemukset riippuvat paljon siitä, minkälainen kasvatusmalli ja kuinka tiukka uskonnollinen kasvatus haastateltavilla on taustallaan. Ne informantit, jotka kokivat (ja ilmaisivat) voimakkainta erilaisuuden kokemusta, tulevat sellaisista perheistä, joissa molemmat vanhemmat ovat mukana yhteisössä. Sen sijaan, enemmän tasavertaisuuden kokemuksista reflektoineet informantit tulivat lähtökohtaisesti sellaisista perheistä, joissa vain toinen vanhempi oli mukana yhteisössä. Uskon tämän viittaavan siihen, että ne, joilla toinen vanhempi (isä) ei

ollut yhteisössä, saivat luultavimmin jollain tavalla vähemmän tiukan ja ehdollisen kasvatuksen.

Lapsuudessa oli suuri ero, koska ei ollut, eikä saanut olla muita ystäviä. (Teppo)

Erilaisuuden ja eriarvoisuuden kokemus näyttäytyi aineistossa kuitenkin toisenlaisessakin kontekstissa. Jehovan todistajien yhteisössä sisällä esiintyi aineiston perusteella selkeää jaottelua ihmisten välillä. Erilaisuuden tunne saattoi siis hyvin olla mukana elämässä myös silloin, kun haastateltavat olivat omiensa joukossa.

Mä en jotenkin päässyt sisälle näihin seurakuntiin sisälle, missä mä olin, eikä siellä ollut mun tyyppisiä ihmisiä. (Marja)

Nää jotka oli naimisissa, niin kutsui aviopareja luoksensa. Sit kun mä jollekin vanhimmalle valittelin, että saa olla aika yksin, niin se sano, että katsos kun nuo sisaret voi olla vähän mustasukkaisia miehistään, niin ne eivät halua kutsua tällaisia yksinäisiä sisaria sinne kylään. (Hannele)

Erilaisuuden kokemus ei kuitenkaan ollut pelkästään sidoksissa siihen, etteivät haastateltavat olisi löytäneet kaltaistaan seuraa. Viiden henkilön kokemuksissa näyttäytyy erilaisten sosiaalisten luokkien vaikutus yhteisössä olemiseen. Kahtia jakautuneisuutta ilmenee suhteessa uskonnon ulkopuolisiin ihmisiin, mutta yhtä lailla myös uskonnon sisäpuolella.

Sielläkin on nimittäin kategorioita, et on tavallisia rivitodistajia ja sit on kermaporukka ja sit on kymppijä. (Teppo, 61v.)

Käytän väärää termiä..mutta kuppikuntia. Elikkä siellä oli ihmisiä tietyissä piireissä ja joskus sulla saattoi olla vaikeuksia päästä johonkin... Et sua ei ihan avosylin otettu vastaan. Aina. (Sakari, 38v.)

Aineiston perusteella on havaittavissa, että ihmiset ovat järjestössä hyvinkin eriarvoisessa asemassa. Oman tulkintani mukaan Jehovan todistajien yhteisö edustaa itsessään eräänlaista yhteiskuntamallia, jossa tasa-arvoisuudesta kyllä puhutaan, mutta sen todellinen ilmentymä jää hyvin vähäiseksi. Tarkasteltaessa Jehovan todistajien organisatorista rakennetta on havaittavissa se, että uskonto rakentuu pyramidin tavoin erilaisista portaista, jotka kuvastavat yksilön asemaa yhteisössä. On sanomattakin selvää, että tällaisen jaottelun myötä todellisesta tasavertaisuuden kokemuksesta ei pääse jokainen jäsen nauttimaan.

Mä sitten jälkeen päin mietin, että jonkinlaista luokkajakoa siellä on. Et kuka on vanhin, niin se on arvostetuin. Tämmöset oli hyviä ihmisiä ja sitten on tienraivaajat seuraavaks jne. Mä kun olin yksinhuoltaja, niin sitä oli vähän kuin toisenluokan kansalainen siellä (Hannele)

Periaatteessa ne korostaa, että kaikki on veljiä keskenään, mutta valtavat luokkaerot on siä sisällä. (Johanna)

Tavalliset rivijehovantodistajat, ne on uskonnon uhreja. Mutta sitten, jos on vanhin, jolla on valtaa, niin sen on annettu paljon enemmän tietää kaikista menettelytavoista ja sil on jo vastuuta.(Mika)

Siel on se eliittiipiiri ja sit on se rupusakki erikseen. Ja me kuuluttiin siihen rupusakkiin.(Mika ja Johanna)

5.5. Uskonnon merkitys

Tiedustelin haastateltavilta myös heidän suhtautumista Jehovan todistajiin ja muihin uskontoihin yhteisöstä irtaantumisen jälkeen. Kenellekään yhdeksästä informantista ei ollut tullut tilalle toista uskontoa yhteisöstä lähdön jälkeen ja näkemykset asiaan olivat lievästi kielteisävytteisiä.

Mutta mä oon vielä niin allerginen koko uskonnolle. Tai musta tuntuu, et mä oon ajatellut sitä niin vitusti koko elämäni aikana, et mä en jaksaa ajatella enää yhtään. Mä pidän lomaa siitä. (Marja)

Uskonnoista ei. Enkä usko, että tuun koskaan liittymäänkään mihinkään tiettyyn uskonnolliseen yhteisöön. (Sakari)

Mää olen nyt lomalla uskonnosta..vuorotteluvapaalla.(Johanna)

Tunne että ois toisaalta käytetty hyväks ja ihan niin kun mä sanoisin, että Neuvostoliittoaikana oli kommunismia ja kaikki uskoi siihen kommunismiin ja sitten se yhtäkkiä romahti. Se hävisi. Mulla tuntuu, etten halua sitoutua mihinkään uskuntoon. Et on pettynyt niin pahasti siihen uskuntoon. (Hannele)

Negatiivinen suhtautuminen näkyi monissa haastatteluissa myös yleisesti uskontoja kohtaan, ja Jehovan todistajien värittämä mielikuva peilautui vastauksissa.

Uskuntoon on tullut sellainen hirveen negatiivinen suhtautuminen. Sitoutumisen kammo. (Hannele)

Mulla on lähinnä niin, että se on niin allerginen uskonnolle, ettei sillä oo mitään. (Johanna)

Kokonaiset uskonnot, et se miten niitä johdetaan, niin mun mielestä se on vaan ihmisten hallitsemista. Mä en nää siinä mitään muuta. (Elina)

Yhtä vastaajaa lukuun ottamatta kukaan ei korostanut sitä, että he olisivat hakeutuneet jonkin sellaisen asian pariin, josta olisi voinut tulla uskonnon korvike. Syy tähän voi olla se, että en teemahaastattelua tehdessäni erillisesti kannustanut haastateltavia uskonnon ulkopuolisten tekijöiden pohdintaan. Näkemykseni mukaan haastateltavien elämässä uskonnottomuus oli nykyisellään kuitenkin sen verran määrittelevä tekijä, ettei jotain toista, aihepiirin ulkopuolista, kohdetta välttämättä koettu ikään kuin samanarvoiseksi ilmiöksi ja sen vuoksi tuotu esiin.

No mulle tuli ratkasuks sitten se, että mä aloin käymään kuppiloissa. Mä halusin tutustua tähän maailmaan ja tietää, miten tää yhteiskunta toimii. Ja tota, en mä onnistunut oikein sieltä hakea. (Teppo)

Uskontoteeman yhteydessä pyrin selvittämään haastateltavien suhtautumista muihin uskontoihin. Yhdeksästä haastateltavasta kaksi kokee erilaiset itämaiset suuntaukset kiinnostavina ja suhtautuu niiden kautta myönteisemmin uskontoon. Kummankin informantin vastauksissa korostuu ajatus siitä, että tällaiset suuntaukset poikkeavat Jehovan todistajien uskonnollisesta luonteesta myönteisellä tavalla ja siten herättävät kiinnostuksen.

Nykyään mua on alkanut kiinnostaa noi tommoset itämaiset ajattelutavat. Semmoset supersuper suvaitsevaiset, missä uskotaan vaan rakkauteen ja ihmisen hyvyyteen, niin kun vastapainona tommoselle äärimmäisen rajoitetulle tai rajoittavalle uskonnolle. (Marja)

Muiden informanttien puheissa ei korostunut mikään toinen uskonto, mutta omaa suhdetta uskontoon pohdittiin hyvin vuolaasti. Kuusi haastateltavaa eritteli omia tuntemuksiaan siitä, minkälainen merkitys Jumalalla ja omalla uskolla on ylipäänsä elämässä. Selkeää ja yksiselitteistä vastausta ei kysymykseen löytynyt ja uskon erilaisten uskontotaustojen vaikuttavan siinä. Jumalan merkityksen kokeminen puolestaan jakoi informantit kahteen ryhmään. Niihin, joilla Jumalalla on edelleen paikka elämässä ja niihin, joilla ei ole. Jumalan merkityksellisyyden kokeminen ei kuitenkaan tarkoittanut sitä, että usko ja uskonto haluttaisiin rinnastaa, vaan usko Jumalaan voi ilmetä ilman uskontoakin.

Mä uskon kyllä Jumalaan ja uskon Jeesukseen ja uskon Raamattuun. Mul on edelleen vakaumus. Mutta tota, se vakaumus antaa mulle tänä päivänä enempi tilaa. (Johanna)

Vaikka mut erotettiin, niin ei se mun uskoa Jumalaan tai Raamattuun vienyt. (Mika)

Mä olen agnostikko sikäli, että en mä tiedä onko olemassa Jumalaa, mutta en mä myöskään välitä tietää. Miks tarvis tietää? Se on jopa helpottavaa, et voi tunnustaa et en mä oikeesti tiä paljon paskaakaan. (Elina)

Mä luokittelen nykyään itseni ateistiksi. Mä en koe, että mulla olis hyvää syytä uskoa Jumalaan tai mä en löydä sitä syytä, miks mun pitäis siihen uskoa. (Niina)

6. SOSIAALISTEN SUHTEIDEN KOKEMUKSET

6.1. Ihmissuhteet yhteisössä

Sosiaalinen todellisuus voidaan ymmärtää erilaisten merkitysten maailmana. Siinä ihmisellä on paikka itsenäisenä yksilönä vuorovaikutuksessa muiden kanssa, mutta yhtä lailla hänellä on rooli yhdessä muiden ihmisten kanssa tuottamassa juuri sitä ympäröivää maailmaa, jossa elämme. Taipumus sosiaalisuuteen onkin Bergerin ja Luckmanin mukaan synnynnäistä.¹²² Sosiaalista todellisuutta ilmentävät aineistossa informanttien perhe- ja toverisuhdekokemukset. Perheen määritelmää ei tässä yhteydessä ole tarkennettu, koska tällä tavoin haastateltaville on tarjoutunut mahdollisuus vapaampaan reflektointiin. Kiinnostuksen kohteena on kuitenkin ollut se, millä tavalla informantit ovat kokeneet perheen merkityksen järjestössä oloaikana ja sen jälkeen.

Millä tavalla Jehovan todistajien yhteisö sitten on vaikuttanut tutkittavien sosiaaliseen elämään? Aineiston perusteella on havaittavissa selkeästi se, että kokemukset jakautuvat kahtia sen suhteen, minkälaisia ystävyysuhteita haastateltavilla oli järjestössä ollessaan. Kolme haastateltua kuvailee sitä, että uskonyhteisön ulkopuolisia kavereita ei ollut lainkaan. Kuitenkin kaksi näistä ilmoitti, että tuttava-asteella hekin tunsivat ulkopuolisia ihmisiä. Uskon tämän viittaavan ylipäänsä ihmisen sosiaaliseen todellisuuteen, jossa väistämättä joutuu

¹²² Berger & Luckman 1994, 63, 147.

kohtaamaan myös sellaisia ihmisiä, joita ei halua luokitella esimerkiksi ystäviksi tai kavereiksi, kuten työtoverit.

Tuttava-asteella oli jotain niin kun työkavereita ja tällasia, mutta ei voi sanoa, että ystäviä oli Jehovan todistajien ulkopuolella. (Mika)

Silloin kun mä liityin, mulla ei ollut semmoista verkostoa siellä. Heti tuli iso määrä tuttuja ja ystäviä, niin se oli helppo sillä tavalla. (Hannele)

Ei ollut muita. Ei ollut, kun lapsesta saakka on ollut niinkun. (Johanna)

Kuudella haastatellulla sen sijaan oli kavereita myös muualta ja uskon tässä jaottelussa näkyvän sen, minkälaisista uskontotaustoista haastateltavat tulevat. Uskonnon piirissä kasvaneet, yhtä lukuun ottamatta, olivat nimittäin kaikki kartuttaneet tuttavapiiriään myös joillain järjestön ulkopuolisilla kavereilla.

On ollut ei JT-kavereita. Silloin ihan nuorempana ei ihan hirveesti, mutta kylhän niitä sitten, kun ikää tuli, niin tuli. (Elina)

Näen tällaisen jaottelun kertovan paristakin asiasta. Suurin osa lapsista joutuu jo hyvin varhaisessa iässä kohtaamaan muita ikätovereitaan ja väistämättä huomaamaan, ettei esimerkiksi koulussa voi välttämättä valita seuraansa pelkästään sen perusteella, mihin uskontokuntaan ihminen kuuluu. Kouluympäristön tarkoituksena on oppimisen lisäksi myös erilaisia sosialisointiin¹²³ liittyviä tekijöitä, minkä vuoksi järjestön ulkopuolisten ihmisten kohtaaminen on väistämätöntä. Uskon myös monen olevan kiinnostunut ihmisistä uskontostatuksesta välittämättä. Kaksi informanttia esittivätkin näkemyksensä siitä, kuinka merkityksellisiä yhteisön ulkopuoliset kontaktit olivat heille.

Sanottiin, että maailmalliset on huonoa seuraa, että niiden kanssa ei saa olla. Koin, että ne on paljon fiksumpia, kun mitä mä tuun koskaan seurakunnasta löytämään. (Elina)

En ikinä kokenut, vaikka niin kuin opetettiin, että pitäis pitää vaan Jehovan todistajia ystävinä, niin mä en ikinä nähnyt, että miten noi muut vois olla niin pahoja...Et se ehkä piti mut tietyllä tavalla tässä ns. maailmassa mukana. (Niina)

Aikuisiällä liittyneisiin entisiin Jehovan todistajiin liittyy hieman erilaisia piirteitä. Kumpaakin tässä aineistossa esiintyvää informanttia yhdistää melko

¹²³ Sosialisointilla tarkoitetaan yksilöllistä prosessia, jossa ihminen tutustuu yhteiskuntaan ja omaksuu ne asiat, joita siinä toimiminen edellyttää (Berger & Luckman 1994, 149; Helkama, Myllyniemi & Liebkind 2001, 82)

samankaltainen tausta ennen Jehovan todistajaksi tulemista. Siihen liittyi sekä yksinäisyyden kokemusta että yhteisöllisyyden puutetta. Tällaisten henkilöiden kohtaamistilanne uskonnon kanssa näyttäytyy siis lähtökohtaisesti jo hieman erilaisessa valossa edellisiin verrattuna. Näiden aikuisten sosialisatioprosessi on tapahtunut ilman Jehovan todistajien vaikutusta ja siinä tilanteessa, kun yhteisö on tullut mukaan elämään, on elämän sosiaalinen piiri muotoutunut omalla tavallaan uudelleen. Aineiston perusteella aikuisena liittyneiden kokemuksiin vaikuttaa hyvin paljon se, että liittyessään yhteisön jäseneksi he samalla ikään kuin heittäytyivät uskonnon pariin hyvin kokonaisvaltaisella tavalla.

Silloin kun mä liityin mulla ei ollut semmoista verkostoa siellä. Heti tuli iso määrä tuttuja ja ystäviä, niin se oli helppo sillä tavalla. (Hannele)

Mulla on sikäli rikkinäinen elämä. Sitten kun muutin tänne, niin ei mulla todellakaan entisestä elämästä...ei mulla edes ollut ystäviä..jotain kaukaisia tuttavia ja joku sukulainen...Niin siltä ajalta ei jäänyt yhtään ystävää. (Mika)

6.2. Sosiaalinen turvaverkko ja tyhjiys

Jehovan todistajista irtaantumisen jälkeen monien haastateltavien sosiaaliset suhteet muuttuivat monin tavoin ja seuraavassa kuvaan näitä muutoksia. Poislähdön vaikutus näkyi merkittävällä tavalla suhteessa entisiin ystäviin Jehovan todistajien yhteisössä. Seitsemällä informantilla ei ole lähdön jälkeen ollut mitään kontaktia heihin ja kahdella kontakteja on ollut yhteen henkilöön järjestössä.

Mun rakkaimmat ystäväni olivat Jehovan todistajia. Yhteenkään en oo ollut yhteyksissä sen jälkeen. (Teppo)

Ne ystävät, jotka oli seurakunnassa, niin niistä en oo kuullut sen jälkeen mitään. Että kyllä se on ihan totaalista ollut sieltä. (Niina)

Ei oo ketään Jehovan todistaja -ystäviä. Kukaan ei oo tullut edes puhumaan mun kanssa. (Hannele)

En oo ollut erottamisen jälkeen yhteydessä kehenkään. Elikkä yhteydenottoja mulle päin on kyllä ollut. (Sakari)

Mut siis, yks ihminen sieltä on seurannu mukana sen viimesen kymmenen vuotta. (Antti)

Sukulaisten suhteen poislähdön vaikutus on näkynyt siinä mielessä, että seitsemän haastateltavaa kertoo suhteen vanhempaan olevan tai olleen käytännössä ainoa yhteys järjestöön. On kuitenkin huomioitava, että kolme haastateltavaa tulee

perheistä, joissa vain äiti on ollut yhteisön jäsen, kun isä ei ole ollut mukana toiminnassa. Neljässä tapauksessa sen sijaan molemmat vanhemmat ovat olleet Jehovan todistajia. Kahden aikuisiällä liittyneen haastateltavan vanhemmat eivät ole olleet yhteisön jäseniä.

Oli sukulaissuhde isään. (Teppo)

Serkut tosiaan katkas välejään silloin.. Ei mulla nykyään oo oikeestaan muuta yhteyttä, muuta kuin sukulaisyhteydet sillä tavalla. (Niina)

Sosiaalisen turvaverkon rakentumisen suhteen viisi haastateltavaa puhuu siitä, että turvaverkko oli rakentunut jo ennen poislähtöä. Heidän kohdallaan on hyvä huomioida se, että näistä kolme on itse eronnut ja poislähtöä jo pitkään prosessoinut. Lisäksi kaksi informanttia joutuivat erottamisen kohteeksi, mutta olivat itse ehtineet miettiä elämää yhteisön ulkopuolella jo etukäteen. Näin ollen näissä vastauksissa näkyy se, että poislähtö on ollut suuri prosessi, jonka vaikutukset sosiaaliseen ympäristöön myös haastateltavat ovat ymmärtäneet. Kenenkään kohdalla ei siten tapahtunut yhtäkkiä muutosta, jonka vuoksi oman elämän uudelleen rakentaminen olisi täytynyt aloittaa ikään kuin tyhjästä. Sosiaalisen turvaverkon rakentumista voi mielestäni hyvin verrata koettuun eroprosessiin, koska on selkeästi huomattavissa, että niiden haastateltavien kohdalla, joilla oli jo uusi sosiaalinen ympäristö irtaantuessa, myös eroprosessi oli pidempi ja hiipumisen käsite kuvastaa sitä hyvin.

Mulla oli ns. uus tuttavapiiri, kaveripiiri, mihin saatto sukeltaa, ottamas vähän vastaan sitten. (Antti)

Mulle oli jo kertynyt jo sellainen tietynlainen ystävä- ja tuttavapiiri JT:n ulkopuolelta. Se oli puolison, harrastusten ja työn kautta. (Sakari)

Ystävät mulla oli silleen, et mulla oli täällä ihan omat ystävät, jotka ei ollut seurakunnasta. Niin tota, mulla oli ihan sellasia maailmallisia ystäviä ja ei niihin se vaikuttanut yhtään mitenkään. (Marja)

Haastateltavat korostavatkin juuri sitä, että muutos oli itsessään hyvin luonteva juuri sen takia, ettei uutta elämää tarvinnut rakentaa tyhjältä pohjalta irtaantumisen jälkeen. Sosiaalisen turvaverkon olemassaolo olikin varmasti peruste kohtuullisen mutkattomasti alkaneelle uudelle elämänvaiheelle.

Mä en koe, että mä oisin joutunut luopumaan mistään ystäväistä. (Elina)

Muuta sukua, et kun on perhe ja suku ja paljon muitakin ystäviä. Et mä en koe, että se ois sillä tavalla erottanut mua. (Niina)

Kyllä se suurelta osin paikkas sen aukon, mikä oli syntymässä. Mä olin tehnyt sen verran hyvin sen valmistelutyön, et se oli aika luonteva siirtyminen. (Antti)

Neljän muun haastateltavan kokemuksissa sosiaalisen turvaverkon rakentaminen ja uudelleensosiaalistuminen täytyi aloittaa ikään kuin puhtaalta pöydältä. Poislähteminen yhteisöstä muutti haastateltavien elämän hyvin nopeasti ja aiheutti heissä myös kielteisiä tunteita.

Et sosiaalinen verkko, se piti ihan uudelleen hankkia. (Teppo)

Mutta tämä siirtymä pois oli hirveen vaikea, koska mulla ei ollut ketään muita ystäviä kuin Jehovan todistajia. Mä olin koko, suurimman osan elämästäni ollut heidän piirissään...ja mä olin niin kun ihan yksin. (Hannele)

Mä luulin, että ne Jehovan todistaja -ystävät, mitä mulla on ollut...et ne ois ollut mun ystäviä, mut oikea ystävä ei hylkää. Oikea ystävä seisoo rinnalla, kun toisella on ongelmia, vaikeuksia. Mut mun rinnalla ei oo seissyt kukaan. (Johanna)

Näistä neljästä kaksi on taustaltaan aikuisiällä liittyneitä, erotettuja Jehovan todistajista. Kaksi muuta ovat sen sijaan kasvaneet Jehovan todistaja -perheessä. Yksi heistä on yhä nimellisesti mukana järjestössä, kun toinen taas on itse eronnut heti aikuistuttuaan. Hänen kokemustaustansa poikkeaa hieman näistä kolmesta muusta erityisesti siksi, että hänen puheissaan ei korostu samanlainen vaikeuden kokemus, jonka kolme muuta olivat selkeästi saaneet osakseen. Uskon iän vaikuttavan tässä merkittävästi sosiaalisten suhteiden solmimiseen. Nuorempana yksilöllä saattaa olla enemmän halukkuutta muutokseen ja oman hyvinvoinnin parantamiseen, kun vanhempana oman elämän uudelleenrakentaminen ei välttämättä näyttäydä niin mielekkäänä vaihtoehtona. Lisäksi ennen yhteisöaikaa kertyneet kokemukset vaikuttavat varmasti aikuisiällä liittyneiden myöhempisiin toimintamalleihin.

Onhan se ihan silkka tyhjiö. Me jäätiin niin ku junasta samalla asemalla. (Mika)

Niin kyllä mä arvostan todistajia valtavasti, sen työn takia mitä he tekee. (Sakari)

Koska mä en halua kritisoida näitä ihmisiä. Jokainen ihminen valitsee oman uskontonsa. (Teppo)

6.3. Muutokset perhesuhteissa

Poislähdön vaikutus entisten Jehovan todistajien elämässä näkyy myös perhesuhteisissa. Kahdeksasta irtaantuneesta kuusi on ollut poislähtöaikaan parisuhteessa ja neljällä heistä puolison asema on ollut merkityksellinen sen kannalta. Kahdella itse eronneella kokemus turvallisuuden tunteesta tarjosi lopulta väylän pois yhteisöstä ja puolestaan kahdella yhteisön piirissä kasvaneella erotetulla puolison tuleminen elämään sai lopulta aikaan erottamisen.

Tää mun ystävyys ja rakkaus Jenniin. Se autto mua pääseen pois siitä. (Teppo)

Mä tapasin pojan täällä Helsingissä ja koin, että sain hänestä niin paljon turvaa, et jos nyt käy niin huonosti, että oma perhe hylkää, niin mulla on siinä joku vierellä. Sitten mä vasta uskalsin. (Marja)

Mä muutin mun nykyisen aviomiehen kanssa. (Niina)

Eroprosessin myötä syntyneet muutokset perhesuhteissa olivat hyvin selkeitä. Jehovan todistaja -perheessä kasvaneista kuudesta haastateltavasta kenellekään ei ollut tilannetta, jossa irtaantumisen yhteydessä olisi katkennut välit molempiin vanhempiin. Heidän vastaukset jakautuvat siten, että neljällä ei ollut havaittavissa lainkaan konkreettista muutosta. Kahdella puolestaan suhde toiseen vanhempaan katkesi eron myötä.

Neljän ensin mainitun joukossa kolme on kuitenkin sellaisia, joilla Jehovan todistajiin kuului ainoastaan toinen vanhempi ja uskon sen vaikuttaneen poislähtötilanteessa ainakin niissä tapauksissa, kun puoliso ei ole Jehovan todistaja. Radikaali erottautuminen omasta lapsesta olisi voinut vaikuttaa myös kumppanuussuhteeseen. Toisaalta, mukana oli myös yksinhuoltajia ja heidän kohdallaan suhde omaan lapseen saattoi olla merkityksellisimmin ihmissuhde elämässä, ja sen vuoksi erottautuminen ei tullut kysymykseen. Niillä informanteilla, joiden molemmat vanhemmat kuuluivat yhteisöön, saattoi olla helpompi tehdä päätös suhteen katkaisemisesta omaan lapseen, koska oma kumppani jakoi samankaltaisen ajatusmaailman itsen kanssa ja mahdollisesti näin ymmärsi paremmin tehtyä päätöstä.

Siis mul on käyny niin hyvä sägä, että äiti teki sen päätöksen, että meidän välit ei oo muuttunu miksikään sen jälkeen, kun mä lähdin. (Antti)

Mut sit taas mun ihan ydinperhe, niin se ei vaikuttanut siihen taas mitenkään. Se varmaan mulle oli helpompaa, kun sellaiselle, jolla on vanhemmat tiukasti mukana. (Niina)

Äitini kanssa mä oon ihan suhteellisen normaalisti tekemisissä, soitellaan usein ja nähdään, kun käyn sukuloimassa. Äidin sukulaisiin, jotka on enemmän tämmöisiä liberaaleja Jehovan todistajia, heidän kanssa ei ollut näkyviä muutosta. (Sakari)

Sen mä haluun ottaa esiin, että isä oli hyvin tärkeä ja rakas, hyvin liberaali ja tolerantti. Mulla oli hänen kuolemaansa 2006 erittäin hyvät välit. (Teppo)

Lisäksi, nämä kaksi informanttia, joiden välit toiseen vanhempaan katkesivat, erosivat niin sanotulta sosiaaliselta luokaltaan neljästä aiemmasta. Muut haastateltavat kuuluivat ”rivitodistajiin”, mutta näiden kahden sukutausta Jehovan todistajana asetti heidät omien sanojensa mukaan eri tasolle. Sosiaalinen status yhteisössä vaikuttaa sekä uskonnon sisällä että ulkopuolella, ja uskon sillä olevan tässä yhteydessä vaikutusta siihen kohteluun, jota he saivat osakseen. Se, kuinka tiukasti yksilö on mukana järjestössä ja kuinka ponnekkaasti toteuttaa yhteisön oppeja ja normeja elämässään, vaikuttaa varmasti hänen toimintamalleihinsa. Jehovan todistajien sääntöjen mukaisesti yksilö ilmaisee silloin kuuliaisuuttaan yhteisöä kohtaan, kun toimii ohjeellisesti karttaen erotettua tai eronnutta entistä jäsentä.

Isäni kanssa en esimerkiksi ole keskustellut kertaakaan erottamisen jälkeen. Meillä ei koskaan kuitenkaan ollut mitkään kovin läheiset välit isän kanssa. Isän suvun kanssa ei oo ollut mitään kontaktia sen jälkeen. (Sakari)

Myös aikuisiällä liittyneiden haastateltavien elämässä erottaminen Jehovan todistajista näkyi voimakkaasti, vaikka heidän vanhempansa eivät kuuluneetkaan järjestöön. Naisinformantin kohdalla suurin muutos liittyi hänen lapsiinsa. Toiseen tyttärensä hänellä säilyi erottamisesta huolimatta välit, kun toinen tytär ei ole enää missään tekemisissä häneen ja samalla nainen menetti tapaamisoikeuden omiin lapsenlapsiinsa. Miesinformantin kohdalla muutos ei näkynyt suhteessa omiin lapsiin, mutta sen sijaan Jehovan todistajina toimivat sukulaiset hankaloittivat hänen elämänsä niin merkittävästi, ettei hän esimerkiksi voinut osallistua oman äitinsä hautajaisiin.

Alussahan ne oli sellaisia, että mä en saa mun lapsenlapsen kanssa tavata muuta kuin heidän läsnäollessaan, mutta nyt se on mennyt siihen, että ne eivät pidä enää mitään yhteyttä minuun, niin että ei edes tekstiviestejä lähetetä mulle enää. (Hannele)

Mun äiti sairasti pitkään ja vuos sitten se kuoli. Ja kun ne hautajaiset oli, niin mä en voinut mennä oman äitini hautajaisiin, koska siellä oli toistakymmentä Jehovan todistajaa..sukulaisia, jotka ois todella inhottavasti kohdelleet mua. (Mika)

Kuuliaisuus järjestön oppeja kohtaan on yksi tapa osoittaa solidaarisuutta Jehovan todistajia kohtaan ja toimia kalliiden signaalien teorian mukaisesti.¹²⁴ Tiiviin uskonnollisen yhteisön asettamat ehdot vaativat toimijaltaan tahtoa hyväksyä myös ne puolet uskonnosta, jotka saattavat johtaa ristiriitoja aiheuttaviin tilanteisiin. Ne, jotka uskollisesti noudattavat yhteisön ohjeistusta, ovat valmiita tekemään jopa näinkin äärimmäisiä ratkaisuja ihmissuhteissaan. Kaksijakoinen erottelu näyttäytyy tässä olennaisella tavalla, koska läheisen ihmisen irtaantuminen yhteisöstä aiheuttaa väkisin pohdinnan siitä, uskoako uskonnon ohjeistusta siitä, miten suhtautua irtaantuneeseen vai tehdä päätös, joka miellyttää kenties itseä enemmän, mutta uskon yhteisöä ei.

6.4. Muutokset muissa sosiaalisissa suhteissa

Tiiviistä uskonnollisesta yhteisöstä poislähteminen ei tarkoita vain kääntymisprosessia uskonnon ulkopuolelle, vaan myös kokonaisvaltaista muutosta, jossa sosiaaliset suhteet eivät välttämättä säily ennallaan. Haastattelujen perusteella muodostui kuva siitä, kuinka suuri merkitys Jehovan todistajilla on nykyisiin sosiaalisiin suhteisiin. Haastateltavista seitsemän muodostaa sellaisen joukon, joka on kokenut uskonnon sisällä tapahtuvan sosiaalisen kanssakäymisen jollain tasolla kielteisenä. Kaksi muutakin haastateltavaa reflektoivat tuntemuksiaan sosiaalisesta kanssakäymisestä, mutta heidän näkemyksissään korostui neutraalimpi luonne. Toisella näistä kokemukset Jehovan todistajien sisällä olivat positiivisävytteiset, ja hänen vastauksensa muihin haastateltaviin verrattuna poikkesivatkin erittäin paljon.

Mulla oli todistaja-oloaikana jo erittäin hyviä ystäviä ja joiden kanssa oli juteltu kaikesta ja myös nykyään on ihmisiä, joiden kanssa mulla on erittäin hyvät suhteet, et pystytään puhuun kaikista asioista. (Sakari)

Ehdollisuus ja elämän kontrolloiminen toistuvat seitsemän edellä mainitun informantin puheissa painokkaasti. Haastateltavat erittelivät kokemuksiaan liittyen erityisesti kaverisuhteisiinsa, minkä kautta avautuu kiinnostavia puolia uskonnon olemuksesta ja ehdollisuuteen pohjautuvasta vallankäytöstä. Uskonnon sisällä kytevä vallan tavoittelu näkyy mielestäni parhaiten siinä, millä tavalla heikompia kohdellaan ja organisaation rakenne antaakin osviittaa siitä, kuinka

¹²⁴ Sosis & Alcorta 2003, 267.

erilaisessa asemassa ihmiset ovat yhteisössä. Lisäksi se, miten Jehovan todistajat ylläpitävät vetovoimaansa uskontona, kertonee siitä, että ne keinot, joilla ihmisiä houkutellaan mukaan, on perusteellisesti harkittuja.

Mä on nyt jo itse asiassa vähän kritsoinut ajatusta ystävydestä, koska se on mun mielestä siellä hirveen ehdollista. (Antti)

Jehovan todistaja-aikana se on niin sen uskonnon määrittelemä. Et Jehovan todistajissa, kun puhutaan muista, niin sä voit puhua sisarista, veljistä tai Ystävästä. Pakkosuhteita. Et piti olla jotain ystäviä. (Marja)

Se ei oo mitään ystävyyttä, se on ihan irvikuva siitä. Et se on ironista oikeesti toisen hyväksyminen..niin ei sitä Jehovan todistajien ystävyudessa ole, eikä pystykään olemaan, koska kaikki liittyy ja tulee takaisin aina siihen uskuntoon. Sun ystävä on sun ystäviä vaan niin pitkään, kun sun uskontostatus on oikea. (Elina)

Jehovan todistaja -ystävyyden on täysin ehdollista ystävyyttä, hyvin pinnallista ystävyyttä. Kaikissa asioissa, kun ei kyseenalaista mitään, niin kauan se ystävyys säilyy. Mutta annas olla, jos kyseenalaistat yhdenkin asian, niin tulee ainakin jonkinlainen leima ja sitten se on huonoa seuraa. (Mika ja Johanna)

Millä tavalla haastateltavat refleктоivat kokemuksiaan ihmissuhteista sitten nykyisin? Eroprosessin jälkeen muutosta on tullut toisilla enemmän ja toisilla vähemmän. Selvää on kuitenkin se, että jonkinlaiseen muutoksen aaltoon jokainen on kohdallaan joutunut. Sosiaalisen verkoston uudelleen rakentaminen ja ylipäänsä ihmissuhteiden luominen aikuisiällä ei ole välttämättä helppoa monestakin seikasta johtuen. Uskonnon vaikutus omassa ajattelussa voi näkyä merkittävästi. Yhtä lailla se, millä tavalla yksilö näkee oman sosiaalisen todellisuutensa ja sen mahdollisuudet, vaikuttaa varmasti pyrkimykseen ja halukkuuteen kohdata ihmisiä poislähdön jälkeen.

Mut kyllä täytyy sanoa, että sosiaaliset suhteet ja sosiaalinen verkosto muuttui hyvin dramaattisesti määrällisesti. (Sakari)

Sitä voi miettiä omalla kohdallansa, et jos nytten lähtisit tästä tekeen sitä päätöstä, että lasket tästä pois sun ystäväpiirin, luot tyhjästä uuden. Kyllä se muuttaa. Loppupeleissä nyt, kun sitä miettii, niin kyllä se muuttaa elämän ihan täysin. (Antti)

Positiiviset muutokset liittyvät erityisesti ihmissuhteiden laatuun, neutraalit enemmänkin suhteiden määrään. Osa muutoksista on tietysti myös negatiivisia ja se luo oman varjonsa haastateltavien kokemuksista. Laadulliset muutokset ihmissuhteissa näkyvät informanteilla siinä, että he kokevat voivansa olla nykyisissä suhteissaan sekä rehellisempiä että vapaampia. Rehellisyys kumpuaa sekä suhteessa omaan itseen että suhteessa toisiin ihmisiin. Kuusi haastateltavaa

yhdeksästä ilmaisi näkemyksiään ihmissuhteiden muuttumisesta myönteisempään suuntaan.

Tausta vaikuttaa siihen ystävyysuhteiden luomiseen. Sen huomaa vasta, että muuttuu paljon avoimemmaksi, pystyy oleen paljon rehellisempi ihmisille, kun tavallaan aina itte häpes sitä omaa jehovan todistajuutta. (Antti)

Mä oon oppinut rakastamaan ihmisiä, tykkäämään ihmisistä. Kunnioittaa ihmisiä ja antaa ihmisten olla oma itsensä. Silloin mä vasta voin olla oma itseni. Se vapautti mun elämän. (Teppo)

Ja mikä on positiivinen puoli, niin mä kuuntelen nykyään hyvin paljon omia tuntemuksiani siitä, että pidäkö mä jostain ihmisestä oikeasti, haluanko mä olla niiden kanssa. (Elina)

Mä oon niin kun puhaltanut ja mulla vaan jatkuu se semmonen hirveen hyvä olo. Et mä oon niin kun vapaa. (Johanna)

Ystävyys merkitys onkin monelle haastateltavalle juuri näitä samoja asioita. Lojaaliutta, luottamusta ja rehellisyyttä arvostetaan seitsemän vastauksen perusteella nykyisin enemmän kuin aiemmin. Toisaalta uskonnon värittävä kuva ystävydestä näkyy vastausten taustalla varauksellisuuden roolissa. Jehovan todistajat tarjoavat vastauksen moniin eri kysymyksiin ja suhteet muihin ihmisiin on varmasti yksi merkittävimpiä. Se, millä tavalla yhteisöön kuuluvan tulee suhtautua kaltaisiinsa sekä järjestön ulkopuolisiin, on tarkkaan määritelty. Ehdollisuuden kautta rakentuneet ihmissuhteet luovat varmasti pohjan jonkinlaiselle varautuneisuudelle, minkä vuoksi uskon haastateltavienkin painottaneen luottamuksen merkitystä nykyisissä suhteissa.

Mulle ystävä on sellainen, joka ei jätä millään hetkellä. Mitä vaikeempi tilanne, sitä enemmän ne tukee vieressä. Et kyl mul on varmaan se lojaalius kaikista tärkein asia ystävydessä. (Marja)

Ystävän kanssa pitää pystyä olemaan oma itsensä kaikilla elämän osa-alueilla. Jos on oikeasti ystävä, niin tollainen, että mihin uskotoon sä kuulut pitäis olla niin triviaali seikka, et sillä ei oo mitään tekemistä asian kanssa. (Elina)

Ei mulla hirveen läheisiä ystäviä ole. Et kyl ystävä sanalla voi olla muutama, mut et loput on tuttavita. Ne on sit semmosii todellisempia ystäviä, rehellisempia ystäviä, kun mitä on niin kun ollut elämän aikana. Elämä opettaa kyniseks, kun käy tollasen lihamyllyn läpi, kun toi Vartiotorni-seura. (Mika)

Ihmissuhteiden kokeminen Jehovan todistajana olemisen jälkeen on kuitenkin tuonut myös vaikeuksia elämään. Neljä haastatelluista tuo esiin sen uskonnon luoman varjokuvan, joka on vaikuttanut heidän sosiaaliseen todellisuuteen. Tyhjyyden ja yksinäisyyden kokemus näyttäytyy vastauksissa ja painokkaasti etenkin aikuisiällä liittyneiden informanttien kohdalla. Vuorovaikutukseen

kohdistuvat vaikeudet ovat jollain tavalla seuranneet poislähdön mukana, vaikka kuten aiemmassa kappaleessa esitin, poislähdöllä oli myös hyvin positiivisia seurauksia. Uskon tällaisen tunteiden moninaisuuden kuuluvan olennaisesti uskonnosta irtaantumiseen liittyvään poislähtökokemukseen. Siitä huolimatta, että poislähdön jälkeisiin ihmissuhteisiin latautunee suuria ja toiveikkaampiakin odotuksia, ei todellisuus kuitenkaan aina kohtaa oman ajatusmaailman kanssa. Uskon nimittäin, että todellisuuden rakentaminen jonkin ajatusmallin tai ideologian kautta voi saada aikaan sen, että opittu toimintamalli ohjaa myös myöhemmän elämän käyttäytymistä. Esimerkiksi se tapa, jolla on tottunut Jehovan todistajana toimimaan, ei välttämättä tarjoa uskonnon ulkopuolella samankaltaisia tai toivottuja seurauksia.

Mä jatkoin kuitenkin tätä, kaikissa tulevilla suhteissani, lapsena opittua vääristynyttä parisuhteissa ja ihmissuhteissa.. Aina ajattelemalla, että mun pitää olla sillain tai tällain, niin kun mun piti olla lapsena. (Teppo)

Siis mun mielestä on ollut hirveen hankalaa sen jälkeen kyllä niin kun..luoda suhteita..ylipäättään löytää ihmisiä, kavereita. (Hannele)

Oikea ystävä ei hylkää. Oikea ystävä seisoo rinnalla, kun toisella on ongelmia, vaikeuksia. Mut mun rinnalla ei oo seissyt kukaan. (Johanna)

7. YHTEENVETO

7.1. Tulosten tarkastelu

Tämän työn tarkoituksena oli tutkia sitä, millä tavalla sosiaalinen todellisuus ilmenee uskonnollisessa kontekstissa ja minkälainen vaikutus sillä on yksilön kokemuksiin. Tutkimustehtävä hahmottui kolmen tutkimuskysymyksen kautta, jotka olivat: miten yksilön omistautuminen uskonnolle vaikuttaa hänen sosiaaliseen todellisuuteen, minkälainen merkitys yhteisön ulkopuolisilla suhteilla on todellisuuden kokemisen kannalta ja miten oma uskontotausta ilmentää nykyistä suhtautumista uskontoon. Tutkimuksen perusteella on sanottavissa, että uskonnossa läsnä oleva yhteisöllinen todellisuus ilmentää sosiaalista todellisuutta myös irtaantumisen jälkeen. Uskonto luo eräällä tapaa perustan yksilön sosiaaliselle todellisuudelle ja siten heijastuu myös myöhempisiin sosiaalisesta todellisuudesta.

Jehovan todistaja -yhteisössä toimiminen jakoi informantit kahteen ryhmään siten, että ensimmäisen ryhmän muodostivat viisi vastaajaa, joiden elämässä uskonto oli tuotu vanhempien kautta. He suhtautuivat pääosin kielteisesti määrättyihin tehtäviin, kuten ovelta ovelle -kiertämiseen. Toisen ryhmän muodostivat neljä erotettua haastateltavaa, joista kaksi oli aikuisiällä yhteisöön liittynyttä. Heidän kokemuksensa järjestössä toimimisesta näyttäytyivät neutraaleina vailla voimakkaita tunnereaktioita. Yhteisön piirissä kasvaneista erotetuista informanteista toinen suhtautui Jehovan todistajana toimimiseen positiivisesti ja toinen puolestaan melko neutraalisti johtuen vapaammasta uskontokasvatuksesta. Jälkimmäinen kokikin päässeensä helpommalla todistajuutensa suhteen kuin sellainen, joka joutui toimimaan yhteisössä vasten tahtoaan.

Uskon vastauksissa näkyvän merkittävällä tavalla sen, perustuuko uskonnossa toimiminen vapaaehtoisuuteen vai vanhempien määräämään elämäntapaan. Päätös Jehovan todistajaksi ryhtymisestä on luultavasti edellyttänyt yhteisön toimintamallien hyväksyntää. Uskonnon osallisuus elämässä jo heti syntymästä tai lapsuudesta lähtien aiheutti puolestaan ristiriitatilanteen viimeistään siinä vaiheessa, kun yksilöllä heräsi kiinnostus tehdä valintoja oman elämänsä suhteen. Tämä näkyi myös kastekokemusten yhteydessä. Vaikka yksilö itse päättää kasteelle menemisestä, eivät kaikki informantit kokeneet sitä mieluisana päätöksenä, vaan lähinnä hyväksynnän keinona ja vastauksena yhteisön paineisiin. Moni korosti, ettei jälkikäteen ajateltuna olisi sallinut itsensä mennä kasteelle.

Kaikkien vastauksissa eivät tällaiset piirteet korostuneet, ja siihen vaikuttaa selkeästi oma suhtautuminen uskuntoon. Sisältä kumpuava aktiivisuus järjestössä korreloi positiivisen tai neutraalin kasteajattelun kanssa, kun taas jossain määrin vastentahtoinen yhteisössä toimiminen negatiivisen kastekäsityksen kanssa. Aikuisiällä liittyneiden vastauksissa kastetta ei lainkaan kyseenalaistettu ja uskon sen johtuvan aiemminkin mainitsemastani sisäsyntyisestä uskonnolle omistautumisesta. Jehovan todistajana elämiseen liittyi kuitenkin monia puolia ja paljon muutakin kuin niitä piirteitä, joita tässä on tullut esiin. Suuri osa haastateltavista koki Jehovan todistajana olemisen ennen kaikkea elämäntavaksi, eivätkä he sillä tavalla erottaneet sitä vain uskonnoksi.

Jehovan todistajien maailmanlaajuinen organisaatio on rakentunut porrasteisesti ja ihmisten erilainen rooli yhteisössä osoittaa sen, kuinka tavallisen esimerkiksi rivijäsenen asema eroaa ylemmille portaille kuuluvien todistajien paikasta. Tällainen jaottelu viestii eriarvoisuuden olemassaolosta ja informanttien kokemusten perusteella se on myös todellisesti läsnä todistajien parissa. Viisi haastateltavaa kertoi siitä, kuinka sosiaalista luokkajakoa esiintyi ja neljä heistä kuvailee sitä myös hyvin negatiivissävytteisesti. Näiden informanttien vastauksissa ilmenee merkittävänä yhdistävänä tekijänä tiivis omistautuminen uskonnolliselle elämälle yhteisössä ollessa. Lähtökohtaisesti sosiaaliset luokat koettiin kuitenkin ihmisiä eriarvostavina ja ne synnyttivät kokemuksen erilaisuudesta todistajien keskuudessa.

Erilaisuuden kokemuksia esiintyi myös suhteessa yhteisön ulkopuolisiin ihmisiin. Vastaukset jakautuivat koskemaan Jehovan todistajina kasvaneita informantteja. Seitsemästä vastaajasta kolme puhui tasavertaisuuden ja neljä puolestaan erilaisuuden kokemuksesta suhteessa ”maailmallisiin”. On hyvä huomioida, että Jehovan todistajana kasvaneet vastaajat peilasivat kokemuksiaan kouluikänsä. Lapsuuteen ja nuoruuteen liittyy ihmisellä uskonnon ohella myös muita asioita, kuten harrastukset ja ulkonäkö, jotka voivat synnyttää erilaisuuden kokemuksen. Näin ollen ei ole mielestäni täysin totuudenmukaista sanoa, että uskonto yksistään vaikuttaisi yksilön erilaisuuden kokemukseen näissä tapauksissa. Siihen voi lisäksi omalta osaltaan vaikuttaa myös se, millä tavalla informanttien vanhemmat suosivat oman uskonnon edustajia suhteessa muihin ihmisiin.

Aikuisiällä liittyneiden informanttien kohdalla yhteisön ulkopuolinen seura nähtiin hieman eri tavalla. Heillä ei ollut samalla tavalla tarvetta ulkopuoliselle seuralle, mikä luultavimmin johtui siitä, että he olivat vapaaehtoisesti liittyneet Jehovan todistajiksi. Samalla he tekivät valinnan totella kyseenalaistamatta yhteisön ohjeita ja sääntöjä. Sen vuoksi uskon informanttien myös hyväksyneen yhteisön jäsenet omaksi sosiaaliseksi todellisuudekseen. Tarvetta verrata itseään uskonnon ulkopuolella eläviin ihmisiin ei luultavasti siten edes syntynyt.

Sopeutuminen ja uskonnolle omistautuminen viestivät tasavertaisuuden kokemuksesta voimakkaasti, koska se liittyy samalla haluun tuntea

kuuluvuudentunnetta uskonnon edustajien kanssa. Jehovan todistajana kasvaneiden vastauksissa välittyi ajatus siitä, kuinka yhteisön ulkopuolinen maailma nähdään hyvänä ja oikeana paikkana; päämääränä, jonne yksilö haluaa pyrkiä ja sopeutua. Samalla omistautuminen uskonnolle tuntui epämiellyttävänä, eikä halua sisäsyntyiselle sopeutumiselle löytynyt. Poikkeuksena näistä oli kuitenkin yksi informantti, jonka kokemukset värittävät erittäin positiivisen kuvan yhteisössä olemisesta. Hän omistautui uskonnolle täysipainoisesti ja sopeutuminen yhteisöön näyttäytyi luontevalta. Aikuisiällä liittyneiden vastauksissa maailma uskonnon sisällä näyttäytyi niin ikään paikkana, jonka tapojen ja tottumusten noudattaminen oli täysin omaehtoista.

Jehovan todistajat tekevät tiukan rajanvedon siinä, kenen kanssa todistajilla on lupa seurustella. Järjestön ulkopuolisia ihmisiä ei nähdä samanarvoisina, minkä vuoksi on suositeltavaa pyrkiä vuorovaikutukseen vain toisten todistajien kanssa. Informanteista kuitenkin kuudella oli kavereita tai ystäviä myös yhteisön ulkopuolella. – Kolmella sen sijaan ei ollut kuin korkeintaan tuttavatasolla, esimerkiksi työkavereina, yhteisön ulkopuolisia kontakteja. Näen tässä vaikuttavan yksilön omistautumisen määrän uskonnolle, mutta ennen kaikkea sen, perustuuko uskonnon rooli elämässä velvoitteeseen vai vapaaehtoisuuteen. Toisaalta vanhempien omistautuneisuus uskonnolle vaikutti varmasti myös siihen, kuinka tiukkaa sääntöjen noudattamista he vaativat lapsiltaan. Tutkimusaineisto osoitti, että yhteisön ulkopuolisten sosiaalisten suhteiden merkitys korostui niillä informanteilla, jotka olivat olleet Jehovan todistajia joko syntymästään tai lapsuudestaan lähtien.

Jehovan todistajana olemista kontrolloidaan voimakkaasti järjestön taholta ja sääntöjen sanelema elämä näkyi erityisesti siinä, kuinka yksilön tulee suhtautua muihin ihmisiin. Elämä yhteisöstä pois lähdön jälkeen muuttui lähtökohtaisesti jollain tavalla ja tulokset kertovat, että uskonnon vaikutukset näkyvät edelleen entisten Jehovan todistajien elämässä. Vaikka irtaantuminen uskonnosta yhdistääkin informantteja, poikkeavat heidän kokemuksensa siinä, että neljä heistä on itse eronnut ja neljä erotettu Jehovan todistajista.

Pois lähdöstä selviytymisessä sosiaalisilla suhteilla oli merkittävä rooli. Viidellä informantilla oli valmiina rakennettuna sosiaalinen turvaverkko, kun kolmella ei

ollut. Valmiiksi rakennettu turvaverkko helpotti haastateltavien poislähtöprosessia sekä paikkasi mahdollisesti syntyvää tyhjyyden tunnetta. Näistä viidestä neljällä korostui lisäksi puolison merkitys poislähdön yhteydessä jopa siinä määrin, että kumppanin avulla uskaltautui viimein tehdä päätöksen erota yhteisöstä. Irtaantuminen näyttäytyi itse eronneiden kokemuksissa melko helpolta, mutta pitkältä prosessilta, jonka perimmäisenä motivaation lähteenä toimi halu päästä yhteisön ulkopuoliseen maailmaan.

Ne kolme, joilla ei ollut turvaverkkoa irtaantumisvaiheessa, kertoivat kokeneensa yksinäisyyden ja tyhjyyden tunnetta. Heidän kokemuksissaan näkyi voimakas omistautuminen uskonnolle toisin kuin itse eronneilla. Näiden joukossa oli kaksi aikuisiällä yhteisöön liittynyttä, sekä yksi yhteisön piirissä kasvanut informantti. Ensin mainittujen kohdalla oli havaittavissa se, että ulkopuoliseen elämään ei ollut tarvetta todistajana ollessa ja näen sen vaikuttavan myös siihen vaikeuden kokemukseen, joka irtaantumiseen liittyi. Erottaminen tuli heille enemmän tai vähemmän odottamatta ja näin ollen myös hyppy uskonnon ulkopuoliseen elämään.

Todistajuudesta luopuminen vaikutti informanttien elämään erilaisin ihmissuhteisiin kohdistuvien seurauksin. Jehovan todistajana lapsuudestaan asti kasvaneista informanteista neljällä säilyi suhde omiin vanhempiin muuttumattomana ja kahdella katkesi suhde toiseen vanhempaan. Uskon tämän kertovan ennen kaikkea siitä, kuinka tiukasti vanhemmat ovat uskonnossa mukana ja minkälainen rooli uskonnolla on heidän elämässään. Toisaalta kaksi jälkimmäistä haastateltavaa tulivat hieman erilaisista sukutaustoista, minkä näen myös vaikuttavan heidän elämässään. Perheen ja suvun merkityksellinen asema yhteisössä saattoi tuoda paineita vanhemmille toimia kirjaimellisesti järjestön sääntöjen mukaisesti.

Aikuisiällä liittyneiden informanttien perhesuhteen muuttuminen käsitteli vanhempien sijaan suhdetta lapsiin ja sukulaisiin. Toisella informantilla katkesi kokonaan suhde omaan lapseen, kun toisella muuttui ongelmalliseksi suhde omiin Jehovan todistaja -sukulaisiin. Tässä näkyy samalla tavalla kuin aiemminkin, että mitä omistautuneempi ja aktiivisempi yksilön suhtautuminen on uskontoon, sitä

varmemmin hän on valmis tekemään uskonnon edellyttämiä uhrauksia myös lähipiirinsä suhteen.

Jehovan todistaja -kavereiden suhteen muutoksia tapahtui siten, että kuudella katkesi kokonaan välit heihin ja kahdella säilyi kontakti yhteen järjestön edustajaan. Uskon tässä vaikuttavan erityisesti sen, että sukulaissuhdetta voi olla tietyllä tavalla helpompi ylläpitää ei-todistajaan kuin kaverisuhdetta, koska veriside sitonee kaveruutta enemmän. Yhteisön ohjeistuksissa viitataan siihen, että juuri biologinen suhde toiseen säilyy jollain tasolla, vaikka hän ei enää olisi yhteisön jäsen. Kaverisuhteelle näin ei kuitenkaan käy, ja vaikuttaa siltä, että suhdetta perheen ulkopuolisiin ihmisiin valvotaankin jopa tiukemmin kuin sisäpuolisiin ihmisiin.

Irtaantumisen myötä tapahtuvat ihmissuhteiden muutokset liittyvät uskonnolliseen vallankäyttöön ja erityisesti siitä poispyrkimiseen. Informanttien mukaan yhteisö hyödyntää mielenhallintaa ja kontrolloimista pyrkiessään saamaan todistajat toimimiaan tietyllä tavalla. Kahdeksan vastaajan kokemuksissa esiintyi kielteisiä tunteita siitä, mitä yksilön ajattelun ja toiminnan rajoittaminen herätti heissä. Yksilön valintojen ja toiminnan kieltäminen pakotti nöyrytykseen ja sitä kautta hylkäämään oman ajattelun. Vastausten perusteella on sanottavissa, että omistautuminen uskonnolle ja tiukka sääntöihin suhtautuminen korreloivat tietoisesti tai tiedostamatta sen kanssa, että yksilö hyväksyy yhteisön vallankäytön jäseniinsä. Solidaarisuuden nimissä ehdollisesta toiminnasta tulee soveliaista.

Uskonnon piirissä kasvaneista kuudella heräsi poislähdön jälkeen yhteisöön kohdistuvia kielteisiä tunteita, joista myös Tanja Kukkulan uskonnollista painostusta käsitelleen gradunkin tulokset kertovat. Haastateltavien näkemykset Jehovan todistajien antamista sosiaalisista säännöistä kulminoituivat pyrkimykseen kontrolloida ihmisten toimintaa ja ajatuksia. Yhteisön ulkopuolinen elämä nähtiin puolestaan kontrollista vapautumisena. Vapaus valita ja muokata sosiaalisesta todellisuudesta omanlainen näyttäytyykin painokkaimmin uudessa elinpiirissä juuri lapsesta asti todistajina olleiden henkilöiden kokemuksissa. Yhdellä syntymästään asti Jehovan todistajana olleella haastateltavalla sen sijaan kokemukset erosivat tässä suhteessa muista melkoisesti. Hänen vastauksissaan

korostui merkittävästi positiiviset seikat, eikä kielteistä suhtautumista yhteisöön ollut juuri lainkaan havaittavissa hänen puheissaan.

Jehovan todistajiin aikuisiällä liittyneiden vastaukset muodostivat toisenlaisen katsauksen siitä, millä tavalla uskonnon vaikutukset sosiaaliseen elämään näyttäytyvät yhteisöstä lähdön jälkeen. Näiden henkilöiden elämässä uskontoon on sukkellettu ikään kuin ulkoa sisälle, omasta vapaasta tahdosta käsin. Uskonnollinen todellisuus on siten ollut heille oma valinta, toisin kuin aiemmille informanteille. Näin ollen uskonnon määrittelemä sosiaalisuus näyttäytyi hieman eri tavalla heillä. Yhteisöstä erottaminen pakotti kohtaamaan maailman ei-Jehovan todistajana, ja koska siihen ei ollut varautunut tai sitä mitenkään suunnitellut, se aiheutti pettymyksen tunteen. Samalla kun joutui kohtaamaan muut ihmiset yhteisön ulkopuolella, joutui kohtamaan myös oman itsensä yhteisön ulkopuolella.

Informanttien kokemukset ihmissuhteista nykyisin vaihtelivat jonkin verran, mutta päällimmäisenä välittyi ajatus siitä, että nyt on vapaus valita, kenen kanssa aikaansa viettää. Myös Ronimuksen väitöskirjatutkimuksen tulokset tukevat tätä kertoen, kuinka yhteisöstä poislähtemiseen liittyy vapauden tunne, jollaista yhteisössä ei saavuta ja jota varten yksilö on valmis uhraamaan esimerkiksi turvallisuuden tunteensa ja ihmissuhteitaan. Tämä näkyikin hyvin esimerkiksi ystävyyskokemuksissa. Moni näki käsitteen todistajataustansa värittämänä ja siksi hieman hankalana käsitteenä. Nykyisin ystävyys koetaan eri tavalla ja kuten muut nykyiset ihmissuhteet, se tuntuu paremmalta ja todellisemmalta monen mielestä.

Kaikkien vastaukset eivät kuitenkaan olleet tällaisia, vaan mukana oli informantteja, jotka kokivat yhteisössä olemisen tehneen erityisen vaikeaksi luoda uusia vuorovaikutussuhteita. Ihmisiin luottamista ja kohtaamisten syntymistä varjostaa pettymysten varjostamat sosiaalisen todellisuuden kokemukset yhteisössä.

Uskontoon suhtautumisesta tulokset kertoivat sekä myönteisiä että kielteisiä asioita. Ne haastateltavat, joiden kokemukset järjestön sisäisistä sosiaalisista suhteista tuntuivat hyviltä ja toimivilta, kokivat uskonnon myönteisenä järjestössä ollessaan, mutta eivät välttämättä enää sen ulkopuolella. Kuitenkin myös

sellaisilla, joiden sosiaaliset kontaktit järjestössä eivät olleet erityisen mielekkäitä, saattoivat kokea Jehovan todistajat myönteisenä järjestössä ollessaan. Kielteisiä tunteita reflektoitiin monen kohdalla vasta siinä vaiheessa, kun uskontoon liittyviä kokemuksia tarkasteltiin ulkopuolelta. Ne haastateltavat, joiden lähtökohtainen suhtautuminen uskonnon piirissä toimiviin ihmisiin oli kielteinen, suhtautuivat kielteisesti myös itse uskontoon järjestössä ollessaan.

Vastaajien kokemukset Jumalasuhteestaan eivät olleet yksiselitteisiä, koska osa koki, että elämässä on yhä paikka Jumalalla ja osa puolestaan ei. Huomionarvoista tässä on kuitenkin se, että Jumalasta puhuessaan haastateltavat viittasivat selkeästi kristillisestä perinteestä tulevaan Jumalaan ja identifioivat Hänen tarkoittavan samaa ylikuonnollista voimaa kuin Jehovan todistajana ollessaan. Durkheimille jumala tarkoittaa samaa kuin yhteisö ja mielestäni tässä voi hyvin nähdä samanlaisen ilmiön esiintymisen. Kokemus Jumalasta heijastaa samalla tavalla kokemusta myös Jehovan todistajien yhteisöstä ja koska suhtautuminen Jumalaan määritellään käytännössä organisaation taholta, tarkastelee yksilö omaa suhdettaan varmasti tietynlaisten lasien lävitse.

Loppujen lopuksi merkityksellisintä yksilön suhtautumisessa uskontoon oli se, että sen tahdotaan olevan ennen kaikkea oma, henkilökohtainen valinta. Myös Seija Ronimus puhuu väitöskirjatutkimuksessaan vastaavasta ilmiöstä: uskontoon liittyvää pakon tunnetta halutaan välttää. Informanttien kokemuksissa välittyi kahdenlaisia näkemyksiä, jotka tiivistyivät hyvin siihen, että moni koki uskonnon instituutiona kielteisenä, mutta kuitenkin uskonnolliset ihmiset myönteisenä. Esimerkiksi Jehovan todistajien organisaatio saatettiin kokea negatiivisesti, mutta yhteisössä toimivat ihmiset myönteisessä ja kunnioittavassa valossa. Viimeisenä vastauksista välittyi hyvin selkeästi se, että vastaajat haluavat tehdä eron siinä, puhutaanko uskosta vai uskonnosta. Vaikka uskonto olisi pois elämästä, monilla kuitenkin usko Jumalaan on yhä jäljellä.

7.2. Tulosten arviointi

Tutkijan tehtävänä on pitää tutkittavien näkemyksiä lähtökohtaisesti tosina, ja siksi olen tässä tutkielmassa pyrkinyt arvioimaan haastattelumateriaaliani

ajatellen, että saamani vastaukset edustavat informanttien rehellisiä vastauksia. Tutkijana omat ennakko-oletukseni vaikuttivat tässä kuitenkin varmasti jonkin verran, ja jälkikäteen ajateltuna huomaan, että omista näkemyksistään pystyy etääntymään vain tiettyyn pisteeseen asti. En uskokaan, että laadullinen tutkimus voi koskaan olla täysin objektiivista. Aloittaessani työn tekemisen, näin mielessäni aineiston, joka koostuisi hyvin samankaltaisia kokemuksia eläneiden ihmisten puheista. Uskoin saavuttavani tietoa, joka kertoo jotain kenestä tahansa entisestä Jehovan todistajasta. Näin ei kuitenkaan ollut, sillä kuten aineisto osoitti, kokemuksia on lähes yhtä monia kuin on vastaajiakin.

Tehdessäni rajauksen tutkittavien suhteen toteutin melko yleispiirteistä otantaa, enkä valikoinut haastateltavia erityisen yksilöivemmän ryhmän (esimerkiksi sukupuolen tai irtaantumisen luonteen) perusteella, koska en uskonut sen tuovan lisäarvoa tutkimukselleni. Lähtökohtaisesti oli selvää, että kiinnostuksen kohteenani ovat perheeseen ja sosiaalisiin suhteisiin liittyvät tekijät. Uskoin, että nämä asiat ovat sellaisia, joissa ihmisten näkemykset yhtyvät ryhmästä riippumatta toistensa kanssa ja sen vuoksi jako entisiin Jehovan todistajiin oli mielestäni riittävä. Lisäksi haastateltavien löytäminen ei ollut itsestään selvää, mikä vahvisti näkemystäni rajauksen riittävydestä. Uskon kuitenkin, että tarkemmalla rajauksella olisin saanut hieman erilaisen aineiston, minkä myötä tutkimustuloksetkin olisivat voineet erota omalla tavallaan.

Edellisen lisäksi näen hieman kriittisesti tutkielmani teoreettisen viitekehyksen. Valitsin tutkimusmateriaalini analysointitavaksi teoriaohjautuvan menetelmän, koska en halunnut pakottaa aineistoa tiukkarajaisen teorian sisälle. Sillä tavalla tein selväksi sen, kuinka suuressa roolissa näen tutkimusaineiston itsessään olevan. Tuomalla teoreettiset käsitteet ulkopuolelta osoitin kuitenkin sen, että työlläni on kosketuspinta myös yleisempien käsitteiden kanssa. Jälkikäteen ajateltuna tiukempi teoreettinen viitekehys olisi voinut luoda selkeämmän syy-seuraussuhteen asioiden välille ja tehdä tutkimuksen tekemisestä johdonmukaisempaa. Lisäksi teorian tiukempi linkittäminen analyysiosioon olisi edesauttanut soveltamaan aineistoani nykyistä paremmin uskontotieteelliseen keskusteluun aiheesta.

Tutkielmani aihe herätti kuitenkin mielenkiintoista pohdintaa siitä, minkälainen maailma piirtyy tiiviin uskonnollisen yhteisön vaikutuksesta yksilön elämään. Entisten Jehovan todistajien kokemukset saivat minut pohtimaan erilaisia jatkotutkimusaiheita liittyen aiheen tiimoilta. Kiinnostavaa olisi pohtia esimerkiksi sitä, millä tavalla tiiviisti järjestäytynyt uskonnollinen yhteisö vaikuttaa lapsen kokemusmaailmaan. Miten sääntöjen ja ohjeiden sanelema elämä muuttaa kasvavan ihmisen käsitystä maailmasta ja erityisesti itsestään?

Pro gradu -tutkielmani on käsitellyt entisten Jehovan todistajien kokemuksia sosiaalisista suhteista sekä uskonnon sisällä että sen ulkopuolella. Tutkimuksessa on tarkasteltu yksittäisten ihmisten kokemuksia ja niiden perusteella luotu katsaus siihen kokonaisuuteen, joka aineiston perusteella syntyi. Pyrkimyksenäni ei ole ollut korostaa yksilön kokemia epäkohtia, vaan luoda ennen kaikkea realistinen kuvaus siitä, mistä yhdeksän entisen Jehovan todistajan näkemykset kertovat.

8. LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

Painamattomat lähteet

Haastattelu Antti 3.12.2011, Anneli Nahkola. Tekijän hallussa, Helsinki.

Haastattelu Mika 12.12.2011, Anneli Nahkola. Tekijän hallussa, Helsinki.

Haastattelu Johanna 12.12.2011, Anneli Nahkola. Tekijän hallussa, Helsinki.

Haastattelu Marja 19.1.2012, Anneli Nahkola. Tekijän hallussa, Helsinki.

Haastattelu Teppo 20.1.2012, Anneli Nahkola. Tekijän hallussa, Helsinki.

Haastattelu Niina 20.1.2012, Anneli Nahkola. Tekijän hallussa, Helsinki.

Haastattelu Elina 21.1.2012, Anneli Nahkola. Tekijän hallussa, Helsinki.

Haastattelu Hannele 23.1.2012, Anneli Nahkola. Tekijän hallussa, Helsinki.

Haastattelu Sakari 24.1.2012, Anneli Nahkola. Tekijän hallussa, Helsinki.

Painetut lähteet

2010 Pyhä Raamattu. Uuden maailman käännös. Käännetty vuoden 1984 englanninkielisestä tarkistetusta laitoksesta. Brooklyn, New York: Watchtower Bible and Tract Society of New York, Inc.

Internet-lähteet

Jehovan todistajien tilastollinen vuosiraportti

2012 Jehovan todistajien tilastollinen vuosiraportti.
http://www.watchtower.org/e/statistics/worldwide_report.htm.
(Katsottu 3.2.2012).

Toipumisapu kartetut ry

2012 <http://kartetut.org/>. (Katsottu 5.2.2012).

Social Connections

2011 Social connections, in *How's Life?: Measuring well-being*, OECD Publishing. [Http://dx.doi.org/10.1787/9789264121164-10-en](http://dx.doi.org/10.1787/9789264121164-10-en)
(Katsottu 4.9.2012).

Subjective Well-Being

2011 Subjective Well-Being, in *How's Life?: Measuring well-being*, OECD Publishing. [Http://dx.doi.org/10.1787/9789264121164-en](http://dx.doi.org/10.1787/9789264121164-en)
(katsottu 4.9.2012).

Uskontojen uhrien tuki ry

2012 <http://www.uskontojenuhrientuki.fi/>. (Katsottu 5.2.2012).

Veljesseura.org

2012 <http://veljesseura.org/?q=node/3>. (Katsottu 5.2.2012).

Kirjallisuus

- Antikainen, Ari
1998 *Kasvatus, elämänkulku ja yhteiskunta*. Porvoo: WSOY.
- Anttonen, Veikko
2010 *Uskontotieteen maastot ja kartat*. Helsinki: SKS.
- Aro, Jari
2011 *Yksilöllinen yhteisöllisyys: avaimia yhteisöllisyyden muutoksen ymmärtämiseen*. Tampere: Tampere University Press.
- Beckford, James A.
1975 *The Trumpet of Prophecy. A Sociological study of Jehovah's Witnesses*. Oxford: Basil Blackwell.
- Berger, Peter L. & Luckmann, Thomas
1994 *Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma*. (suomentanut ja toimittanut Vesa Raiskila). Helsinki: Kirjapaino-Oy Like.
- Berger, Peter L.
1973 *The Social Reality of Religion*. Victoria: Penguin University Books.
- Bulbulia, Joseph & Schjoedt, Uffe
2010 Religious Culture and Cooperative Prediction under Risk: Perspectives from Social Neuroscience. *Gustavo Benavides, Michael Stausberg, Ilkka Pyysiäinen(ed.) Religion, Economy and Cooperation*. Berlin/New York: Walter de Gruyter. 35-57.
- Dobronravoff, Pernilla
2007 *Att bli, att vara och att ha varit. Om ingångar i och utgångar ur Jehovas vittnen i Sverige*. Diss. Lund. Lund: Lund Disseratations in Social Work.
- Durkheim, Émile
1985 *Itsemurha. Sosiologinen tutkimus*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Durkheim, Émile
1980 *Uskontoelämän alkeismuodot. Australialainen toteemijärjestelmä.*
Suom. Seppo Randell. Helsinki: KK kirjapaino.
- Eskola, Jari & Suoranta, Juha
1998 *Johdatus laadulliseen tutkimukseen.* Jyväskylä: Gummerus
Kirjapaino Oy.
- Heino, Harri,
1997 *Mihin Suomi tänään uskoo?* Porvoo – Helsinki – Juva: WSOY.
- Heimonen, Henri
1987 *Jehovan todistajien käsitys kuolemasta ja kuolemanjälkeisestä
elämästä.* Uskontotieteen pro gradu -tutkielma. HYTTK.
- Helkama, Klaus & Myllyniemi, Rauni & Liebkind, Karmela
2001 *Johdatus sosiaalipsykologiaan.* Helsinki: Edita.
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena
2000 *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö.*
Helsinki: Yliopistopaino.
- Hoekema, Anthony A.
1969 *The Four Major Cults. Christian Science – Jehovah's Witnesses –
Mormonism – Seventh-day Adventism.* Carlisle: The Paternoster
Press.
- Holden Andrew
2002 *Jehovah's Witnesses. Portrait of a contemporary Religious Move-
ment.* London and New York: Routledge.
- Kalapudas, Juho
2010 *Kastetusta kartetuksi. Entisten Jehovan todistajien omakohtaisia
kertomuksia järjestöstä eroamiseen johtaneista syistä.*
Uskontotieteen kandidaatin tutkielma. Joensuu: Itä-Suomen
yliopisto.
- Karjalainen, Heli
2011 *Nyt voin ajatella vapaammin. Uskonnollisesta yhteisöstä
poiskääntyminen.* Uskonnonpedagogiikan pro gradu -tutkielma.
Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.

- Karvinen, Jarmo
1981 Jehovan todistajat. – Holm Nils G. (toim.) *Aktuella religiösa rörelser i Finland. Ajankohtaisia uskonnollisia liikkeitä Suomessa*. Åbo: Åbo Akademi. 323–335.
- Keltikangas-Järvinen, Liisa
2010 *Sosiaalisuus ja sosiaaliset taidot*. Helsinki: WSOY.
- Ketola, Kimmo
2008a Rituaalit. *Uskonto ja Ihmismieli. Johdatus kognitiiviseen uskontotieteeseen*. Helsinki: Gaudeamus. 78-91.
- Ketola, Kimmo
2008b Uskonto ja yhteisöllisyys. *Uskonto ja ihmismieli. Johdatus kognitiiviseen uskontotieteeseen*. Helsinki: Gaudeamus. 110-126.
- Kukkula, Tanja
2007 *Mikä tekee uskonnosta painostavan? Tutkimus uskonnollisen painostuksen kokemuksesta kokijan näkökulmasta*. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.
- Leinonen, Veikko
1996 Kahdentoista uskontokunnan selvitys opistaan, toiminnastaan ja yhteisön jäsenyydestään. *Uskonnon kahdet kasvot. Mielenterveyden tuki vai taakka*. Helsinki: Suomen Mielenterveysseura. 77-140.
- Luoma, Tapio
1987 *Kohti täydellisyyttä: Jehovan todistajien käsitys pyhityksestä*. Dogmatiikan pro gradu -tutkielma. HYTTK.
- Penton, James M.
1997 *Apocalypse Delayed. The Story of Jehovah's Witnesses*. Second Edition. Toronto: University of Toronto Press.
- Pyysiäinen, Ilkka
2001 *Harvat ja valitut. Kirjoituksia ihmismielestä ja uskonnosta*. Helsinki: Helsinki University Press.
- Pyysiäinen, Ilkka
2003 *How Religion Works. Towards a New Cognitive Science of Religion*. Leiden: Brill.

- Pyysiäinen, Ilkka
2005 *Yhteisö ja agenttius Durkheimin uskontoteoriassa*. Sosiologia 42(4)/2005, 298-308.
- Pyysiäinen, Ilkka
2008 Intuitionvastaisuus, essentialismi ja agenttius. *Uskonto ja Ihmismieli*. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 31-50.
- Rogerson, Alan
1969 *Millions Now Living Will Never Die. A Study of Jehovah's Witnesses*. Lontoo: Constable & CO Ltd.
- Ronimus, Seija
2011 *Vartiossa maailmaa vastaan. Tutkimus Jehovan todistaja -yhteisöstä eronneiden kokemuksista*. Diss. Turku. Turku: Suomen Yliopistopaino Oy.
- Ruoho, Aila
2010 *Päästä meidät pelosta. Hengellinen väkivalta uskonnollisissa yhteisöissä*. Käytännöllisen teologian pro gradu -tutkielma. HYTTK.
- Saarnivaara, Uuras
1963 *Jehovan todistajat Raamatun valossa*. Suomen kirkon sisälähetysseura.
- Sanderson, Stephen K.
2001 *The Evolution of Human Sociality*. Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, INC.
- Seppo, Juha
1983 *Uskoviien yhteisö vai valtion kirkko. Uskonnolliset vähemmistöyhteisöt ja evankelis-luterilaisesta kirkosta eroaminen Suomessa vuosina 1923–1930*. Helsinki: Suomen kirkkohistoriallinen seura.
- Sosis, Richard & Alcorta, Candace
2003 *Signaling, Solidarity, and the Sacred: The Evolution of Religious Behaviour*. *Evolutionary Anthropology* 12:264-274.
- Schmaus, Warren
1994 *Durkheim's Philosophy of Science and the Sociology of Knowledge: creating an intellectual niche*. Chicago: The University of Chicago Press.

- Schmaus, Warren
2003 *Is Durkheim the Enemy of Evolutionary Psychology?* *Philosophy of the Social Sciences* 33:25.
- Schmaus, Warren
2010 Durkheim and Psychology. *Gustavo Benavides, Michael Stausberg, Ilkka Pyysiäinen(ed.) Religion, Economy and Cooperation*. Berlin/New York: Walter de Gruyter. 99-122.
- Säljö, Roger
2001 *Oppimiskäytännöt. Sosiokulttuurinen näkökulma*. Helsinki: WSOY.
- Taneli, Matti
1989 *Jehovan todistajat -liikkeen historia, oppi, organisaatio ja jäsenistön sosiaalinen tausta*. Uskontotieteen pro gradu -tutkielma. Turku: Turun yliopisto.
- Timonen, Jukka
2007 *Todellisuudesta toiseen. Identiteetin rakentuminen uskonnollisesta yhteisöstä irtautuneiden elämäkokemuksissa*. Perinteentutkimuksen lisensiaatintutkielma. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto.
- Teinonen, Seppo A.
1965 *Nykyajan lahkot. Uusia uskonnollisia liikkeitä ja yhteisöjä*. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli
2008 *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.
- Töttö, Pertti
1996 Émile Durkheim – kaikki on sosiaalista. Teoksessa *Sosiologian klassikot*. Helsinki: Gaudeamus. 173-212.
- Vilkko-Riihelä, Anneli
1999 *Psyyke. Psykologian käsikirja*. Porvoo: WSOY.

Liite

TUTKIMUSPYYNTÖ

Hei,

Opiskelen uskontotiedettä Helsingin yliopistossa ja olen tekemässä pro gradu - tutkielmaa entisistä Jehovan todistajista, heidän lähtemiskokemuksistaan järjestöstä, ja siitä, millä tavalla heidän elämänsä on rakentunut tuon lähdön jälkeen.

Jos olet entinen Jehovan todistaja ja asut Etelä-Suomessa, pyytäisin sinua osallistumaan tutkimukseeni. Tutkimus on kasvotusten tehtävä haastattelututkimus ja haastattelun kesto tulee olemaan n.1-1,5 tuntia.

Haastateltavien henkilöllisyys tulee säilymään anonyymina koko tutkimuksen ajan, eivätkä haastattelutiedot tule tutkimuksen tekijän lisäksi kenenkään muun nähtäville. Mikäli kiinnostuit tai haluat lisätietoa haastattelua koskien, voit lähettää minulle sähköpostia osoitteeseen anneli.nahkola@helsinki.fi.

Anneli Nahkola

Uskontotieteen opiskelija, TK

Teologinen tiedekunta

Helsingin yliopisto

anneli.nahkola@helsinki.fi